

VERIGA KNJIŽEVNIH SMERI

Orientalna književnost – antična književnost – srednjeveška književnost – renesansa – barok – klasicizem – razsvetljenstvo – romantika

ANTIČNA KNJIŽEVNOST

Antiquus – lat. = star, starodaven. Z besedo antika danes označujemo grško in rimsko obdobje. To obdobje traja od leta 100 pr. n. št. do 5 st. pr. n. št. V obeh kulturah se razvijajo znanost, filozofija, umetnost in književnost. Ti dve književnosti štejemo za prvi dve evropski književnosti. Antična književnost je imela velik vpliv na kasnejšo literaturo, pravimo, da je zibelka evropske kulture. Starejša je grška književnost. Ta književnost je nastajala v Stari Grčiji – je mrtev jezik. Grško književnost ločimo na več obdobj:

1. arhaično
2. klasično (5-4 st. pr. n. št.)
3. helenistično (3-5 st. pr. n. št.)

V arhaičnem obdobju sta najpomembnejši lirika in epika.

GRŠKA EPIKA

Ep je pripovedno delo večjega obsega, ki je napisano v verzih. Snov zajema iz mitologije in zgodovine. Antični ep predstavlja svet polbogov in svet pomembnih grških vojakov.

HOMER – ODISEJA

Homerja štejemo za začetnika grške književnosti. Živel naj bi v 8. ali 9. stoletju pr. n. št. na področju Male Azije. O njegovem življenju, po legendah, naj bi bil slep potujoči pevec. Danes mu pripisujemo dve deli: Iliada in Odiseja. Že v Antiki so se oglasili dvomi o avtorstvu obeh epov →

HOMERSKO VPRAŠANJE = oba epa se navezujeta na mitologijo, verjetno je tudi, da sta deli nastali na podlagi junaških pesnitev, ki so obstajale pred Homerjem in so se širile po ustnem izročilu. Osnova obeh epov je mit o trojanski vojni. Iliada govori o bojevanju Grkov s Trojanci, Odiseja pa o vračanju glavnega junaka domov po končani vojni.

ODISEJA

Literarna vrsta je epika. Književna zvrst je junaški ep. Snov je mitološka, tematika je pustolovska, junaška in ljubezenska. Trojanska vojna traja 10 let, Odisejevo vračanje prav tako 10 let.

Vsebina: zgodba se začne sredi dogovora. Odiseja srečamo na otoku nimfe Kalipso, ki ga zadržuje pri sebi 7 let. Boginja Atena pri Zevsu izprosi Odisejev odhod. Odisej si steže splav in odpluje. Splav je v nevihti uničen, Odiseja pa valovi odnesejo na otok Fajikov (Sherija). Odisej jim pripoveduje zgodbo o dogodivščinah, ki jih je doživel na poti iz Troje. Tako pripoveduje o bojih s Kikonci, o Kiklopih (Polifem – Odisej ga oslepi in si s tem nakoplje jezo Pozejdona), o srečanju s čarovnico Kirko, o sirenah, o morskih pošastih: Skila in Haribda, o bogu Heliju (razbije še zadnjo ladjo in Odisej ostane sam)... Fajiki ga odpeljejo na rodno Itako, odide k svojemu zvestemu pastirju Evnoju, Atena ga spremeni v berača in v taki podobi gre domov, premaga snubce, ki so že dlje časa nadlegovali njegovo ženo Penolopo, jih pobije in zavlada.

Zgradba: analitična, ker imamo retrospektivo. Odisej Fajikom pripoveduje o dogodkih preden je prišel k nimfi Kalipso (prvoosebni pripovedovalec). Drugo pa pripoveduje vseveden pripovedovalec.

Junaki:

- Odisej: sposoben, zvit, pameten, plemenit
- Penelopa: (žena)
- Telemah (sin)
- Atena (Odisejeva zaščitnica)
- Pozejdon mu nagaja

Bogovi nastopajo v človeški podobi

Pravljlični liki: čarovnica iz Kirka, kiklopi, sirene, Kalipso.

Književni čas in prostor: Otok nimfe Kalipso (Ogigija), otok Fajakov (sherija), Itaka.

Zunanja zgradba:

Ep je razdeljen na speve – 24 jih je. Prvih 12 govori o poti, drugih 12 pa o dogajanju doma. Delo je zgrajeno iz verzov:- heksametrov (5 daktilov – UU, 1 trohej –U), sicer je grški verz vantitativen- izmenjujejo se kratki in dolgi zlogi. Naš verz pa je naglasni – izmenjujejo se naglašeni in nenaglašeni zlogi.

Slog in jezik:

Za grške epe je značilna epska širina. Opisovanje je natančno, razpotegnjeno. Pesniška sredstva: okrasni pridevki, homerska primera (kar je primerjano je na široko razpredeno).

Odisej in Penelopa:

Odlomek je iz 23. speva. V njem je predstavljeno srečanje moža in žene, potem, ko sta bila 20 let ločena. Penelopa moža sprejme zadržano, saj je že pokopala upe, da ga bo kdaj srečala. Ob enem pa jo je strah razočaranja, da je novica lažna. Na koncu odlomka izvemo, da Odiseja skrbi, kako bodo na poboj snubcev reagirali njihovi sorodniki. Atena v zadnjem spevu pomaga rešiti tudi ta problem in Odisej znova zavлада.

ILIADA

Trojanska vojna se je začela zaradi ugrabitve lepe Helene. Ugrabil jo je trojanski kraljevič Paris, ugrabil jo je špartanskemu kralju Menelaju. Ta zbere vse Grke v boj proti Troji.

Obleganje mesta traja 10 let, vojna pa se konča s prevaro, ki si jo je izmislil Odisej. Naroči, naj stešejo lesenega konja z votlim trupom, vanj naj namestijo najpogumnejše grške bojovnike. Konja postavijo pred mestna vrata, nato pa se vkrcajo na ladjo in odplujejo.

Trojanci konja misleč, da je darilo spravijo v mesto in proslavijo mir. Ponoči iz konja skočijo vojaki in začnejo pokol, vrne se tudi vsa grška vojska. Trojanci so nepripravljeni, a se borijo do konca – Grki vse moške pobijejo, otroke, ženske in starce pa odpeljejo v suženjstvo in mesto zravnajo z zemljo.

GRŠKA DRAMATIKA

Grki so postavili temelje evropski dramatici. Grška dramatika se je začela razvijati na prehodu iz arhaičnega v klasično obdobje. Temeljni zvrsti sta bili tragedija in komedija. Poleg teh dveh pa še satirska igra in mim. Satirske igre so igre, kjer so smešili mite, mimi pa so krajše ljudske igre, za katere je značilen grob humor.

Nastanek dramatike:

Povezan je s kultom boga Dioniza. To je bil grški bog plodnosti, vina, veselja. Vsako pomlad so bile v Atenah versko-obredne prireditve. V mesto se je pripeljal Dioniz, spremljali so ga satiri (pol kozli, pol ljudje). Dioniz se je pogovarjal s satiri in iz tega pogovora se je razvila dramatika.

Tespis je uprizoril prvo igro v 6. stol. pr.n.št., 1 igravec : zbor

Ajshil uvede še enega igralca, Sofoklej pa še tretjega igralca.

Igre so Grki uprizarjali v gledališčih – amfiteatrih. Gledališča so bila polkrožne oblike, na sredi je bil krog namenjen za zbor – orhestra, nad tem prostorom se je dvigal teatron, prostor za gledalce, igralci pa so igrali na privzdignjenem lesenem odru, skene – stavba narejena pred orhestrom. Gledališča so bila grajena ob vznožju hribov. Grajena so bila na prostem, zaradi ugodnega vremena. Sprejela so več 1000 ljudi, do 30.000. Igralci so bili samo moški, nosili so maske in imeli so hodulje – koturne.

Tragedija

Tragos – kozel, ode – pesem; tragedije so resnobne igre o mitičnih junakih. V ospredju so pretresljivi dogodki z žalostnim koncem .v ospredje je postavljen preobrat v življenju, iz sreče v nesrečo. Ob gledanju tragedij je grški gledalec doživel katarzo (notranje očiščenje). Ima več

faz: a) pretres, b) pomiritev – povezana je s spoznanjem, da mora človek življenjske preobrate sprejemati vdano, ker je bila taka volja bogov in je tako hotela usoda.

Tragični junak – junaki so tragični takrat, kadar si prizadevajo za neko pozitivno idejo, v tem prizadevanju pa potem fizično propadejo, moralno pa zmagajo.

Prekrši red – ta junak je žrtev:

- zunanjih sil; usoda, volja bogov, družba, okolje
- notranjih sil; neobvladljive značajske lastnosti

Pisci tragedij – Ajshil, Sofoklej, Evpatrid.

SOFOKLEJ

Bil je pomemben grški dramatik, pisec tragedij. Najbolj znani: Antigona in Kralj Ojdip. V obeh tragedijah se je snovno oprl na tebanski mit.

Tebanski mit – Tebe je bilo staro grško mesto. Bilo je tudi rodno mesto Antigone. Snov za tragedijo je vzeta iz mitične zgodovine Teb. Tebanski kralj Lajos in njegova žena Jokasta dolgo časa nista imela otrok. Končno je kralj prejel od boga Apolona prerokbo, naj ostane brez otrok. Če mu bo žena rodila sina, bo ta ubil očeta. Toda sin se mu je kljub temu rodil. Iz strahu, da bi se napovedi uresničile, je sinu prebodel kite na gležnjih in ga dal svojemu služabniku, naj ga na planini Kitajron izpostavi divjim zverem. Pastirju se je dete zasmililo. Na planini ga je izročil drugemu pastirju. Ta ga je odnesel svojemu gospodarju, korintskemu kralju Polibu, ki je bil brez otrok. Dete je kralj posinovil in ga poimenoval Ojdipus – Oteklonog. Ojdipus je odraščal na dvoru. Bil je zelo bister in prekašal je v vsem svoje vrstnike. Pri neki pojedini mu je pijani gost rekel, da je podtaknjen očetu. Psovka ga je močno prizadela. Hotel je izvedeti resnico. Napotil se je v Delfe, da bi tam razčistil svoje poreklo. Preročišče mu ni odgovorilo, reklo mu je samo, da bo svojega očeta ubil in se bo poročil s svojo materjo. Ob istem času je potoval v Delfe tudi tebanski kralj Lajos. Med potjo je naletel na samotnega popotnika. Lajosev glasnik je velel popotniku, naj se umakne s poti. Ker se ni hotel umakniti je prišlo do pretepa. Udarci popotnikove gorjače so Laja ubili. Prerokba se je uresničila. Popotnika Ojdipusa pa ni nihče poznal. Medtem je Tebe zadela velika nesreča. V deželo je prišla Sfinga, ljudožerska pošast z žensko glavo, levijimi šapami in ogromnimi perutmi. Ugonobila je slehrenega, ki ni znal rešiti njene uganke, ki se je glasila: »najprej ima štiri, nato dve, nazadnje tri noge: čim več nog ima tem počasneje se premika. Kaj je to?«. Uganke Tebanci niso znali rešiti. V stiski so obljubili rešitelju vladarski prestol in kraljico Jokasto za ženo. V Tebe me tedaj prišel Ojdipus in razvozlal uganko. Dejal je: »kot dete se človek plazi po štirih, odrasel človek hodi po dveh, staremu služi palica za tretjo nogo.« Osramočena Sfinga je strmoglavila v prepad. Ojdipus je postal kralj in Jokastin mož. Žena mu je rodila štiri otroke: Eteokla in Polinejka, Ismena in Antigono.

Med Ojdipovima sinovoma Eteoklom in Polinejkom pride do oboroženega spopada za nasledstvo na kraljevskem prestolu. Mlajši Eteokles prevzame oblast v državi, izgnani Polinejkes pa si poišče zaveznike na Peleponezu in z njimi oblega rodno mesto. V usodni noči pride do dvoboja med bratoma, v katerem oba obležita mrtva. Antigona odvede Polinejkovo truplo na Eteoklovo grmado, kjer pride sovraštvo med bratoma še po smrti do izraza v tem, da trupli gorita v dveh ločenih plamenih.

ANTIGONA

Kreon izda razglas, da je Polinejka prepovedano pokopati, češ, da je izdajalec domovine. Antigona se ukazu upre in pokoplje brata, kar odkrijejo in Kreon jo obsodi na smrt. Da jo zapreti v skalni grob, kjer se Antigona sama obesí. Kreon pod vplivom vidca spozna, da je napravil napako. Poskusi stvar rešiti, vendar je prepozno. Zabode se njegov sin Hajmon, v smrt pa gre tudi žene Evridika. Kreon ostane sam in strt.

Zgradba:

Zgrajena je na konfliktu med dvema dramskima osebama – Kreonom in Antigono. Kreon je tiranski vladar, ki od ljudi zahteva brezpogojno pokorščino. Antigona se mu upre, saj meni, da poleg človeških zakonov obstaja še nek višji zakon (v srca ljudem so ga vsadili bogovi).

Zakaj je Antigona tragična?

Antigona si prizadeva za pozitivno idejo, pri tem propade (umre), vendar je moralna zmagovalka. Tudi Kreon spozna, da je bilo njegovo ravnanje zmotno. Kreon spozna, da je bilo njegovo ravnanje zmotno. Antigona je prekršila Kreonov zakon, Kreon pa nezapisano pravilo redovne tradicije.

Tema in sporočilo:

Glavna tema je nasprotje med zakonom in oblastjo. Ta tema je aktualna. Delo obravnava vprašanje svobode posameznika v družbi in državi. Posameznik ima pravico, da živi po svoje. Svoboda človeka pa se neha tam, kjer se začne svoboda drugega.

Dramski junaki: Antigona, Kreon, Eteokel, Polinejk, Evridika, Hajmon, Ismena, Terezijas, zbor.

Kraj: Pred kraljevo palačo; tragedija je razdeljena na 7 prizorov, odlomek je iz konca drugega. V odlomku nastopajo stražnik, Antigona, zborovodja, Kreon in zbor. Stražnik pred Kreona pripelje Antigono potem, ko so jo ujeli pred Polinejkovim truplu. Stražnik je vladarju sicer pokoren, a mu je ob tem dogodku nelagodno. Za Antigono mu je žal. V drugem delu odlomka pa Kreon in Antigona soočita svoje nazore. Za Kreona je Polinejk izdajalec in po njegovem sovraštva ne prekine niti smrt. Ob enem Kreon od vseh podrejenih zahteva, da uslužno sledijo. Antigona pa mu pove, da je na svetu zato, da ljubi in ne sovraži. V dejanjih je sledila svoji vesti, spev se konča s pesmijo zbora, take pesmi imenujemo stajanke. To so bila lirski mesta. Zbor izpoveduje pogled na temeljna življenjska vprašanja, v tem odlomku pa napove nesrečo in razlaga človeško usodo.

Vloga zbora v dogajanju: zbor ponavadi komentira dogodke, izraža stališča o pomenu življenjskih vprašanj, vodja zbora pa včasih dejavno poseže v dogajanje.

Delo ima tudi dramsko zgradbo:

Zasnova-pogovor med Antigono in Ismeno → zaplet-Kreon javno razglasi, da bo dal usmrtiti tistega, ki bo pokopal Polinejka → vrh-Antigonin samomor → razplet-smrt Hajmona in Evridike → razsnova-Kreon ostane sam in strit

Zgradba: je sintetična, ker si dogodki sledijo v zaporedju.

KRALJ OJDIP

Dogajanje v tem delu je postavljeno analitično, saj se avtor ni držal kronološkega zaporedja dogodkov. Drama se začne v zadnjem trenutku, tik pred tragičnim razpletom. Vse pomembno pa se je zgodilo v tragični preteklosti.

V Tebah razsaja kuga, to je kazen, ker v mestu živi morilec kralja Laja. Ljudstvo prosi Ojdipa za pomoč pri iskanju morilca. Ojdip nato raziskuje preteklost, poizveduje pri vpletenih. Nato sel prinese novico o smrti Korintskega kralja. Ojdip si oddahne, saj misli, da ni umoril svojega očeta. Vseeno se boji drugega dela preteklosti, sel pa mu pove, da ni pravi sin korintskih staršev, dobili so ga od tebanskega pastirja. Ojdip spozna resnico, da je ubil svojega očeta in se poročil s svojo materjo. Ojdip se oslepi, Jokasta pa se obesi. Ojdip se v tem odlomku izkaže kot neizprosni do sege in drugih. Neizprosni je v iskanju resnice. Ojdip je tragični junak. Pravimo, da je krivec brez krivde, pozitivno pri njem je iskanje resnice, kaznovan pa je zato, ker je prekršil moralni red. na koncu pa prevzame odgovornost za svoje dejanje. V odlomku zbor objokuje nesrečno usodo Ojdipa, ob enem pa sporoča, da pred nesrečo ni nihče zavarovan, tudi kralj ne. Bogovi nam življenje lahko hipoma preobrnejo iz sreče v nesrečo.

GRŠKA LIRIKA

Grška lirika se je razvila že v arhaičnem obdobju. Poznali so različne verske zvrsti: himne, v katerih so peli hvalo bogovom, tudi himne za zmagovalce na športnih tekmah, ode – slavnostne pesmi, napisane v vzvišenem slogu, ki opevajo domovino, lepoto, naravo,... Tretja zvrst so idile – pesmi, ki nam na lepši način slikajo življenje v naravi. Poznamo še elegije in epigrame. Elegija v rimski književnosti pomeni žalostinko, pri Grkih pa je bila to vsaka pesem napisana v elegijskem stilu. Epigrami so kratke, enokitične pesmi, vsebina je različna (nagrobna), od Rimljanov dalje pa izraža satirično – duhovito pesem. Poleg teh pesmi so nastajale tudi ljubezenske in pivske pesmi. Danes sta med grškimi pesniki znana Sapfo in Anakreon → prva znana pesnika v zgodovini književnosti. Sapfo je živela okrog 600 pr.n.št. na otoku Lesbos, tam je vodila šolo za plemiška dekleta. Pisala je ljubezenske pesmi posvečene dekletom. Anakreon je pisal ljubezenske pesmi, pogoste pa so bile tudi pesmi z vinskimi motivi, v katerih opeva življenjske užitke, pogosta tema pa je tudi minljivost. Pesmi Sapfo so bile globoko čustvene, Anakreon pa je o ljubezni pisal na lahkoten način. Pesniki, ki so sledili Anakreonu so predstavniki anakreontike.

RIMSKA KNJIŽEVNOST

Za začetke rimske književnosti štejemo l. 240 pr.n.št., ko je Livius Andronicus v 3. stol. prevedel Homerjevo Odisejo. Rimska književnost se torej začne s prevodom. Rimljani so se v umetnosti zgledovali po Grkih, sprejeli so njihove književne zvrsti, snovi, celo metrični sistem. Rimljani prevzamejo od Grkov tudi mitologijo, samo, da spremenijo imena.

Lirika: Katul, Horac, Tibul, Propertius.

Epika: Vergil, Eneida

Dramatika: Seneka (tragedija), Plaut, Terenc (komedijografa)

Pesnika Horac in Katul živita v 1. st.pr.n.št. Katul je bil doma iz Verone, preselil pa se je v Rim in se vključil v visoko aristokratsko družbo. Tu spozna Klodijo, ta je bila že poročena razvpita ženska. Katul jo je v svojih pesmih imenoval Lesbija, njen na čast je napisal vrsto ljubezenskih pesmi, ta pesnik govori o sreči, ki se konča s sovraštvom. Po njegovi smrti izidejo pesmi v zbirki Karmina. Horac je bil sin osvobojenega sužnja, s svojim delom zbudi pozornost Vergila, ta ga zavede v krog cesarja Avgusta, posebna čast je, ko postane dvorni pesnik. Horaca je podpiral Mecen, po njem vsakemu, ki materialno podpira umetnike pravimo mecen. Horac je izdal več zbirk: Epode, Satire in Ode. Znano je njegovo delo z naslovom Ars poetica, v tem delu govori o pomenu pesništva, to da združuje pouk in zabavo.

BIBLIJA

Je verska knjiga. Sestavljena je iz Stare in Nove zaveze. Stara zaveza je temelj židovske vere, Biblija v celoti pa je temelj krščanstva. Je najbolj razširjena knjiga na svetu, ima velik kulturni pomen. V stari zavezi se je ohranila starožidovska oz hebrejska književnost. Prvotno je bila napisana v hebrejščini. Nastajala je dolgo časa od 7. st.pr.n.št. do 1.st.n.št. Govori o življenju pred Kristusom in podaja v zgodovino židovskega ljudstva. Nova zaveza je bila prvotno zapisana v grščini, govori o Kristusovem življenju. Nastala je v 1. st.n.št., končno obliko je dobila okrog leta 400. Po židovski delitvi se Stara zaveza deli na: Zakone, preroke in spise. Nova zaveza pa na Evangelije (Matej, Luka, Marko, Janez), Apostolska dela, Pisma in Razodetje. Slovenci dobimo Biblijo leta 1584, ta prevod opravi Jurij Dalmatin. V Bibliji se nahajajo tudi literarna besedila (pesmi) so združene v cikle (Visoka pesem, Knjiga psalmov, Stara zaveza). V Biblijo pa so vključene tudi kratke zgodbe. Iz stare zaveze so najbolj znane: Adam in Eva, Samson in Dalila, Zgodba o babilonskem stolpu. Zgodbe niso samostojne, ampak so vključene v zgodovino židovskega ljudstva.

PRILIKA O IZGUBLJENEM SINU

Je iz Nove zaveze (Lukov evangelij).

Obnova: Oče je imel dva sinova. Mlajši je hotel, da oče razdeli premoženje. Ko je oče to storil, je mlajši sin odšel v daljno deželo, ko je vse zapravil se je odločil, da gre domov prosit

očeta za odpuščanje. Oče mu je odpustil in ga lepo sprejel, ga oblekel in mu dal zaklati pitano tele. Ko je za to slišal starejši sin je bil užaljen, vendar ga je oče potolažil s tem, da je vse njegovo imetje last tudi starejšega sina.

Končno sporočilo: Oče je odpustil sinu, ker je vedel, da mu je žal in se je pokesal, in ne bo več grešil. To zgodbo je Jezus povedal pobožnim Judom, ki so mu očitali, da se družijo z grešniki in izobčenci. Zgodba je prilika, sopomenka je parabola. Prilike so kratke, poučen zgodbe, ki neko idejo oz stališče ponazorijo s konkretnim primerom.

Pesniška sredstva: in rekel je; in razdelil jima je; in vstal je – mnogovezje; kruha v obilju – umira od lakote – antiteza ali nasprotna stava. Prisotno je tudi stopnjevanje, paralelizem členov-zanj je značilno, da se ponavlja ista misel, ki je izražena na različni način ali pa se ponavljajo stavki z enako ali podobno zgradbo. Oče je grešil sem zoper nebo in pred teboj 2x se ponovi bil je mrtev in je oživel, bilje izgubljen in je najden. To pesniško sredstvo je značilno za vse orientalske književnosti .V Bibliji najdemo še veliko zvez, šel je vase, neki človek, rekel je tudi.

SREDNJI VEK

Srednji vek se začne v 5. st.n.št.(476) – propade zahodno Rimsko cesarstvo. Konča se v 15. stol. (1492) – Krištof Kolumb odkrije Ameriko. Po antiki je srednji vek druga velika doba v razvoju književnosti. Srednjeveška književnost se je razvijala v drugačnih družbenih razmerah (fevdalizem). Drugačna je tudi vera – krščanstvo. Srednjeveška književnost nastaja v novih evropskih jezikih (angleščini, nemščini, hrvaščini, ruščini in tudi v slovenščini). Močan vpliv je imela cerkev, v cerkvah pa so v tistem času govorili v latinščini. Del srednjeveške književnosti nastane v latinščini, kljub temu, da je že mrtev jezik.

V srednjem veku je nastajala:

- cerkvena književnost; je taka književnost, ki deluje v okviru cerkve. Nastajajo verske pesmi, verske himne, pesnitve z versko vsebino, prozna besedila, pridige, molitve.
- posvetna književnost; junaški epi (širili so jih potujoči pevci), opevajo dogodke iz zgodovine in mitologije. Epi opevajo vojaške dogodke, pa tudi namišljene dogodke s pravljimi bitji. Junaki se bojujejo za vrednote kot so krščanski Bog, viteška čast, zvestoba fevdalnemu vladarju, pripadnost rodu in družini. Imena najpomembnejših epov: Beowulf (angleški), Pesem o Ronaldu (francoski ep), Pesem o Nibelungih (nemški), Pesem o Cidu (španski), Pesem o Igorjevem bojnem pohodu (ruski).

Avtorji: Dante Alighieri (Božanska komedija, Novo življenje).

SLOVENSKA KNJIŽEVNOST V SREDNJEM VEKU

Začeli so se preseljevati v 6. stol, naseljevati pa v 9. stol. V tem času dobimo prve dokaze o obstoju slovenskega jezika (prva rokopisna besedila). To so Brižinski spomeniki. Kasneje v 14. st. nastane Celovški rokopis, v 15. st. Stiški rokopis. Gre za pismenstvo, skozi cel srednji vek nastajajo besedila ljudskega slovstva, ki so se širila po ljudskem izročilu.

BRIŽINSKI SPOMENIKI

So nastali okrog leta 1000 in so prva zapisana besedila v slovenskem jeziku. To so verska besedila. Vsebuje 3 besedila: 1. in 3. sta obrazca splošne izpovedi, 2. je pridiga. Nastala so za potrebe Cerkev: nemški duhovniki, ki so širili krščansko vero. Karel Veliki je v začetku 9.st. uzakonil, naj se učenje verskih resnic odvija v ljudem razumljivem jeziku. So prepisi starejših predlog, hkrati pa so prevodi iz nemškega jezika. Ta besedila so nastala okoli leta 1000 na Koroškem, ime pa so dobila po nemškem mestu Freising = Brižinje, tam so našli obsežen zbornik besedil, 1803 Anton Janežič, slovenski slovničar je besedo Freising posovenel v Brižinje in naredil še pridevnik brižinski. Beseda spomenik se v naslovu uporablja zato, ker gre za pomembno kulturno stvaritev naroda. Ta besedila so napisana na poseben pergament. Latinica → Karolinška minuskola. V teh besedilih je zapisana zgodnja oblika slovenščine. Je še nekaj praslovanskih potez v tem času slovenščina še ni bila razcepljena na narečja.

Drugi Brižinski spomeniki → pridiga o grehu in pokori

Pridiga je del cerkvenega obredja. S pridigo duhovnik razlaga evangelij (sestavni del pridige).

So polliterarna besedila:

- osnovni namen pridige je poučevati (poučna verska vloga/namena)
- estetsko oblikovanje / drugotnega pomena

Homilija – preprosta, kratka pridiga

V pridigi duhovnik nagovarja vernike, najprej razloži, da so na človeški rod zaradi izvirnega greha prišle številne nesreče (skrbi, bolečine, smrti). Nato ljudi opomni, da se je potrebno odpovedati pregrehu. Te pregrehe so: tatvina, sovraštvo, malikovanje, uboj,... Za zgled duhovnik postavi mučence in svetnike, ki so opravljali dobra dela. Duhovnik govori v imenu Boga in življenje vsakega posameznika naj bo darovano Bogu.

Oblika dela: delo je preiščeno oblikovano. Zgrajeno je iz 15ih motivov, osrednji motiv (8) je vzklik.

Zgradba dela: - je osnosimetrična. V delu je ves čas prisotno nasprotje med dobrim in zlim.

Pesniška sredstva:

- vzklik (središčni motiv)
- mnogovezje
- brezvezje
- naštevanje
- rime

DRUGI SREDNJEVEŠKI ROKOPISI

RATEŠKI ALI CELOVŠKI ROKOPIS

Nastal je v Ratečah na gorenjskem, hranijo ga v Celovcu. Nastal je okoli l. 1380. Vsebuje tri molitve: Očenaš, Zdravamarija in Apostolska vera. Tudi ta rokopis je prepis starejših predlog. V Rateškem spomeniku so opazne prvine gorenjskega in koroškega narečja.

STIŠKI ROKOPIS

Nastal je v Stični, hranijo ga v Ljubljani – v NUK-u. Je iz 15.st. Vsebuje 2 dela: prvi del je starejši in je nastal okoli l. 1430, v delu sta dve molitvi. Te je zapisal češki duhovnik. Je prvi zapis poezije v slovenščini.

STAROGORSKI ROKOPIS

Nastal je na prehodu iz 15. v 16. st. Je prepis Celovškega.

ŠKOFJELOŠKI ROKOPIS

Nastal je v 15. stol., zapisana so imena za slovenske mesece.

RENEANSANSA

Je književno obdobje, ki sledi srednjemu veku. Najprej se pojavi v Italiji v 14. stoletju. Iz Italije pa se razširi tudi v druge evropske dežele, zlasti v Francijo, Španijo in Anglijo. Traja vse od 14. do 16. stoletja. Slovenska književnost renesanse ni poznala. Od slovanskih dežel renesanso poznata samo poljska in hrvaška književnost.

Renesansa se pojavi z razvojem zgodnjega kapitalizma in z gospodarskim razcvetom mest severne Italije. Središča renesančne umetnosti so Benetke, Verona, Firenze in Milano. To je čas pomembnih geografskih in znanstvenih odkritij. Kolumb odkrije Ameriko, Magellan, Vasco da Gama; tehnična odkritja: Johanes Gutenberg izumi tiskalni stroj -1445; Galileo Galilej je s pomočjo teleskopa ugotovil, da se Zemlja vrti okrog Sonca in ne Sonce okrog Zemlje. Renesansa pomeni prerod. Gre za prerod v primerjavi z srednjeveško miselnostjo. V srednjem veku je človek obrnjen v onostranstvo – k Bogu, v renesansi pa se težišče od boga pomakne k človeku, ki je v središču zanimanja renesančnih umetnikov. Renesančni človek želi uživati življenje, je duševno razvit, svoboden, rad živi, govorimo o renesančnem kultu, čaščenju:

- čutnih užitkov (senzualizem)

- svobodnega razuma (racionalizem)
- posameznika (individualizem)
- narave (panteizem)

Na renesanso je vplivalo kulturno gibanje – humanizem. Zanj je značilno ponovno odkrivanje antike, prevajanje in razlaganje antičnih del. Odkrili so tudi antični pogled na človeka in s tem vplivali na renesančni pogled na človeka. Pisali in prevajali so v latinščini.

Renesančni književni ustvarjalci:

- Francesco Petrarca (Italija) - pesnik
- Giovanni Boccaccio (Italija) - pesnik
- William Shakespeare (Anglija) - dramtik
- Miguel de Cervantes (Španija) - pripovednik
- Pierre de Ronsard [pjer d ronsar] (Francija)
- Miran Držič (Hrvaška)

WILLIAM SHAKESPEARE /1564-1616

Še danes velja za enega največjih dramskih ustvarjalcev. Rojen je bil v kraju Stratford, tam si je ustvaril družino, potem pa jo je zapustil in se preselil v London. Tu se je zaposlil v tamkajšnjem gledališču, najprej kot tehnični delavec, potem kot igralec, dokler ne začne pisati za gledališče. Že za časa svojega življenja postane slaven zaradi svojih dramskih del. Mnogi raziskovalci njegovih del se sprašujejo aji je v resnici obstajal – shakespearo vprašanje. V Londonu je postal solastnik dveh gledališč in po letu 160 je živel v svojem rojstnem mestu in tam tudi umrl.

Angleško renesančno gledališče = elibezantinsko gledališče

Na začetku 16. st. so dramska dela uprizarjali v različnih prostorih – vrtovi, ... pozneje so igre prenesli v gostilne, ki so bile oblikovane tako, da so imele na sredini atrij (odprto notranje gledališče). Kasneje so začeli graditi gledališča po vzoru gostiln, bila so okrogla ali osmerokotne oblike, oder je bil privzdignjen, v njem je bila odprtina, nad njim pa balkon. Gledalci so oder obdajali s treh strani ali pa z galerij. Tako kot v natičnem gledališču so v renesansi igrali samo moški. Gledališče je bila priljubljena zabava za ljudi tistega časa. Predstava se je začela zgodaj popoldne in je trajala celo popoldne. Igralci so imeli bogate kostume, niso pa imeli scene ali pa jo je bilo malo. V gledališču je bila glasba – orkester. Če gledalcem igra ni bila všeč so v igralce metali razno zelenjavo. Če jim je bila igra všeč pa so igralce pozdravili z bučnim aplavzom.

DELA:

Poleg dramskih del je pisal tudi liriko – sonete, ki jih je posvetil neki neimenovani dami. Pisal je različna dramska dela:

- zgodovinske drame (o angleških vladarjih – Henrik 8.)
- komedije (Sen krasne noči, Mnogo hrupa za nič, Kakor vam drago, Komedija zmešnjav, Ukročena trmoglavka)
- tragedije (Romeo in Julja, Hamlet, Macbeth, Othello, Kralj Lear)
- pravljicne – romantične igre (Vihar, Zimska pravljica)

ROMEO & JULIJA

Nastane med leti 1591-1596, je tragedija. Renesančne tragedije so podobne antičnim, le da v njih ne nastopajo mitološki junaki, ampak osebe iz višjih slojev tedanje družbe. Junaki so še vedno tragični, le da njihovega življenja ne uravnavajo več bogovi in usoda, temveč je vzrok za njihov propad v njih samih ali pa v okolju, ki jih obdaja. Renesančna tragedija ne pozna enotnosti kraja, časa in dogajanja.

Dramske osebe:

Romeo, Julija; pater Lorenzo, Tibalt, Mercuito, Veronski knez, Paris.

Osrednja tema: prepovedana ljubezen

Glavna motiva: spor med Montegi in Capuleti, ter motiv zaljubljenecv. Zaljubljenca odlikujejo: mladost, predanost, iskrenost in strastnost. Zoper njiju deluje sovražno okolje. Ljubezen med Romeom in Julijo je tragična, junaka sta nosilca pozitivne ideje – živeti v ljubezni in sožitju, zaradi te ideje sta propadla. Vzroki za njun propad so zunanji in notranji. Notranji vzroki so: sovraštvo med družinama, Romeo in Julija sta prenapljena, nepremišljena, pa tudi ljubezen ju požene v pogubo. Zunanji vzroki so naključja: kuga v Montavi, križanje sporočil, Lorenzov prihod v grobnico je prepozen.

Vsebina dela:

Romeo in Julija (Romeo and Juliet), London 1594, Ljubljana 1901

V Veroni živijo Capuleti in Montegi v smrtnem sovraštvu. Romeo je sin plemenitega Montega in njegovi prijatelji so že nekaj časa zaskrbljeni, saj fant sanja o neki deklici, ki mu ljubezni ne vrača. S prijatelji nekega dne postavajo na trgu in na uho jim pride novica, da stari Capulet prireja zabavo v maskah. Romeo ve, da bo tam neusmiljena Rozalina in se odloči vtihotapiti na ples. Tam se seznanita s Capuletovo hčerko Julijo in se na smrt zaljubi. Za oba je hud udarec, ko vidita, da je njuna ljubezen obsojena na propad. Po koncu plesa Romeo prepleza zid, ki obdaja Capuletov vrt in stoji pod Julijinim balkonom. Mlada si izpovesta ljubezen in ugotovita, da ne moreta živeti drug brez drugega. Dogovorita se, da se bosta naslednji dan poročila. Romeo odide do dobrega patra Lorenza, ki pristane, da ju poroči. Julija se izmuzne iz hiše in zaljubljenca se na skrivaj poročita. Romeo ves blažen odide proti domu, a ga na trgu začne izzivati Julijin bratranec Tibalt. Romeo skuša spor zgladiti po mirni poti. Takrat pa se razburi njegov prijatelj Mercutio in Tibalt ga po kratkem boju ubije. Romeo pozabi na svoje obljube, se zapodi v predrzneža in ga ubije. Potem zbeži k Lorenzu, saj je veronski knez za takšen prestopnik uvedel smrtno kazen. Vendar knez svojo odločitev omili in zahteva le izgnanstvo. Romeo je obupan, saj ve, da ne bo več videl Julije. Prepričan je, da ga mlada žena zdaj sovraži. Vendar pa ga Julija preveč ljubi in mu pošlje sporočilo, naj ponoči pride k njej. Mlada dva preživita strastno noč, ki pa mine vse prekmalu. Ob zori se v solzah ločita in Romeo zapusti mesto. Zjutraj oče Juliji sporoči, da se bo morala poročiti z Mladim Parisom, ki jo že dolgo snubi. Julija se obupana zateče k Lorenzu. Ta ji svetuje, naj spije napitek, ki bo povzročil, da bo dva dni na videz mrtva. Sorodniki jo bojo pokopali, ona pa bo z Romeom lahko potem na skrivaj odšla. Julija ga uboga, sorodniki in Paris pa jo obupani pokopljejo. Po nesrečnem naključju pa Romeo Lorenzovega sporočila ne prejme in izve, da je Julija umrla. Ves obupan pohiti v Verono, da bi se ob njenem grobu tudi on ubil. Vdre v grobnico in tam najde Parisa. Ta ga besno napade, Romeo pa ga v obupu zabode. Zruši se pred Julijinim grobom, zlomljen od žalosti spije strup in umre. Julija se čez nekaj trenutkov zbudi in vidi, kaj se je zgodilo. Popolnoma obupana poišče bodalo in se zabode. Ko se izkaže, kaj se je zgodilo, se njuni družini zaobljubita, da bosta pozabili na sovraštvo, in nad trupli nesrečnih zaljubljenecv skleneta mir.

Zgradba dela:

Je sintetična. Dramski tirkotnik: zasnova – Romeo gre na Capuletov ples, zaplet – Romeo in Julija se zaljubita, vrh – Romea izženejo, razsnova – Julija se zabode, razplet – Capuletovi in Montegovi se pobotajo.

REFORMACIJA, PROTIREFORMACIJA IN BAROK NA SLOVENSKEM

REFORMACIJA ALI PROTESTANTIZEM (1550-1595)

Reformacija je preporod na cerkvenem področju. Reformacija je versko gibanje, njen začetnik je bil Nемеc Martin Luther, on je leta 1517 v nemškem kraju Vittenberg nabil na tamkajšnja cerkvena vrata pribil 95 tez, s katerimi je utemeljil protestantsko cerkev. Osnovna teza: Luther nastopi proti bogatenju cerkve, zavzemal se je za vrednote prvotnega krščanstva.

- nepriznavanje papeža
- odprava celibata
- odprava samostanov
- odprava čaščenja svetnikov – tudi Marije
- odprava romanj

Na razvoj protestantske književnosti pa sta vplivali predvsem 2 tezi:

- bogoslužje naj poteka v narodnih jezikih in ne več v latinščini
- vsak vernik naj sam bere Sveto Pismo

Zadnji 2 zahtevi so vplivali na razvoj protestantske književnosti, tako tudi na slovenskem dobimo leta 1550 prvi dve slovenski knjigi – Katekizem in Abecednik in kasneje do konca stoletja še približno 50 knjig. Književnost je bila verska in zato poučna in v glavnem neumetniška. Bila je tudi prevodna – besedila so bila prevedena. Glavne zvrsti, ki so nastajale pa so bile naslednje: pridige, molitve, cerkvene pesmi, teološke razprave, prevodi Svetega Pisma, katekizmi ...

PRIMOŽ TRUBAR

Trubar velja za začetnika književnega jezika in za pisca prvih dveh slovenskih knjig. Rojen je bil 1508 v kraju Rašica na Dolenjskem v družini kmeta in mlinarja. Potem se je šolal na Reki, v Salzburgu, v Trstu in na Dunaju. Postal je duhovnik, opredelil pa se je za protestantizem. Zlasti pod vplivom tržaškega škofa Petra Bonoma. Kar trikrat je bil izgnan v tujino, kjer je tudi umrl. V tujini sta nastali njegovi prvi dve knjigi – Katekizem in Abecednik.

Katekizem = preprosta razlaga osnovnih verskih resnic.

Abecednik = naj bi učil branja in pisanja, obsegal je 8 strani.

Prvi dve knjigi je Trubar izdal v gotici, ostale pa v humanistični latinici. Trubarja štejemo za začetnika slovenske književnosti in za utemeljitelja slovenskega knjižnega jezika. Trubar je kot osnovo za slovenski knjižni jezik vzel Ljubljanski govor s sredine 16. stoletja. Ker pa je bil doma iz Dolenjske pa je v svoja besedila vnesel tudi dolenjske narečne izraze.

Njegova dela:

- prevod nove zaveze Svetega Pisma (Taceli novi testament)
- razlaga evangelijev (Hišna postila)
- prevod psalmov iz stare zaveze – o kralju Davidu (Ta celi psalter Davidov)
- En register ... ena kratka postila 1557

Trubar je napisal 22 del v slovenščini in 2 v nemščini.

PROTI ZIDAVI ROMARSKIH CERKVA

To besedilo je izvirno, gre za zvrst spominov – spominska proza – memoari. Trubar pripoveduje po spominu o tem kar je sam doživel in kar so mu drugi povedali.

Pred osemindvajsetimi leti, ko sem bil v Loki pri Radečah župnik je živel nad Kompoljem; v vinogradih ena ženska, ki je delala sveto in govorila, da se ji vsako noč prikažeta Sv. Sebastjan in SV. Rok, ki ji govorita in velita naj jima nad Kompoljem in Smarčno sezidajo cerkev.

Trubar v tem besedilu govori o štifitarstvu. To je versko ljudsko gibanje v Trubarjevem času. Štifitarji so si prizadevali za gradnjo cerkva in kapelic na vzpetinah in se pri tem opirali na videnja svetnikov in Marije, češ da ti zahtevajo gradnjo. Trubar v besedilu podrobno pripoveduje o dveh primerih: enem iz Radeč in drugem, ki se je zgodil pri Rašici. Trubar tako početje obsodi, pravi da gre za praznoverje. Po njegovem čaka štifitarje božja kazen, isto velja za katoliške duhovnike, ki tako dejavnost spodbujajo, saj imajo od tega materiale koristi.

Kako se v delu kažejo protestantske ideje:

Trubar odklanja vse zunanje pobožnosti – romanja, čaščenje svetnikov, nastopi zoper bogatenje cerkve.

Trubarjevo stališče temelji na protestantskem nauku, da odrešenje človeku prinaša samo prava notranja vera. Trubarjev jezik je preprost, pripovedovanje je nazorno in slikovito. Veliko pa je v jeziku prevzetih besed (ovfer = dar, farmošter = duhovnik, lebali = živeli, glih = ravno). Pesniških figur in podob ni, edino kar uporablja je t.i. podvajanje stavčnih členov preko veznika in (govorita ino velita)

DRUGI PROTESTANTSKI PISCI

Sebastjan Krelj

Rojen je bil v Vipavi leta 1538. bil je najbolj izobražen od teh piscev. Študiral je v Jeni, bil je duhovnik. Napisal je 2 deli:

- Otročja biblija 1566
- Postila slovenska 1567

Otročja biblija je priredba Svetega Pisma za mlade. Postila slovenska pa so razlage evangelijev in sicer nedeljskih in prazničnih evangelijev. Sicer pa Krelj izboljša književni jezik in pisavo v tem smislu, da odklanja germanizme (besede prevzete iz nemščine), izogiba se tudi dolenskim narečnim posebnostim. Dosledno je uporabljal znake za sičnike in šumnike.

Jurij Dalmatin

Tudi on je bil duhovnik. Rojen je bil v Brežicah, umrl pa je v Ljubljani. Pomemben je zaradi prevoda Biblije leta 1584 – ki jo je prevajal 10 let in jo imenoval TA BIBLIJA. Izšla je v Wittenbergu v 1500 izvodih, na slovensko pa so jo tihotapili v sodih, zato ker so protestante v tistem času že preganjali in so protestantske knjige zažigali, Biblija pa je bila edina knjiga, ki so ji prizanesli, sicer so jo vzeli vendar so izvode biblije hranili duhovniki.

Adam Bohorič

Rojen v Brestanici, umre pa na tujem – neznano kje. Bil je učitelj, vrsto let je bil ravnatelj stanovske šole v Ljubljani. Je avtor prve slovenske slovnice, ki jo je napisal v latinici – Zimske urice (Arcticae Horuale), ki so izšle leta 1584. ta slovnica sicer nima velike znanstvene vrednosti – ni odkril sklonov v slovenskem jeziku. Pomemben je uvod, v katerem poudarja moč Slovanov.

PROTIREFORMACIJA

Proti koncu 16. stoletja je katoliška cerkev zatrla protestantsko gibanje. Protestantske duhovnike in vernike so izgnali, njihove molilnice pa so požgali. Požigali so protestantske knjige. Vodja protireformacije je bil Tomaž Hren. Tudi književnost protireformacije je bila verska, v primerjavi s protestantsko pa je bila skromna. Tako je leta 1613 Tomaž Hren izdal knjigo z naslovom Evangeliji inu listuvi. To je izbor odlomkov iz nove zaveze prirejen po Dalmatinovi, to priredbo je opravil Janez Čandek. Leta 1615 Janez Čandek izda še drugo delo – Kanizijev katekizem in potem med 1615-1672 ne izide nobena knjiga to obdobje je obdobje zastoja. Leta 1672 ponovno izdajo Evangeliji inu listuvi.

1672 – začetek baroka na slovenskem

BAROK V EVROPI

Barok je književno obdobje, ki sledi renesansi. Značilen je za 17. stoletje in se pojavi v Evropskih deželah. Ni značilen samo za literaturo ampak tudi za druge umetnosti.

Sama beseda barok izhaja iz portugalske besede barocco [barok], kar pomeni biser nepravilne oblike. Baročen pomeni nenavaden, pretiran, čuden, izumetničen, okrašen. Izraz baročen se v književnosti nanaša na slog (način) izražanja. Za slog baročnih besedil je značilna izumetničenost in preobloženost, veliko preveč je pesniških figur in podob, baročni avtorji radi uporabljajo nenavadne besedne zveze.

Vsebina in ideje baroka:

Če je renesansa gojila skladnost v človeku, barok išče nasprotja. Tako so osrednje teme:

- nasprotje med telesnim in duhovnim
- nasprotje med razumom in čustvi

- nasprotje med zavestjo o uživanju življenja in minljivostjo
- nasprotje med cerkvenim in posvetnim
- nasprotje med askezo (odpoved vsemu čutnemu in materialnemu – asketi) in senzualizmom (je nasprotje askeze, je predajanja čutom, uživanje življenja).

BAROK NA SLOVENSKEM

Tudi baročna književnost je verska, katoliška. Najpomembnejši avtor tega obdobja je bil Janez Svetokriški. Rojen leta 1648 v kraju Sveti Križ pri Vipavi (danes to Vipavski križ). Njegovo pravo ime je bilo Tobia Lionelli. Njegov oče je bil italijanski plemič, mati pa je bila Slovenka. Postane duhovnik in menih, stopi med kapucine – frančiškane in potem deluje po različnih samostanih v Sloveniji. Največ svojega življenja preživi v domačem kraju. Svetokriški je bil zelo dober pridigar in te svoje pridige je izdal v petih knjigah – SVETI PRIROČNIK – SACRUM PROMPTUARIUM. Nastajale so med leti 1691 in 1707. v Svetem priročniku je Svetokriški izbral pridige za nedelje, praznike in posebne priložnosti. Nauk svojih pridig je Svetokriški ponazarjal s številnim zglednimi zgodbami – eksempli. To so kratke zgodbe o dobrih ali slabih primerih človekovega vedenja. Te zgodbe je jemal iz vsakdanjega življenja, bodisi iz zgodovine ali pa iz različnih obdobj književnosti, pogosto iz ljudskega slovstva. Veliko je anekdot, šaljivk, basni, legend. S temi zgodbami se je Svetokriški odmikal od nabožne vsebine pridig in ustvaril zametke slovenskega pripovedništva – štejemo ga za začetnika slovenske pripovedne proze. Jezik njegovih besedil je baročen, kar pomeni, da je uporabljal veliko figur in podob, piše v Vipavskem narečju, k izogibal se je Italijanskim izposojenkam, veliko pa je nemških izposojenk, veliko je tudi citatov, ki so iz latinščine.

NA NOVIGA LEJTA DAN

To je neke vrste voščilo. Najprej je voščil duhovnikom in jim naroča, naj živijo v skladu s krščanskim naukom, plemičem vošči naj bodo radodarni, usmiljeni do ljudi, zakonci naj bodo strpni med seboj, nato pa je voščil še vdovam, hlapcem, deklam, starejšim ljudem in na koncu mladini.

LJUDSKO SLOVSTVO

Glavne značilnosti ljudskega slovstva:

1. starost (najstarejša besedila so verjetno nastala že v praslovanski dobi. Nastajala so od naselitve dalje skozi cel srednji vek in še kasneje, večina lirskih pesmi je nastala v 17. in 18. stoletju).
2. ustno izročilo (zgodbe so pripovedovali, pesmi pa peli. Večina teh besedil je bila zapisana v 19. stoletju. Med prve zapisovalce pa sodita Valentin Vodnik in baron Žiga Zois. Zaradi prenosa po ustnem izročilu obstaja več variant oz. različic istega besedila (pripovedovalci, pevci so sami kaj spremenili, odvzeli ali dodali).
3. avtorstvo (avtorji niso znani – slovstvo je anonimno. Bili so to nadarjeni posamezniki, vendar se je njihovo ime izgubilo. Ta besedila so preproste vsebine in oblike, saj so bila namenjena preprostemu, neukemu človeku. Povezana so z starimi izročili, obredi, bogovi, mitologijo in bajeslovnimi bitji.
4. pesniška sredstva (pomanjševalnice, pretiravanja, okrasni pridevki, poosebitve, primere, ponavljanje, pravljичne številke) nastajala so v narečjih
5. delitev
  - ljudske pesmi:
    - i. pripovedne (so se tudi pripovedovale – junaške, teh je v slovenskem slovstvu malo, pogostejše so balade in romance, poznane so tudi legendarne in bajeslovne pesmi)

- ii. lirske (so se pele – največ je ljubezenskih pesmi, poznamo tudi še druge – obredne in verske pesmi, pesmi, ki so povezane z običaji in poklici, šaljive in zbadljive pesmi, otroške pesmi, pивske pesmi,..)
- ljudska proza:
  - i. pripovedka – je krajša pripoved s čudežnimi dogodki in nadnaravnimi silami. Povezana je z določenimi kraji, časi in zgodovinskimi osebami. Njen konec je lahko nesrečen in mračen
  - ii. basen – je kratka poučna zgodba v prozi ali v verzih, v njej nastopajo živali s človeškimi lastnostmi. V njih je zapisan življenjski nauk.
  - iii. Bajka – mit, to je zgodba o dogodkih iz življenja bogov, božanskih bitij, herojev, nadnaravnih sil.
  - iv. Legenda – kratka pripoved o življenju svetnikov in svetopisemskih oseb.
  - v. Pregovori
  - vi. Uroki
  - vii. Pravlјica – krajša zgodba s čudežnimi dogodki, konec je običajno srečen in je dobro poplačano, slabo pa kaznovano.

LEPA VIDA

Je pripovedna pesem, uvrščamo jo med balade.

Značilnosti balade:

- je pripovedna pesem, ki ima tudi izpovedna mesta, je epsko-lirska pesem
- v ospredju je kak nenavaden, včasih tudi krut dogodek
- ima nekatere pravljicihne motive
- vzdušje je temačno
- pogost je dialog
- značilna je dramska zgradba (dramski trikotnik)
- v slovenskem slovstvu ločimo 2 baladi:
  - i. moška balada (v njej je več krutosti in nasilja)
  - ii. ženska balada (v njej so predstavljene žalostne usode deklet in žena, manj je krutosti)

Snov Lepe Vide:

Snovno se opira na zgodovinske vire, saj so v srednjem veku arabski roparji (Saraceni) plenili po Sredozemlju in ljudi vozili v suženjstvo.

Na slovenskem so našli 19 različic Lepe Vide, po vsebini jih delimo v 3 skupine:

1. tragičen konec – Lepa Vida si na španskem vzame življenje
2. elegičen/žalosten konec – Lepa Vida je žalostna, ker vrnitev domov ni mogoča
3. srečen konec – Lepa Vida se s pomočjo sonca vrne domov

Obnova dela:

Je zgodba o mladi ženi, ki je vezana na tri generacije moških (oče, mož, otrok). Vida hrepeni po lepšem življenju. Zapeljivec, črni zamorec jo zvabi na ladjo in odpelje na španski dvor. Tu Vida ni srečna, ker hrepeni po domu. Zlasti je nesrečna zaradi smrti otroka.

Tema dela:

Osrednja tema dela je Vidino hrepenenje, ta tema je povezana s sporočilom v pesmi, ki je: «človek si želi tisto, česar nima». To idejo je v pesmi še posebej poudaril France Prešeren, ki je pesem po svoje predelal. Pesem ima vse značilnosti balade: pripoved o Lepi Vidi, izpoved Lepe Vide, dialog. Lepa Vida ima kar 4 sogovorce: zamorec, sonce, luna, kraljica.

Pesniška sredstva:

- pomanjševalnice
- ponavljanje
- olepševanje ali evfemizem

- pravljíčna števíla
- poosebítev
- besedni obrat ali inverzija
- (pravljíčno dogajanje – pogovor Lepe Vide z luno in soncem) – to ni pesniško sredstvo

Motiv Lepe Vide so po ljudski pesmi povzeli tudi mnogi slovenski ustvarjalci. Tako je na primer Josip Jurčič v realizmu napisal roman Lepa Vida. V času slovenske moderne napiše Ivan Cankar dramo Lepe Vide. V sodobni slovenski književnosti napiše Rudi Šeligo dramo. Prešeren pa je ljudsko pesem po svoje predelal.

RAZSVETLJENSTVO

Je književno obdobje. Najprej se pojavi v Angliji in sicer v drugi polovici 17. stoletja, na začetku 18. stoletja se razširi še v Francijo, od tam pa še v druge evropske jezike. Beseda razsvetljenje izhaja iz glagola razsvetliti:

- preganjati temo
- z izobraževanjem doseči, da človek misli in dela razumno in svobodno.

To je bilo predvsem družbeno in idejno gibanje. To gibanje je vodilo meščanstvo, ki se je v tem času gospodarsko močno okrepilo, ni pa imelo oblasti in si je zato za oblast prizadevalo. Vrh tega gibanja je bila meščanska revolucija leta 1789, ki je hkrati odprava fevdalizma. Meščanstvo je nastopilo proti plemstvu. Glavno vodilo razsvetljencev pa je bilo, da človeka ne določa rojstvo in stan, ampak ga določajo njegove sposobnosti, razum, izkušnje in čuti. Razsvetljenska književnost je bila poučna ali idejna ali tendenčna. Glavne zvrsti:

- basen
- hvalnica
- oda
- roman
- tragedija
- komedija

Avtorji:

- Voltaire [volter] – Francija
- Danile Defoe [defo]
- Jonathan Swift
- Jean Jacques Roussan [Žan Žak Ruso]

RAZSVETLJENSTVO NA SLOVENSKEM

Začetek razsvetljenstva na slovenskem pomeni leta 1768, ko Marko Pohlin (duhovnik) izda slovnico slovenskega jezika z naslovom Kranjska Grammatika, napisana v nemščini. Konec tega obdobja je leta 1819, ko umreta Zois in Vodnik. V tem času večina Slovencev živi pod Habsburžani v okvirju nemškega cesarstva. Med letom 1809-1813, pa naše ozemlje zasedejo Francozi – Ilirske province. V tem času sta pomembna poleg Napoleona cesarja Marija Terezija in Jožef II. Uvedeta pomembne reforme:

- obvezna šola
- splošna vojaška obveznost
- uvedeta davke
- izboljšata življenje podložnikov

Pri nas so nosilci razsvetljenjskih idej redki izobraženci.

Najpomembnejši razsvetljenci pri nas so bili:

- baron Žiga Zois
- Valentin Vodnik
- Anton Tomaž Linhart
- Jurij Japelj

ZOIS je bil plemiškega rodu, po očetu je bil Italijan, po materi Slovenec. Bil je podjetnik in zelo izobražen. Pomemben je bil zato, ker je okrog sebe zbiral slovenske izobražence in jih financiral – Zoisov krožek. Po Zoisovem programu naj bi Slovenci dobili: slovensko slovnico, zgodovino slovenskega naroda, slovar slovenskega jezika, časopis, poučna dela in pa dramske in pesniške storitve.

Drugi tak krog je bil Pohlinov krožek, ta krožek je pomemben zato, ker so njegovi pripadniki izdajali pesniški zbornik Pisanice, ki so izhajale med leti 1779 in 1781. to je pesniški zbornik v katerem je prve pesmi objavil tudi Valentin Vodnik. Njihov urednik je bil Dev. Pomen Pisanic je začetek slovenskega posvetnega pesništva.

Janzenistični krožek – Janzenizem je smer znotraj katoliške cerkve, ki zagovarja ideje podobne protestantskim:

- preprosta cerkev
- jezik bogoslovja naj bo slovenščina

Pomemben avtor tega krožka je bil Jurij Japelj. Izdal je ponovni prevod Biblije, ki je izhajala med leti 1784 in 1802 v več delih.

Zakaj je razsvetljenstvo tako pomembno obdobje v slovenski književnosti?

1. v tem času Slovenci dobimo posvetno književnost, pred tem je bila verska
2. to je obdobje narodnega preroda, to pomeni, da so se v tem času Slovenci začeli narodno prebujati, razsvetljenci pa se zavzemajo za rabo slovenščine v javnosti. Napoleon je v šolah uvedel slovenščino.

VALENTIN VODNIK (1758-1819)

Rojen in umre v Ljubljani. Šolal se je za duhovnika. Najprej slušbuje na gorenjskem, kjer spozna Zoisa in je z njegovo pomočjo premeščen za duhovnika v Ljubljano. Potem je profesor na ljubljanski gimnaziji. Nato je postal še ravnatelj za časa Napoleona – Ilirskih provinc. Na čast Napoleonu je napisal prvo slovensko politično pesem – Ilirija oživljena. Po vrnitvi avstrijskih oblasti, je bil predčasno upokojen.

Vodnik ima pomembno mesto v slovenski umetnosti – štejemo ga za prvega slovenskega pesnika

Vodnikova besedna dejavnost:

1. časnkarstvo

časnik – časopis. Začel je izdajati prvi slovenski časopis. Izdajal je Lublanske novice. Izhajale so samo 3 leta (1798-1800). Novice iz tujega sveta je prevajal iz dunajskih časopisov in zato je ta časopis nekoliko zaostajal z novicami.

2. poučna dela

napisal je:

- Kuharske bukve (prevedel iz nemščine)
- Izdal je priročnik za babice – te ki pomagajo pri porodu (Babištvo)
- Velika pratika
- Mala pratika

Pratike so koledarji s poučnimi sestavki (nasveti za kmetijstvo, gospodarjenje, nasveti v zvezi z vremenom, šale, uganke, pesmi,...

3. učbeniki

Napisal je več učbenikov. Najpomembnejši od teh pa je učbenik za slovenski jezik, ki mu je dal ime Pismenost ali Gramatika (slovnica).z prve šole. To je prva slovensko pisana slovnica, izšla pa je leta 1812.

4. pesmi

štejemo ga za prvega slovenskega pesnika, ker je leta 1806 izdal prvo samostojno pesniško zbirko – Pesme za pokušino.

Nekaj njegovih pesmi: Moj spominek, Ilirija oživljena, Vršac, Zadovoljni Kranjec, Dramilo (Pesma na moje rojake). Dramilo je budnica, razumska in poučna pesem. Pesnik Slovence

nagovarja k delu, ki jim bo prineslo srečo in blaginjo. Pesem je hvalnica Slovenskega človeka in zemlje. Slovenec je pameten, lep, močan, sposoben za umsko in fizično delo. Zemlja pa je bogata in nudi človeku vse kar potrebuje. S tako hvalo je Vodnik želel slovenskim ljudem dvigniti samozavest in jih narodno prebuditi. Med Slovenci tudi ni družbenih razlik. Edino merilo za uspeh je delo (enakost). Pesem je napisana v duhu utilitarizma, to je nauk, da je lepo in dobro samo to, kar je koristno. Pesem je optimistična, kar se kaže tudi naravni oblike, ker je napisana v lahkem ritmu. Stopice je amfibraška in je podobna alpski poskočici. Pesniška sredstva: rima, nagovor, vzklík, poosebitev, brezvezje, metafora, preimenovanje ali metonimija.

ANTON TOMAŽ LINHART (1756-1795)

Bil je rojen v Radovljici v družini obrtnika. Oče je bil Čeh, mati pa Slovenka. Šolal se je v Radovljici, nato pa v Ljubljani. Gre v samostan v Stični. Na Dunaju študira upravne vede in dela kot uradnik in šolski inšpektor. Po vrnitvi v Ljubljano spozna Zoisa in se pridruži razsvetljskim prizadevanjem. Zois ga navduši za pisanje v slovenščini. Sprava je Linhart pisal v nemščini in je napisal tragedijo Miss Jenny Love in pesniško zbirko Cvetje s Kranjskega. Napisal je tudi zgodovinsko delo – Poskus zgodovine Kranjske in drugih dežel južnih Slovanov Avstrije.

Linhart je prvi slovenski dramatik. Napisal je prvi dve posvetni dramski deli – komediji. Prva komedija je bila Županova Micka – 1789, leta 1790 pa izide Ta veseli dan ali Matiček se ženi. To sta priredbi ali predelavi. Županova Micka je predelava avstrijske komedije Podeželski mlin, ki jo je napisal Josef Rihter, Ta veseli dan ali Matiček se ženi pa je priredba francoskega Figarova skladba, ki jo je napisal Pjer d bomarše.

Komedija je dramska zvrst – veseloigra, glavni namen komedije je vzbujati v ljudeh smeh. Pogosta prvina komedije je satiričnost – posmehljivo kritiziranje. Poznamo več vrst komičnosti: situacijska, značajska, besedna.

TA VESELI DAN ALI MATIČEK SE ŽENI

V delu se srečamo s staro komedijsko temo: boj socialno nadrejenega zapeljivca za ljubezen podrejenega dekleta, ki ji pomagajo večinoma njej enaki mali ljudje, ki se slednjič izkažejo za bolj bistre in slavijo zmago nad gospodarjem.

Zgodba se odvija na Gorenjskem (v gradu). Linhart je komedijo pisal poleti 1790 in celotno dogajanje postavil v ta čas, dobo razsvetljenstva.

. Dramske osebe so: Baron Natalet, Matiček, Nežka, Jerica, Tonček, Smrekarica, Rozalika, Žužek.

Matiček in Nežka služita na gradu. Ker se imata rada, načrtujeta tudi poroko. Baron Natalet meša štrene Matičku, ker mu želi zapeljati Nežko. Matiček se odloči, da bo Baronu malo podkuril. Prav takrat pa Žužek baronu pove, da je Tonček zaljubljen v gospo Rozalo, bronov ženo. Baron postane ljubosumen in ženi očita, da ima drugega. Tudi gospa Rozala in Nežka se želita maščevati baronu, zato Tončka preoblečeta v žensko, da bi šel na mesto Nežke na zmenek z baronom. Zaloti jih baron, tako da mora Tonček skočiti skozi okno, Nežka pa reši čast gospe Rozale. Matiček se znajde v škripcih zaradi dolga Smrekarici, ki hoče vračilo in tudi poroko. V pravdi se izkaže, da je Matiček – Jurček sin Žužka in Smrekarice. Matiček se je rešil poroke in dolga. Baron pa vabi Nežko na zmenek v gozdič. Gospa Rozala in Nežka si zamenjata obleki. V temi baron dvori Nežki (svoji ženi), Matiček pa baronici (Nežki). Ko se razkrijeta se zgodba razplete v zadovoljstvo vseh, barona pa so zopet vsi potegnili za nos. Matiček in Nežka imata preskrbljeno prihodnost, ker sta dobila kar 3 dote.

Oznaka oseb

BARON NALETEL: Baron je zdolgočasen in brezskrben mož. Vsakdanje življenje, v katerem ni veliko vznemirjenja, ga privede do ogledovanja in zalezovanja mladih deklet, ki bi mu krajšala čas. Je ukazovalen in zaverovan vase, vendar samo na videz. V številnih spletkah vedno potegne kratko. Svojo ženo ima rad in je zelo ljubosumen, ko ugotovi, da se študent

Tonček suče okoli nje. Če bi ženo zasačil, da ga vara, ji tega ne bi odpustil. Nežko vztrajno osvaja in ji obljubi celo doto. Nežka ga zavrača, ker ima rada Matička. Z velikim veseljem pa se s spletkami malo maščuje baronu. Baron Matička celo poviša v prvega hišnega služabnika z namenom, da bi si lažje pridobil naklonjenost Nežke. Baron vse skozi sumi, da Matiček do njega ni popolnoma iskren in se večkrat tudi zlaže.

GOSPA ROZALA: Bistroumna in pametna žena barona Naletela, ki si najbolj želi pozornost svojega moža. Barona iskreno ljubi, a na žalost to njemu ni dovolj. Ker pa je gospa baronica mojstrica v spletkarstvu ji uspe na koncu pridobiti baronovo naklonjenost. Za svoje potrebe spretno izkoristi vdanost svoje služabnice Nežke. Do Nežke je prijateljsko naklonjena in zaupljiva. Z Matičkom nimata preveč stikov, vendar ko gre za spletke proti baronu posluša njegove nasvete.

MATIČEK: Grajski vrtnar, ki neizmerno ljubi Nežko. Je pameten in ne preveč ubogljiv, večkrat spelje ljudi na led, še posebej barona. V vsaki situaciji najde nekaj, kar s pridom izkoristi. Je zelo optimističen in odločno brani svojo lastnino. Z baronom se je pripravil spopasti za svojo predrago. Do barona je ravno toliko naklonjen, da sta še v dobrih odnosih. V Nežki vidi svojo bodočo ženo, čeprav se zaveda, da ne bo tako lahko biti glavni pri hiši.

NEŽKA: Nežka je v službi na gradu kot služabnica gospe Rozale. Z njo ima zelo dobre, prijateljske in tudi zaupne odnose. Rada ima Matička, s katerim načrtujeta skupno življenje. Je vesele narave, prikupna in polna zvijač. Zaveda se moči, ki jo ima s svojimi čari nad moškimi. Barona ne jemlje preveč resno, ker ga dobro pozna.

ROMANTIKA

Romantika je književna smer, ki se razvije v evropskih deželah in tudi v Ameriki po letu 1800 in traja do leta 1850, v zahodnih evropskih deželah se konča že prej -1830. beseda romantika izhaja iz besede roman. Romantično je sprva pomenilo tako kot v romanih, torej izmišljeno, domišljjsko, čustveno.

Glavne ideje romantike

V romantiki avtorji izpostavljajo posameznika in njegovo notranje življenje, čustva, poudarijo vrednost domišljije, glavna vrednota pa je lepota. V romantiki prevladuje pesimizem. Za romantiko je značilno svetobolje (svet je tak, da človeku prinaša bolečino). Glavna ideja romantike je ta, da svetu vlada nasprotje med ideali in stvarnostjo. Stvarna resničnost je taka, da prinaša nesrečo. Idealna resničnost je skrita v človekovi notranjosti, je nekaj lepega, čistega. Razkol med ideali in stvarnostjo je nepremostljiv:

- vdano prenašajo stvarnost tako kot je – resignacija
- beg v domišljijo, sanje, otroštvo, zgodovino, v svet čustev –ljubezen, narava, smrt
- zaupajo v boljšo prihodnost, bodisi da si jo slikajo v domišljiji ali pa si boljši svet poskušajo spremeniti na bolje – javno dogajanje

Romantičen človek – zelo čustven, pogosto sanjav, je drugačen od večine, zato je vedno v sporu z družbo/večino, je pogosto ustvarjalen in kot človek v notranjosti bogat.

Romantiki zavračajo klasicistične pravila in sicer to, da so pravila v naprej določena. Želijo si svobode v oblikovanju. Razvijejo nekaj književnih zvrsti. Taki dve vrsti sta na primer: Lirsko-epska pesnitev in povest v verzih

Avtorji:

- angleški (Walter Scott, George Gordon Noel Byron – romanje grofiča Harolda, Parizina, Nevesta iz Abida, Džaur, Don Juan)
- ameriški (Edgar Allan Poe – Maska rdeče smrti)
- francoski (Victor Hugo [igo])
- nemški (Henrich Heine)
- italijanski (Gioncomo Leopardi, Alessandro Manzoni)

- češki (Karel Hynek Macha)
- poljski (Adam Mickiewicz)
- ruski (Aleksander Sergejevič Puškin – Jevgenij Onjegin, Pravljica o carju Saltanu, Stotnikova hči, Boris Godunov, Kavkaški ujetnik, Mihail Jurjevič Lermontov)

Romantiko je že pred letom 1900 (konec 18.stoletja) napovedovala obrambna smer tistega časa – predromantika. Še iz tega časa sta bila pomembna dva nemška avtorja (Johann Wolfgang Goethe in Friderich Schiller).

RUSKA ROMANTIKA

Najpomembnejši imeni ruske romantike sta Aleksander Sergejevič Puškin in Mihail Jurjevič Lermontov. Ruska književnost se je začela razvijati v srednjem veku, iz tega časa izhaja pomembni srednjeveški ep – junaška pesnitev – Pesmi o pohodu Igorjevem. Do 17. stoletja se je razvijala versko nabožna književnost in šele v 18. stoletju – v razsvetljenstvu znova zaživi posvetna književnost. Z romantiko, katere začetnik je Puškin pa ruska književnost postane enakovredna drugim razvitim evropskim književnostim. Torej ima Puškin enako vlogo kot pri nas Prešeren.

ALEKSANDER SERGEJEVIČ PUŠKIN (1799/1837)

Rojen je bil v Moskvi, umrl pa v Sankt Peterburgu. Bil je plemič po rodu, delal je na zunanjem ministrstvu, potem pa je zaradi zvezde z dekabristi in pisanja političnih pesmi prišel v nemilost ruskemu carju, ki ga je pregnal v južno Rusijo. Nekaj časa je živel v priporu na svojem posestvu, pozneje pa pod nadzorom v Moskvi. Umrl je v dvoboju. Bil je pesnik, pripovednik in dramatik.

Dela:

- Jevgenij Onjegin (roman v verzih)
- Pravljica o carju Saltanu
- Stotnikova hči (povest)
- Boris Godunov (tragedija)
- Kavkaški ujetnik (pesnitev)

Puškinova lirika

Puškin je poleg daljših del pisal tudi pesmi, in sicer krajše epske in lirske pesmi. Od lirskih pesmi je pisal osebnoizpovedne, miselne, politične in ljubezenske pesmi. Večina ljubezenskih romanov je avtobiografskih.

JEVGENIJ ONJEGIN

To je roman v verzih. Običajno so romani napisani v prozi. Romani v verzih so obstajali že v srednjem veku. Ta roman je sestavljen iz osmih poglavij, sestavljen je iz šternajstvrstičnic in vsebuje 5275 verzov. Roman je napisan v prvi osebi, pripoveduje sam Puškin. Glavne osebe so: Jevgenij Onjegin, Lenski, Tatjana in Olga.

V Peterburgu se zbližata zdolgočasen Onjegin in pesnik, vendar se njuna pot kmalu loči.

Jevgenij podeduje stričevo premoženje in se preseli na podeželje, kjer se spozna z Lenskim, ki mu pomaga do spoznanja o njegovih neizpoljenih ljubezenskih sanjah. Lenski stalno govori o Olgji, pesnik pa predstavi tudi njeno sestro Tatjano. Tatjana se zaljubi v Onjegina, zanjo pa je ljubezen čisto čustvo do moškega, ki je ženski usojen. Onjegin na plesu zavrača Tatjano in pleše z Olgo. Zaradi tega ga ljubosumni Lenski pozove na dvoboj. Ognjenin s strelom premaga Lenskega. Lenskega vsi pozabijo, Tatjana pa še vedno ljubi Onjegina, ki pa je odpotoval. Onjegin se naveliča potovanja in se vrne v Peterburg, kjer sreča Tatjano, ki pa je bratrančeva žena. Nad njo je očaran, nekaj časa ji dvori, a ga Tatjana zavrne češ, da ga še ljubi, a ne namerava zapustiti svojega moža.

Oznaka Onjegina – je mlad, lep, za ženske privlačen človek, a večno nezadovoljen, zdolgočasen, notranje prazen in skozi zgodbo vse bolj odljuden. V literarni vedi se je zanj uveljavil izraz odvečni človek. Zdi se, da v življenju ne najde smisla. Na koncu se zdi, da je

našel smisel v ljubezni, a ga Tatjana zavrne. Zanimivo pa je, da se je začel zanimati zanjo šele, ko mu je postala nedosegljiva.

Oznaka Tatjane – najprej jo spoznamo kot preprosto dekle, z notranjo lepoto. V besedilu o njej izvemo, da je bila v otroštvu in mladosti drugačna kot druge deklice, bolj resna, razumna, pa tudi hitro ujeziva. Tatjana je odgovorna oseba in zaupa v ljudi in v vrednost življenja. Iz sentimentalnega dekleta se spremeni v nedostopno damo iz visoke ruske družbe.

Oznaka Lenskega – je nasproten Onjeginu, zelo čustven človek, zasanjan pesnik. Čustva in medčloveške odnose idealizira (povzdiguje).

Interpretacija odlomka

Odlomek je z začetka pesnitve. Onjegin živi zelo razgibano družabno življenje. Je otrok zabav, je brezdelen, vendar od takega življenja utrujen, brez čustev, brez zanimanja za zunanji svet. Vrednote kot so ljubezen, prijateljstvo so zanj izgubljene. Muči ga spleen, z dolgočasnost, potrto, mračnost.

Pripovedni način

Zgodbo v tem romanu pripoveduje pesnik sam in jo pogosto razbija z lastnim razmišljanjem in izpovedovanje lastnih občutij. Včasih komentira ravnanje junakov, zlasti Onjeginovo.

Precej je humornih mest in blage ironije (kljub temu se zdi, da je Puškin Onjeginu naklonjen) – ples ga je utrudil; ni šlo, da vsak dan neutrudljiv s šampanjcem bi zalival, bil feefstekas in strasburške kolače.

Dogaja se v Peterburgu, 1820-1825.

ROMANTIKA NA SLOVENSKEM

Traja od leta 1830 do leta 1848. Začela se je leta 1830, ker takrat prvič izide Kranjska čbelica – glasilo slovenske romantike. Izšla je štirikrat in sicer leta 1831,32,33 in 1848. 1848- marčna revolucija (pomlad narodov), narodi, ki so živeli v okviru Avstro-ogrske so si pridobili nekaj svoboščin.

Avtorji slovenske romantike:

- najpomembnejši in edini avtor slovenske romantike je bil France Prešeren. Z njim postane slovenska književnost enakovredna drugim evropskim književnostim. Pravimo, da je Prešeren prvi klasik v slovenski književnosti. Klasična književnost ima visoko umetniško vrednost.

V tem času so objavljali še drugi avtorji:

- Jakob Zupan (pesnik)
- Matija Kastelic (pesnik in urednik Kranjske čbelice)
- Janez Cigler (napiše prvo slovensko povest – Sreča v nesreči – ni pisana v duhu romantike – nabožna vsebina – izide 1836)
- Stanko Vraz (sprva je pisal v slovenščini, potem pa se je zavzel za ilirizem, ki je težil k temu, da bi se južni Slovani poenotili v jezikovnem smislu in naj bi uporabljali en sam jezik, to je t.i. ilirski jezik, šlo je za starejšo obliko hrvaškega jezika. Izraz ilirski jezik je zmoten, saj so mislili, da so Slovani potomci Ilirov. Kasneje je Vraz pisal v hrvaškem jeziku, zato ga štejemo za hrvaškega pesnika)
- Jovan Vesel Koseski (je bil v svojem času zelo znan pesnik, bolj kot Prešeren. Objavljajal pa je v Kmetijskih in rokodelskih novicah, katerih urednik je bil Janez Bleiweis – pomembnem slovenski politik. Koseski je zelo samovoljno ravnal z jezikom.
- Anton Martin Slomšek (bil je duhovnik, Mariborski škof, ki je pisal nabožno, poučno književnost).

Poleg navedenih avtorjev sta bila v tem času pomembna še dva izobraženca in sicer Matija Čop in Jernej Kopitar. Oba sta izdelala svoj književni program.

Jernej Kopitar

Danes je poznan predvsem kot jezikoslovec, ki je leta 1803 izdal prvo znanstveno slovnico slovenskega jezika, ki jo je napisal v nemščini. Bil je tudi cenzor za vse slovenske in grške

knjige na Dunaju. Znan je po tem, da je bil v sporu s Prešernom. Njegov književni program: Menil je, da je najprej potrebno spremeniti slovensko pisavo. To naj bi bilo nujno za razvoj slovenske književnosti. Zavzemal se je za metelčico. Matija Čop se je temu uprl in dosegel, da metelčico prepovejo, tako, da se je do leta 1845 lahko uporabljalo le bohoričico. 1845 bohoričico zamenja gajica. Slovenski književniki naj pišejo za preprostega človeka, za zgled pa je dal srbsko ljudsko pesem.

Matija Čop

Bil je pomemben kot literarni zgodovinar, teoretik in kritik, vendar je zelo malo objavljajal. Večinoma so njegova stališča razvidna iz pisem. Čopov književni program: menil je, da za razvoj slovenske književnosti ni treba spremeniti pisave, avtorjem je priporočal, naj pišejo pesniška, dramska in pripovedna dela za izobražence, za zgled pa naj bo razvita evropska književnost, zlasti sodobna. Bil je tudi Prešernov dober prijatelj in mu je pomagal pri izbiri pesniških oblik. Znal je več kot dvajset jezikov.

FRANCE PREŠEREN (1800-1849)

Rojen je bil 3. decembra 1800 v Vrbi na gorenjskem kmečkem staršem. Šolal se je v Ribnici, v Ljubljani je obiskoval gimnazijo, na Dunaju pa je študiral pravo. Po končanem študiju se zaposli v Ljubljani kot pripravnik v odvetniških pisarnah. Šele 1846 mu v Kranju odobrijo samostojno odvetniško prakso (advokaturo).

Leta 1833 je v trnovski cerkvi spoznal Primičevo Julijo, do nje je gojil romantično, platonsko ljubezen. Njej je tudi posvetil Sonetni venec. Julija se je poročila z nemškim trgovcem. Sicer je imel 3 otroke z Ano Jelovškovo, ki je bila služkinja in Prešeren se ni nikoli poročil z njo. Starejša leta doživi le hčerka Ernestina, ki napiše spomine o očetu. Prešeren je živel precej boemsko (svobodno) življenje, zunaj uradne meščanske družbe. Umrl je v Kranju leta 1849 v precej slabih gmotnih razmerah. Imel je več prijateljev Matija Čop, Andrej Smole in Emil Korytko.

Prešernovo pesniško delo.

Prešeren začne pesniti v študentskih letih. Leta 1825 izroči svoje pesmi v pregled in oceno Jerneju Kopitarju, ki mu svetuje, naj pesmi spravi in jih kasneje predela. Prešeren večino teh pesmi uniči, ohrani le tri (Povodni mož, Zvezdogledam, Leonora).

Svojo prvo pesem (Dekletam) objavi leta 1827 v Ilirskem listu. Kasneje pesmi objavlja predvsem v Kranjski čbelici in Bleiweisovih Novicah. Leta 1836 izda Krst pri Savici, leta 1846 (z letnico 1847) pa izide pesniška zbirka z naslovom Poezije. Ta zbirka še danes velja za eno najpomembnejših del slovenske književnosti. Zadnje pesmi Prešeren objavi leta 1818 v petem (zadnjem) zvezku Kranjske čbelice.

V Prešernovem pesniškem ustvarjanju ločimo 3 obdobja:

1. mladostno (1824-1828)

Iz tega obdobja se je ohranilo malo pesmi (prevod Leonore, Povodni mož, Zvezdogledam, Dekletam, Hčere svet, Učenec). Piše predvsem lahkotne ljubezenske pesmi, njegov pogled na življenje je optimističen, zabavljiv. V tem obdobju sledi starejšim vzorom, tj. vodniku in ljudski poeziji.

2. Zrelo obdobje (1828-1840)

V tem obdobju nastanejo umetniško najbolj dognana dela (Slovo od mladosti, Sonetje nesreče, Sonetni venec, Krst pri Savici, Gazele, Glosa, Pevcu). Za to obdobje je značilen prehod v romantiko. Glavne teme so: romantična ljubezen, domovina, pesnik in pesništvo, življenjski pesimizem zaradi nasprotja med ideali in stvarnostjo, obup in resignacija. Prav poezija je za Prešerna edina vrednota, zaradi katere je mogoče vztrajati v življenju. Te duhovno pomembne teme podaja pesnik v umetelno dognani obliki, z zapletenimi kitičnimi in verzniimi oblikami.

3. pozno obdobje (1840-1846)

V tem obdobju se Prešeren vrača k preprostejšim oblikam, še vedno pa ostaja romantik. Njegov pogled na svet niha med pesimizmom in bolj umirjenim, resigniranim, včasih humorinim pogledom na svet. V tem obdobju nastanejo: Nezakonska mati, Neiztrohnjeno srce, Zdravljica.

KRST PRI SAVICI

Nastane leta 1835 izide pa leta 1836. Ponovno izide leta 1846 z letnico 1847 v zbirki Poezije. Krst pri Savici je nastal ob smrti Prešernovega prijatelja Matije Čopa in ob Julijini zavrnitvi. S tem delom naj bi si pesnik opomogel ob težkih življenjskih udarcih. Delo je pesnitev. (pesnitev je vsako daljše delo, ki je napisano v verzih).

Prešeren je v podnaslov napisal, da je to povest v verzih (epsko-lirska zvrst z dramskimi potezami).

V dogajanje je kot pri noveli vpleteno majhno število oseb, v središču pa je nenavaden, izreden junak. O junakovem življenju izvemo malo podatkov, večji poudarek je na notranjem življenju. Za taka dela je značilna retrospektiva, avtor se poistoveti z glavnim junakom. Snov je zgodovinska, dogajanje je postavljeno v 8. stoletje, ko je potekalo pokristjevanje Slovencev (boji med kristjani in Slovani). Snov je črpal iz Valvasorjevega dela slava vojvodine Kranjske in iz Linhartove zgodovine (Poskus zgodovine Kranjske in drugih dežel južnih Slovanov Avstrije).

Delo je sestavljeno iz treh verzov. Na začetku je posvetilni sonet Matiji Čopu, sledi mu Uvod in na zadnje še Krst.

Posvetilni sonet

Sonet posveča umrlemu prijatelju Matiji Čopu. V njem se poslavlja od dragega prijatelja, hkrati pa sporoča, da je na tem svetu srečen le tisti, ki tako kot Bogomila veruje v posmrtno življenje. Med tem, ko pesnik na tem svetu samo trpi in le smrt ga bo odrešila tega trpljenja in mu bo prinesla mir.

Uvod

Kraj in čas ter vsebina: dogaja se na Gorenjskem v utrdbi Ajdovski Gradec (v Bohinju) kamor so se zatekli preostali poganski vojaki. Čas je 8. stoletje – viharina noč.

Valjahun in njegovi vojaki v imenu krščanske vere pobijejo vse Slovence, ki želijo ohraniti pogansko vero. Gre za versko vojno. Od vseh poganov ostane le Črtomir s peščico vojakov. Zateče se v utrdbo Ajdovski Gradec, kjer pa jih okoli 9x močnejši sovražnik preseneti. Oblaganje traja 6 mesecev, neke viharne noči se Črtomir odloči za preboj, a tudi Valjahunova vojska se pripravi na odločilno bitko. Do spopada pride v največji pripravljenosti obeh vojska. Sovražnik (kristjani) je močnejši in zmagaja, od vseh poganov ostane le Črtomir, ki je glavni junak v Krstu pri Savici.

Obnova: Preden se Črtomir odloči za preboj zbere svoje vojščake in jih nagovori. Razloži jim, da se je odločil za preboj zaradi nevzdržnega položaja v katerem so se znašli, saj jim primanjkuje hrane. Izkaže se, da je Črtomir demokratičen vodja, saj vojakom ponudi možnost predaje, vendar vsi ostanejo ob njem. Črtomir se izkaže kot moder vojskovodja, saj zna pred bojem opogumljati svoje vojščake in sicer tako, da poudarja moč in številčnost Slovanov. Obljublja jim, da i bodo zmago s prebojem pridobili pravico do svobodne izbire vere in zakonov. Zanj je smrt manj strašna kot suženjstvo.

V Uvodu Prešeren izpove svoje stališče do vojne. Vsaka vojna je nesmiselna, še posebej huda pa je bratomorna vojna.

Tema: glavna tema je boj za svobodo in ta tema preraste v idejo in sicer, da je glavna vrednost v življenju posameznika in skupine svoboda.

Zgradba: notranja zgradba je sintetična (dogodki si sledijo v kronološkem času). Uvod je sestavljen iz tercina, to so trivrstičnice, sestavljene iz laških enajstercev, ki so potem povezane z verižno rimo. V zadnjem delu Uvoda pa Prešeren dogajalno napetost izrazi z ritmičnimi

sredstvi. Tako si v verzu zaporedno sledijo trije poudarjeni slogi (- - -) in to takrat, ko je dogajanje najbolj napeto.

Krst

V Uvodu je predstavljen vojaški dogodek, v Krstu pase zunanji boj prenese v junakovo notranjost, v Krstu je zelo malo zunanjega dogajanja.

Obnova Krsta: Črtomir, edini od poganov preživi bitko in se obupan zateče k Bohinjskem jezeru, pred samomorom ga reši misel na Bogomilo. Ljubezen do nje se mu zdi edini smisel življenja. Obudi spomin na srečanja z Bogomilo pred bojem (1. retrospektiva), potem pride ribič, opozori ga, da ga iščejo sovražniki in ga odpelje na varno k slapu Savice. Naslednji dan se vrne ribič z Bogomilo in s krščanskim duhovnikom. Bogomila Črtomirju pove, da je sprejela krščansko vero in ob enem obljubila bogu, da se bo odpovedalo zakonski zvezi in sreči če bo Črtomir ostal živ. Tudi Bogomila se spominja težkih časov po ločitvi od Črtomirja (2. retrospektiva). Črtomir se da krstiti in odide v Oglej, kjer bo postal duhovnik.

Motivi:

- motiv samomora
- motiv srečne ljubezni
- motiv deviške zaobljube
- motiv krsta

teme:

- tema romantične ljubezni (neuresničljiva ljubezen, odpoved, žrtev)
- resignacija (Črtomir se sprijazni s stvarnostjo, vdano prenaša usodo, upor je nemogoč, vsi njegovi soborci so padli, ostali Slovenci pa so se pokristjanili)

Oblika dela: Krst je oblikovan v stancih ali oktavah, to je osemvrstičnica sestavljena iz laških enajstarcev. Rima je najprej prestopna (ababab), nato pa zaporedna (cc).

Notranja zgradba je analitična zaradi retrospektiv. V Krstu je več prvin dramskega in lirskega.

Dramska mesta: dialog med Črtomirom in Bogomilo, ter med duhovnikom in Črtomirom.

Lirska mesta: razmišljanja in izpoved čustev.

Razlage:

Ta pesnitev je zlasti v idejnem smislu precej zapletena, zato že od nekdaj sproža različne odmeve in razlage, ki so v glavnem odvisne od svetovnega nadzora razlagalcev.

Katoliška kritika – je razglasila Krst pri Savici za najboljšo Prešernovo delo, ker proslavlja zmago krščanstva.

Oton Župančič in Anton Aškerc pa sta bila mnenja, da je Črtomir za slovenski narod škodljiv in da delo pomeni odpoved narodnemu boju in odpoved svobodomiselnosti.

Danes v glavnem Krst pri Savici oz Črtomirjevo odločitev, da se pokristjani razlagajo kot posledico resignacije. Črtomir se torej sprijazni s stvarnostjo kakršna je, kot duhovnik pa bo deloval med svojimi ljudmi.

SONETNI VENEC

Je cikel sonetov ali pesnitev. Prešeren je to pesnitev napisal leta 1833, objavi pa ga leto pozneje v posebni prilogi časopisa Ilirski list. Obliko Sonetnega venca je sprejel iz tradicije italijanskega renesančnega pesništva. Sonetnih vencev je zelo malo.

Zgradba sonetnega venca

Vsak sonetni venec sestavlja 14 posameznih sonetov plus zadnji sonet, ki mu pravimo magistrale in je v bistvu povzetek predhodnih štirinajstih sonetov. Vsak sonet je sestavljen iz 14 verzov. Soneti so med seboj oblikovno povezani – zadnji verz predhodnega soneta ja prvi verz naslednjega soneta. Ti ključni verzi pa se potem ponovijo v magistralu. Magistrale nosi v začetku vsakega verza črko iz imena, to je »Primicovi Julji« - To je posebno pesniško sredstvo –akrostih. Če pa se ime zapiše na koncu verzov je to telestih.

Teme:

- romantična ljubezen

- domovina
- pesništvo

Te teme si sledijo po posebnem redu in sicer po simetričnem redu. Prvih pet in zadnjih pet sonetov govori o ljubezni do Julije, štirje soneti so vezani na domovino, pesništvo pa se pojavlja kot povezovalna tema.

Če bi Julija vedela, bi pregnala njegov življenjski brezup in šele takrat bi se njegova ustvarjalnost razmahnila in lahko bi ustvarjal velika pesniška dela. To pa bi kulturno privzdignilo slovensko zavest.

Sonet je oblika pesmi. Sestavljen je iz štirinajstih verzov, ritem je iz laških enajstarcev U – U – U – U – U – U (U – = jamb)

Prvi dve kitici sta kvartini, drugi dve pa tercini. Dvodelna zgradba soneta (ne v vseh sonetih) – v prvih dveh kiticah – kvartinah nam pesnik pove neko zgodbo ali podobo, v drugih dveh ali tercinah pa izpelje misel. Prvi sonet ima dvodelno zgradbo, v kvartinah pesnik predstavi zgradbo sonetnega venca, v tercinah pa govori o ljubezni do Julije. Ti dve temi poveže z mislijo: tako kot se sonetni venec nikoli ne konča, saj je zadnji verz štirinajstega soneta hkrati tudi prvi verz začetnega soneta, je neskončna tudi Prešernova ljubezen do Julije. Julija je bistvo ali kot pravi pesnik magistrale njegovega življenja in z vencem bo za vedno ohranil spomin nanjo. Ključni verz sonetnega venca je prvi verz prvega soneta:

- zato, ker daje vencu okvir
- venec se zaradi tega nikoli ne konča
- verz nakaže vse tri teme sonetnega venca (beseda poet – pesništvo; tvoj – ljubezen; slovenkam – domovina)

V sedmem sonetu sta prepleteni dve temi – pesništvo in domovina. Osrednji motiv je motiv Orfeja. Orfej je junak iz grške mitologije, ki je s svojim igranjem na liro znal očarati in ganiti ljudi (surova ljudstva na Balkanu), znal je celo ganiti živali, drevesa in kamne. Prešeren bi bil rad Orfeju podoben, s pesništvom želi:

- zbuditi v Slovencih narodno zavest in ponos, ljubezen do domovine
- jih spraviti, zediniti med seboj, ker so sprti
- želi jih kulturno dvigniti – kultivirati

Ideja orfejstva ima torej narodni in kulturni pomen. Sonet ima dvodelno zgradbo, v kvartinah nam pesnik predstavi Orfeja, v drugih dveh pa izpelje misel, kaj pomeni orfejstvo danes.

Osmi sonet predstavlja vrh sonetnega venca, je v samem središču sonetnega venca, v njem sta povezani dve temi – in sicer slovenska zgodovina in pesniško ustvarjanje. Kvartini govorita o zgodovini slovenskega naroda, na prvo mesto Prešeren postavlja Sama oz. Samovo plemensko zvezo iz 7. stoletja, to je bil edini svetli del slovenske zgodovine, od tega časa naprej pestijo slovenski narod različne težave, nadloge, Slovenija izgubi samostojnost (Pipin), omenjeni so še kmečki upori, fevdalni boji in turški vpadi. V tercinah je izpeljana misel – nesrečna, nesvobodna zgodovina ni mogla dati velikih, optimističnih pesniških del, dala je lahko le poezijo žalosti.

Petnajsti sonet – magistrale je bistvo Sonetnega venca. Prešeren bo s sonetnim vencem ohranil spomin na Primicevo Juliji in na svoje trpljenje. Njegove pesmi so žalostne, polne trpljenja (mokrocveteče rožce poezije), zato, ker jih je navdihnila ta neuslišana ljubezen, ker pesnik izhaja iz naroda, katerega preteklost je zaznamovana z nesvobodo in trpljenjem. Njegova poezija bo optimistična, če bo Julija uslišala njegovo ljubezen.

ZDRAVLJICA

Zdravljica je iz poznega ustvarjalnega obdobja Prešerna. Nastala je leta 1844 in želel jo je uvrstiti v Poezije. Takrat je v Avstriji obstajala cenzura. Prešeren je sam črtal tretjo kitico Zdravljice, ker se je zavedal, da je preveč politično udarna, potem pa je tedanji cenzor na Dunaju Fran Miklošič izločil še četrto kitico. Tako okrnjene pesmi pa Prešeren ni hotel objaviti, tako, da je Zdravljica izšla šele leta 1848, ko je bila ukinjena cenzura, objavljena pa je bila v Kranjski čbelici in v Kmetijskih in rokodelskih novicah. Danes je Zdravljica slovenska himna in sicer sedma kitica. Zdravljico je uglasbil Stanko Premrl. Zdravljica je primer pivske pesmi, in sicer napitnice. To nam pove že naslov (z zdravico namreč nekomu zaželimo zdravja, in sicer s kozarcem v roki), posebej pa poudari oblikovanost kitic. Različno dolgi verzi s svojo razmestitvijo tvorijo obrise kozarca.

Tako pesem, ki z obliko ponazarja vsebino, imenujemo carmen figurantu [karmen figuratum].

Motivno – tematska interpretacija

Prva in zadnja (8.) kitica Zdravljice tvorita vsebinski okvir, saj v obeh pesniški subjekt nazdravlja prijateljskemu omizju.

Že iz prve kitice vejeta življenjski optimizem in upanje, kar je sicer značilno za celo pesem. Tisto, kar vzbuja upanje in preganja pesimizem, je vino. Vino vrača voljo do življenja (oživlja žile), prežene notranje, srčne težave (razjasni srce) in probleme zunanjega sveta (razjasni oko).

V drugi kitici pesniški subjekt nazdravlja Kranjski (naša dežela), nato vsem Slovencem (ves slovenski svet), nazadnje pa še vsem Slovanom (kar nas je sinov sloveče matere). Pokrajinsko zavest pesniški subjekt razširi na narodno, konča pa z idejo panslavizma, tj. idejo o povezanosti vseh slovanskih narodov.

V tretji kitici pesniški subjekt izrazi željo, da bi se Slovenci osvobodili in postali spet samostojni. To je po njegovem mogoče doseči z bojem in, kot pove v naslednji kitici (4.), še z enotnostjo in spravo ter s povezovanjem z drugimi slovanskimi narodi.

V peti kitici nazdravlja slovenskim mladeničem, ki se bodo borili za domovino, v sedmi pa vsem narodom in ljudem. Želi svobodo za vse narode, poziva k miru, prenehanju sovražnosti in sožitju.

Ideje

Zdravljica je idejno angažirana pesem in hkrati politična pesem. Glavne ideje so: ljubezen do domovine, osvoboditev zatiranih narodov, miroljubno sožitje med narodi in demokratična svetovna ureditev.

EVROPSKI REALIZEM IN NATURALIZEM

Realizem je književno obdobje, ki sledi romantiki. Okvirno traja od leta 1830 do leta 1870. najprej in najmočnejše se razvije v Franciji, Angliji in Rusiji, po letu 1850 pa še drugje. Po letu 1870 se iz realizma razvije nova književna smer, naturalizem.

Beseda realizem izhaja iz latinske besede res, kar pomeni stvarnost. Na splošno beseda realizem pomeni čut za stvarnost, upoštevanje stvarnosti in dejstev.

Glavne značilnosti realistične književnosti:

- realistična književnost je usmerjena v zunanji, stvarni svet, poudarjeno je razumsko dojetje življenja in sveta, poudarjeno je razumsko dojetje življenja in sveta
- prevladujoča snov je stvarnost in njen vpliv na posameznika (stvarnost = vsakdanje življenje, družbene in politične razmere, zgodovinski procesi, biološki in psihološki zakoni.)
- realisti prikazujejo življenje v sodobni meščanski družbi, njene sloje (propadajoče plemstvo, meščanstvo, kmetstvo in delavstvo), odnose med temi sloji, uveljavljanje posameznika v družbi. Pogosto so kritični do razmer v tedanji družbi
- značilno je prikazovanje vsakdanjega, tipičnega
- osebe in dogodki so prikazani objektivno (nepriustransko, brez olepševanja)
- pripovedništvo ima prednost pred liriko, od pripovednih zvrsti prevladujeta predvsem roman in novela. Razvije se tudi dramatika (tezna, psihološka, družbenokritična drama), ki pa svoj vrh doseže v naturalizmu

Primerjaj značilnosti:

ROMANTIKA	REALIZEM
Subjektivno	objektivno
Čustva	razum
Izjemno	tipično, vsakdanje
Posameznik	družba
Poezija	pripovedništvo

Kljub nekaterim skupnim značilnostim pa realizem ni bila enovita smer. Obstaja več tokov:

- romantični realizem (še prisotne romantične prvine / močna čustvenost, strasti, nenavadni liki)
- objektivni realizem (poudarja idejo nepristranskega, neprizadetega prikazovanja stvarnosti)
- socialni realizem (prikazovanje družbenih razlik, ogroženosti malih ljudi)
- poetični realizem (stvarnost prikazuje olepšano, ker je preveč grda, da bi lahko bila predmet književnosti)
- psihološki realizem (poglabljanje v človekovo notranjost, ki je protislovna in zapletena)

Na nastanek in razvoj realizma so vplivali različni dejavniki:

- družbene razmere (kapitalizem)
- razvoj naravoslovnih znanosti in tehnike
- delavsko gibanje
- filozofske smeri:
  - i. pozitivizem, ki poudarja, da je potrebno raziskovati stvarnost in se pri tem opirati na dejstva (August Comte [Ogist kont])
  - ii. evolucionizem, ki pod vplivom Darwina spoznanja o razvoju vrst prenaša na družbo – za razvoj družbe je značilno premočrtno napredovanje (Herbert Spencer)

AVTORJI

Francija:

- Stendhal [stendal]; Rdeče in črno (roman)
- Honoré de Balzac [onore de balzak]; Človeška komedija (cikel romanov in novel)
- Gustave Flaubert [gustav flober]; Gospa Bovary (roman)

Anglija:

- Charles Dickens; Oliver Twist, David Copperfield (romana)

- William Thackeray [tekery]; Semenj ničevosti (roman)
- Thomas Hardy; Temno srce (roman)
- George Eliot; Mlin na reki Floss (roman)

Rusija:

- Lev Nikolajevč Tolstoj; Vojsna in mir, Ana Karenina (romana)
- Fjodor Mihajlovič Dostojevski; Zločin in kazen (roman), Ponižani in razžaljeni, Idiot, Besi, Bratje Kramazovi (roman), Mrve duše (roman)
- Nikolaj Vasiljevič Gogolj; Revizor (komedija)

Norveška:

- Henrik Ibsen; Nora, Stebri družbe (drami)

Nemčija:

- Gottfried Keller; Zeleni Henrik (roman)

REALIZEM V FRANCIJI

Realizem se je najprej pojavil v Franciji. Najpomembnejši avtorji so Stendhal, Balzac in Flaubert. Stendhala in Balzaca literarna.

Stendhal (pravo ime Marie-Henri Beyle [mauri anri bejl], 1783-1842) je zaslovel z romani Rdeče in črno, Parmaska kartuzija, Lucien Leuwen in zbirko novel Italijanske kronike).

Honore de Balzac (1799-1850) je zasnoval obsežen cikel romanov (24) in novel z naslovno Človeška komedija (Oče Goriot, Blišč in beda kurtizan, Zgubljene iluzije, Striček Pons, Teta Liza). S ciklom je pisatelj želel prikazati francosko družbo prve polovice 19. stoletja. V ciklu nastopa več kot 2000 oseb iz različnih slojev francoske družbe.

GUSTAVE FLAUBERT, Gospa Bovary

Rojen leta 1821 v premožni meščanski družini, oče kirurg v Rouenu, v domačem kraju obiskuje gimnazijo, vpiše se na pravno fakulteto v Parizu a mora zaradi epilepsije študij opustiti. Veliko potuje (Španija, Korzika, Turčija, Egipt, Tunizija, Bližnji vzhod), kadar pa ustvarja živi samotno na posestvu blizu domačega kraja. Umre leta 1880 za možgansko kapjo. Dela: Romani Gospa Bovary (1857), Vzgoja srca (69), Salambo (62), Skušnjava svetega Antona (74), zbirka novel Tri zgodbe (77)

Gospa Bovary

Literarna vrsta – pripovedništvo

Literarna zvrst – roman

Delo je izhajalo najprej v reviji Revue de Paris (56) v šestih nadaljevanjih. Po teh objavah Flauberta obtožijo, da je z romanom škodoval javni morali, na sodnem procesu pa ga oprostijo in roman izide leta 1857 v knjižni izdaji. Flaubert snov za roman povzame po časopisni vesti. Preden se loti pisanja zbira gradivo, riše skice, načrte krajev, kjer se dogajanje odvija, se posvetuje s številnimi strokovnjaki (zdravniki). Roman piše počasi, po nekaj strani na mesec, veliko popravlja. Delo nastaja pet let.

Obnova:

Ema Roualt je mladost preživela v samostanu in si predstavo o svetu in ljubezni zgradila ob branju sentimentalnih romanov. Sanja o razburljivem življenju, poroči pa se s podeželskim zdravnikom Charlesom Bovaryjem. V zakonu se dolgočasi, stvarnost je prazna, zavest o neizživetosti se poveča, ko sta z možem povabljeni na ples v bližnjo graščino. S Charlesom se preselita v večje mesto Yonville, rodi se jima hči, vendar se Emino nezadovoljstvo stopnjuje, dokler ne spozna Leona, s katerim ima platonsko razmerje, nato pa še Rodolpha, lomilca ženskih src, s katerim se zaplete v strastno ljubezensko razmerje. Načrtuje celo pobeg z njim, a jo Rodolphe pusti na cedilu. Ob tem zabrede v dolgove, se v obupu zastrupi z arsenikom in v mukah umre. Charles do prezgodnje smrti globoko žaluje za ženo, hčer Bertko pa čaka usoda delavke v tovarni.

Zgodba se odvija na francoskem podeželju v krajih Tostes [tost], Yonville [jonvi] in Rouen [ruen] sredi 19. stoletja.

Literarne osebe:

Naslovna junakinja – Ema Bovary (nezvesta, lahkomiselna, samosvoja, prevzetna, častihlepna, zdolgočasena, obupana) Ema se upira klavrnosti stvarnosti, dolgočasju v katerem živi. Ideal sreče si ustvari iz trivialnih romantičnih romanov. Njen življenjski ideal je strastna ljubezen, razgibano življenje v eksotičnih krajih, stalno in vihravo razodevanje čustev. Je nosilka romantičnega razkola med ideali in stvarnostjo, vendar je njena romantika poenostavljena in kičasta. Prav po tem je tipična predstavnica svojega razreda, meščanske družbe (poenostavlja stvari, živi po klišejih – ustaljene navade, ceni zunanji videz).

Charles Bovary [šarl bovary] – zdravnik, življenje sprejema tako kot je, je preprost, dober človek, sposoben globokega čustvovanja, a tega ni sposoben izraziti

Leon in Rodolphe – Emina ljubimca, prvi Emin moški dvojniki, a slabič, drugi brezobziren zapeljivec (motiv don Juana)

Ideja oz idejne prvine:

- bovarizem: človekova zmožnost stalne iluzije, iskanje nedosegljivega ideala, ki se vedno znova sesipa
- življenjski pesimizem: kaže se v stališču, da svet obvladuje denar, uspevajo povzpelniki, brezbrizneži, kaže se tudi v razumevanju ljubezni, vsako ljubezensko čustvo je obsojeno na neuspeh, junaki niso zmožni najti sreče v ljubezni
- satiričnost: naperjena proti meščanski družbi

RUSKI REALIZEM

Kritizirali so nevzdržne fevdalne razmere, so proti zaostalosti, saj je bila Rusija v 19. stoletju zaostala fevdalna država in je vso oblast imel v rokah car. Literatura je bila sredstvo za svobodo in socialni napredek.

Glavi ruski realisti so: Lev Nikolajevič Tolstoj (Vojna in mir, Ana Karenina, Sevastopolske povesti), Nikolaj Vasiljevič Gogolj (Mrtve duše, Revizor, Zgodbe iz peterburškega življenja), Ivan Sergejevič Turgenijev, Ivan Aleksandrovič Gončarov.

Francija je postala glavna dežela realizma. Ruski realizem se po nekaterih značilnostih loči od francoskega. Čeprav so tudi ruski realistični romani stvarna podoba ruske družbe sredi 19. stoletja, je v središču njihove pozornosti zmeraj kako pomembno duhovno-moralno vprašanje, ki presega dobo in stvarnost.

FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI; Zločin in kazen

Pisal je povesti, novele, romane. V svojih delih je postavljaj v ospredje duševnost oseb (ta pa ni običajna ampak izjemna in protislovna, včasih celo patološka), obravnaval pa je tudi svetovnonazorska, filozofska, moralna in religiozna vprašanja. Njegovi glavni romani so: Ponižani in razžaljeni, Zločin in kazen, Besi, Idiot, Bratje Karamazovi, povesti pa Dvojniki in Zapiski iz mrtvega doma.

Njegovo delo pomeni vrh psihološkega realizma, z nekaterimi prvini pa realizem tudi presega. Psihološki realizem zanemara opisovanje stvarnosti in v ospredje pomika analizo človekovega notranjega življenja in duševnost oseb. Ta pa ni običajna, ampak je bolna, izjemna, deformirana in protislovna. Pisal je rad romane o nenavadnih, celo nenormalnih ljudeh: o zločincih, blaznežih, božjastnikih, razvratnežih in pijancih.

Roman je nastal leta 1866. Dostojevski si ga je zamislil na prisilnem delu. Tam se je namreč srečal z ljudmi, ki so se bili sposobni dvigniti nad vse moralne zakone. Tu se mu je postavljalo vprašanje zločinčeve zavesti, vprašanje zločina in kazni. V juniju 1865 je zasnoval roman Pijanci. Hotel je prikazati razmere v Rusiji, zaradi katerih so se zatekali ljudje v alkoholizem. Vendar pa tega romana ni napisal. Od te zamisli je ostala zgodba v romanu Zločin in kazen o zapitem liku Marmeladova in slika revščine, ki vlada v njegovi družini.

Obnova:

Glavna književna oseba je reven, a zelo sposoben in nadarjen, pa tudi živčno raztresen, zamišljen in bolj vase zaprt študent Rodion Raskolnikov. Živel je v majhnem podnajemniškem stanovanju, v katerem je bil sposoben cele dneve prebiti v svoji sobi in razmišljati. Tako je prišel do ideje od nadčloveku, ki mu je v imenu splošnega dobrega dovoljeno vse, tudi moriti. Da bi preizkusil, ali sam pripada nadljudem ali je navadna »uš«, sklene umoriti oderuško starko. Po naključju se v času umora vrne domov njena slaboumna sestra Lizaveta, tako je prisiljen ubiti tudi njo. Po umorih se neopažen vrne domov. Za seboj ni pustil nobenih sledov, svoje vesti pa ne more pomiriti. Raskolnikov se zaupa Sonji, ki je postala prostitutka samo zato, da bi lahko pomagala svoji družini. Sonja ga pregovori, da se prijavi oblastem. Za kazen mora iti na osemletno prisilno delo v Sibirijo, kamor ga spremlja tudi Sonja. Ljubezen do nje mu pomeni možnost novega življenja.

Raskolnikov – je kot že njegov priimek pove, notranje razklan. O njegovi notranji razklanosti govorijo njegova dejanja, razmišljanja. O njegovi zunanosti izvemo malo. Bil je čedne zunanosti, precej visoke in vitke rasti. Raskolnikov je zapleten lik. Čeprav se Raskolnikovu ljudje s socialnega dna smilijo, zlasti otroci, jih ni sposoben resnično ljubiti, saj vidi v ljudeh podleže, ki jim je samo do čim daljšega življenja in ki se podrejajo voditeljem. Kljub svojemu človekoljubju pa je zagrešil umor. Vendar ga ni zgrešil zaradi revščine, skrajne materialne stiske, ampak zaradi ideje.

Sonja Marmeladova – je lik dobrega, a v družbi ponižanega dekleta. Okoliščine so jo prisilile, da denar služi s prostitucijo in tako skrbi za družino. Čeprav je njeno delo sramotno in ponižujoče je tudi humano: Sonja se žrtvuje za ljudi in pri tem čuti, da je vsako življenje sveto. Zato je Raskolnikov ne more prepričati, da je upravičeno umoril ženski, ter ji pri tem navajati nekakšne filozofske razlage.

V delu ni epske širine, v ospredju je en dogodek. Dogajanje je časovno in prostorsko strnjeno (razen Epiloga). Vse se dogaja v Peterburgu (na koncu se dogajanje prenese v Sibirijo). Gre za čas v katerem živi Dostojevski – čas njegove sodobnosti. Čas trajanja pa je le nekaj soparnih poletnih dni.

Ideja

Z zapleteno in razklano osebnostjo glavnega lika se povezuje tudi dve nasprotujoči si ideji: prva ideja je, da je nadčloveku vse dovoljeno. Ljudje se namreč delijo na dve skupini: ena vlada in gre tudi preko človeških trupel, da doseže svoj cilj in dokaže moč, drugi pa je določeno, da prvi poslušno sledi. Raskolnikov je mnenja, da je vse dovoljeno, da lahko človek o vsem odloča svobodno – o svojem življenju in tudi o drugem. Dovoljen je celo umor, če je ta v dobrobit družbe in ljudi. To je stališče moralnega nihilizma – nauk, ki zanika splošno veljavne norme. Ljubezen in vera pa sta nakazana kot možen izhod iz nihilizma.

Druga je torej ideja o ljubezni do ljudi in ta ideja izključuje idejo o nadčloveku. Raskolnikov ubije starko, sicer pa je moralno neoporečen: razume stiske ljudi in jim želi pomagati. Njegova rešitev iz pekla razklanosti se začinja, ko se odpove ideji o nadčloveku in sprejme kazen kot posledico svoje zmote.

Zgradba

Roman je zgrajen iz sedmih delov (šest delov in Epilog), vsak od delov pa je še dodatno razdeljen. Prvi del prikazuje pripravo na umor in sam umor, ostali (5 poglavji) pa Raskolnikove duševne muke po umoru.

Pripovedna tehnika.

S posebno usmeritvijo psihološkega realizma je povezana tudi pripovedna tehnika. Zelo malo je opisov zunanjega sveta, narave, okolja, predmetov in človeške zunanosti. Pripovedovalec je vsevedni. Na posameznih mestih vsevedni pripovedovalec prestopa v personalnega (v

monologih so znamenja personalnega pripovedovalca, saj se približa mislim junaka). Dogajanje je prikazano tako, kot ga doživljajo književne osebe, v glavnem Raskolnikov. V romanu prevladujejo monolog, dialog in izpoved. Najbolj pa prevladuje dialog. Zgodba je izredno napeta, dramatična. Delo je roman – tragedija.

NATURALIZEM

Je književna smer, ki se razvije iz realizma, je do skrajnosti prigan realizem, saj želi čim bolj objektivno, s fotografsko natančnostjo prikazati resničnost (latinsko natura = narava), gre za to, da želijo pisatelji prikazati resničnost čim bolj naravno. Okvirno traja od leta 1870 pa do leta 1900. najprej in najmočnejše se razvije v Franciji, od tod se razširi v Nemčijo, Skandinavijo in Rusijo. V drugih evropskih državah pa ima manjši odmev.

Glavna in razločevalna lastnost naturalizma je ideja, da človeka določajo trije zakoni:

- zakon dednosti
- okolje
- čas (doba, zgodovinski trenutek v katerem živimo)

ta nauk so razvili francoski filozofi – pozitivisti (smer v filozofiji = pozitivizem). Bistvo pozitivizma je še to, da o resničnosti zbiramo dejstva, torej podatke s katerimi dokazujemo delovanje teh zakonov.

Naturalisti želijo književnost čim bolj približati znanosti. Književnost naj bo znanstveno proučevanje življenja. Naturalizem je uvedel nekatere nove snovi in teme, ki so se jih v preteklosti književniki izogibali. Prikazuje tudi temne plati človeškega življenja in začne govoriti o temah, ki so bile prej tabu:

- prikazuje življenje najnižjih slojev in revščino teh ljudi
- bolezen, smrt, umiranje
- seksualnost
- prostitucija
- alkoholizem

Zaradi takih tem naturalistična književnost naleti na velik odpor bralcev. Za naturalizem je značilna estetika grdega – povečevanje grdega, obravnava se na tak način kot se v književnih delih ponavadi prikazuje lepo.

Književne vrste – nastajajo predvsem pripovedna in dramska dela, znotraj pripovedništva pa predvsem romani in novele, medtem kot naturalizem liriki ni naklonjen.

Avtorji: Emile Zola, Guy de Maupassant [gi de mopason], Henrik Ibsen, Auguste Strindberg, Anton Pavlovič Čehov, Gehart Hauptmann.

EMILE ZOLA (1840-1902)

Je najpomembnejši francoski naturalist. Po šolanju se zaposli v novinarstvu, v založništvu, preživlja se tudi s književnim delom. Leta 1898 se vključi v tedanje politično življenje.

Poseže v afero Dreyafus (francoski častnik židovskega rodu, ki so ga po nedolžnem obsodili vohunstva in ga poslali na hudičeve otoke). Zola je imel težave z oblastmi zaradi obtožb in se nekaj časa umakne v Anglijo ter leta 1902 umre v nepojasnjenih okoliščinah. Zola kot pravi naturalist izdelava teorijo eksperimentalnega romana. Gre za to, da metodo eksperimenta iz naravoslovja prenese v književnost.

Pisatelj želi dokazati, da na osebe delujejo zakoni okolja, dednosti in časa.

Njegovo prvo pomembnejše delo je Teres raken, najpomembnejše delo pa je Raugon-Macquartovi (cikel 20h romanov). Kasneje napiše še dva cikla (Tri mesta, Štirje evangeliji) RAUGON-MACQUARTOVI (1871-1893)

Najpomembnejši romani iz tega obdobja so: Beznica, Trebuh Pariza, Nana, Zemlja.

Zola v ta roman vključi preko 1000 likov, v njem pa predstavi 5 rodov neke družine. Pramati te družine je Adelaide, poročena z Raugonom. Z njim ima enega sina. Mož ji umre, zaživi z

Macquartom, z njim ima 2 otroka. Raugon je bil bolj uspešen od Macquarta, zato so bili tudi njegovi potomci uspešnejši.

Roman Beznica je sedmi od dvajsetih romanov. Predstavlja življenje delavskih družin v predmestju Pariza. Glavna junakinja je Gervaise Macquart. Živi z Lantierom in ima z njim 3 otroke. Lantier jo zapusti, ona pa se poroči s krovcem Cauplajem. Dela kot perica, zakonca sprva živita zgledno, rodi se jima hčerka Nana, vendar se Coupe ponesreči, potem pa zapade v brezdelje in alkohol. Gervaise kljubuje revščini, ker pa se zadolži, njena pralnica propade. V družino se vrne Lantier, družina propade, Coupe umre, nazadnje pa v veliki revščini umre tudi Gervaise. Nana postane prostitutka.

Gerveisina smrt

V tem delu je naturalistično:

- s fotografsko natančnostjo prikazujejo resničnost
- motivi (umiranje, smrt dveh oseb)
- estetika grdega
- alkoholizem, revščina

Po smrti možov Gervaise pade nizko po družinski lestvici. Začne prosjačiti za denar, beračiti in delati najgrša dela in pa de še nižje. Lastnik hiše ji je pustil brlog pod stopnicami, pravkar preminulega očka Bruja. Zaradi bebavosti si je domislila samomora ampak so jo našli že dva dni preminulo pod stopnicami.

HENRIK IBSEN

Je norveški književnik, veliko je živel po tujini (na Danskem, v Nemčiji, Franciji, Italiji). Poleg pomembne lirike je pisal dramska dela in se s temi deli uvrstil med klasike svetovne književnosti. Velja za najpomembnejšega dramatika v drugi polovici 19. stoletja. Njegova dela razdelimo na tri obdobja:

- romantično (piše drame s snovjo iz narodne zgodovine)
- realistično in naturalistično (Nora, Stebri družbe, Strahovi)
- novoromantično obdobje (sledí realističnemu in naturalističnemu)

STRAHOVI

V tem delu se je Ibsen najbolj približal naturalizmu. Delo je iz leta 1881. v hiši nad fjordom živi gospa Alvingova. Je vdova po stotniku Alvingu. Z njim se je poročila zelo mlada. V zakonu ni bilo ljubezni. Poročila se je po nasvetu staršev zaradi denarja, ljubila pa je revnega pastirja Mandersa. Zakonca Alvin nista bila srečna tudi zato, ker se je mož vdajal pijači in ženo varal s služkinjo in z njo imel celo hčer Regine. Plačal je revnemu mizarju Eugstrandu, da se je poročil z nosečo služkinjo. Regine pa je v hišo sprejela gospa Alvingova in je pri njej služila. Zakonca sta imela sina Osvalda, mati ga je že kot otroka poslala v tujino študirati, da bi ga obvarovala pred razvratom v družini. Po moževi smrti z njegovim denarjem ustanovi otroško zavetišče, a to pogori. Domov se vrne Osvald, ki pa je hudo bolan. Od očeta je podedoval bolezen, to je sifilis. Sin na koncu zelo trpi in mater prosi naj mu da morfij, da bo mirno umrl. Gre za evtanozijo.

Odlomek, ki smo ga brali je iz zadnjega, tretjega dejanja. Mati in sin se pogovarjata predvsem o očetu. Izvemo, da je bil oče kot mlad človek poln energije, veselja, življenja, v nesproščnem meščanskem okolju pa te energije ni mogel (znal) izživeti, zapil se je, razvratno živel, propadel je. Delno je bila za to kriva tudi žena, saj v zakon ni prinesla ljubezni, poznala je samo dolžnosti. Osvald se očeta komaj spominja, mati pa ga opomni, da je očeta treba ljubiti. Tako gledanje Osvald zavrne. Mati pa sklene, da so to pravzaprav strahovi, ki so povezani z izpolnjevanjem dolžnosti. Osvalda je strah trpljenja, mater je strah za sina, zaradi strahu pred mnenjem okolice pa je vse življenje prikrivala propadanje svojega zakona.

Književna zvrst

Delo je drama. Drame so podobne tragedijam, saj je dejanje resnobno, žalostno. Vendar pa v drami ni več prave tragičnosti, kar pomeni, da o junakovem propadu ne najdemo nekega

višjega smisla. Drama Strahovi velja za težno dramo. To je drama, ki vsebuje jasno izraženo stališče do problema. Ibsen je kritičen do meščanske družbe, ki s svojimi pravili utesnjuje posameznika in zatira njegovo svobodo. Druga teza – da je človekova usoda odvisna od dednosti.

Naturalistični motivi, teme, ideje:

- alkoholizem
- bolezen (podedovana)
- umiranje
- pešuštvo, sponost
- evtanazija (tabu)
- vpliv okolja na posameznika

Zgradba

Delo je sestavljeno iz treh dejanj, napisano je v prozi. Notranja zgradba pa je glede na književni čas analitična. Značilna je enotnost kraja, časa in dogajanja. Vse se odvija v enem dnevu, prizorišče pa je en kraj, to je meščanski salon.

Značilnosti realističnega gledališča:

Za Ibsna je značilen zaprt oder, ki predstavlja meščanski dom in vzbuja v gledalcu občutek utesnjenosti. Zunanji svet gledalec komaj občuti skozi zunanje okno. Dialogi so kratki in posnemajo vsakdanje življenje.

MED ROMANTIKO IN REALIZMOM V SLOVENIJI

V obdobju, ki okvirno traja od leta 1848 (marčna revolucija) do leta 1899 (izid novoromantičnih pesniških zbirk; Cankar-Erotika, Župančič-Čaša opojnosti) se v književnosti romantične značilnosti postopoma umikajo realističnim težjam. Zaradi prepletanja obeh smeri se literarni vedi za to obdobje poleg izraza realizem uporabljali še izraz med romantiko in realizmom, včasih pa še romantični realizem ali poetični realizem.

Družbene in politične razmere

Leta 1848 je marčna revolucija zrušila Metternichov absolutizem in uvedla svobodo tiska, govora in zborovanja. Istega leta je dunajsko študentsko društvo Slovenija sprejelo program Zedinjena Slovenija, ki se je zavzemal za združitev vseh slovenskih dežel v eno upravno enoto v okviru Avstrije in za uvedbo slovenščine v šole in urade. Z Bachovim absolutizmom so ukinjene politične svoboščine, po uvedbi parlamentarne demokracije v Avstriji pa se obnovi kulturnopolitično delovanje.

V tem obdobju slovenski politični in kulturni prostor oblikujeta dve politični struji, in sicer t.i. staroslovenci z Janezom Bleiweisom na čelu in mlajša generacija, t.i. mladoslovenci, katerih idejni vodja je bil sprva Fran Levstik.

Staroslovenci so bili v družbenopolitičnem in nazorskem smislu konservativni (vse za vero, dom, cesarja), literatura pa naj bi bila poučna in vzgojna (utilitarizem). Ustanavljali so čitalnice, to so bila društva, v katerih so se zbrali izobraženci in meščani. Namen teh društev je bil utrjevati narodno zavest. Prirejali so besede (prireditve s kulturnim in zabavnim programom). Mladoslovenci so ideje programa Zedinjena Slovenija širili na množičnih zborovanjih, taborih, ki so jih prirejali po vsem slovenskem ozemlju. Zahteve tega programa so zaostri, zavzemali so se za samostojno Slovenijo. Njihovo geslo: Vse za narod, napredek, svobodo. Mladoslovenci so se zavzemali za svobodo umetniškega ustvarjanja in za uvajanje sodobnih literarnih oblik.

V tem času so izhajali številni časopisi (Naprej, Slovenski narod, Kmetijske in rokodelske novice) in revije (Slovenski glasnik, Ljubljanski zvon, Zvon, Dom in svet). Leta 1854 je ustanovljena prva slovenska založba – Mohorjeva družba.

Avtorji

Janez Trdina, Fran Levstik, Simon Jenko, Simon Gregorčič, Josip Jurčič, Anton Aškerc, Ivan Tavčar, Janko Kersnik, Josip Stritar, Fran Erjavec (Učbenik Svet književnosti, stran 193)
Književnost

V tem obdobju ustvarjajo književna dela številni avtorji. Močno je zastopana poezija, nastajajo lirske in epske pesmi. V liriki je še vedno najpogostejša ljubezenska tematika, a ljubezen ni več romantična, usodna, ampak je pojmovana za drugačne perspektive, veliko bolj stvarno in na podlagi neposrednih doživetij. Zaradi vse večje naroden zavesti je več domovinskih pesmi, pogosta je tudi bivanjska tematika, zlasti pri najpomembnejšem pesniku tega obdobja, Simonu Jenku, ki obravnava vprašanja o smislu življenja, minljivosti, skepsi. Najpomembnejši epski pesnik tega obdobja je Anton Aškerc, ki je balado in romanco približal realizmu.

Izreden razmah doživi pripovedništvo. V tem času dobimo Slovenci prvi slovenski roman, Jurčičev Deseti brat, začne se razvijati novela (Jurčič in Jenko) in črtica. Najpomembnejši pripovedniki so Jurčič, Tavčar in Kersnik. V svojih deli prikazujejo tedanje življenje na kmetih, mlado slovensko meščanstvo ali pa snov jemljejo iz zgodovine.

Nekaj je tudi dramskih poskusov (Jurčič – tragedija Veronika Deseniška, Levstik in Jurčič – tragedija Tugomer in Levstik – šaljiva enodejanka Juntez.

KNJIŽEVNI PROGRAMI

Levstikov književni program

Levstik je književni program predstavil v delu Popotovanje iz Litije do Čateža. Ta potopis objavi leta 1858. v tistem času je bil potopis zelo popularna zvrst. V tem potopisu opiše pot, ki jo je prehodil skupaj s prijateljem. Opisuje pot, lepote dolenske pokrajine, pripoveduje o srečanjih z ljudmi na poti, meni, da so to prijazni ljudje in da tu govorijo najbolj pristno slovenščino. Potopis je okvir za to, kako naj se razvija slovenska literatura. Zahteve Levstikovega književnega programa:

- slovenski pisatelj naj piše za preprostega človeka
- piše naj v preprostem, ljudskem jeziku
- literatura naj bo šaljiva in zabavna, zgodba pa zanimiva
- junaki naj bodo psihološko poglobljeni in naj bodo prikazani v delovanju /posredna oznaka)
- priporoča pisanje o kmečkih ljudeh, pa o zanimivih likih kot so rokovnjači, deseti bratje, šaljivi Ribničani,..
- lirike imamo Slovenci že dovolj, za dramska dela pa po njegovem ni dovolj snovi, prihodnost slovenske književnosti vidi v pripovedništvu, predvsem v razvoju novele in romana

Stritarjev književni program

Svoja načela je objavljala v revijah Zvon in Slovenski glasnik. Zahteve:

- poudarja esteticizem (v umetnosti je potrebno izpostaviti tisto, kar je lepo)
- zagovarja popolno umetniško svobodo
- književnost naj bo romantična – izraža naj svetobolje

Književni program Frana Celestina

Svoje zahteve objavlja v reviji Naše obzorje. Zahteve:

- slovenska književnost naj prikazuje življenje slovenskega naroda od kmetov do izobražencev
- v ospredju naj bodo odnosi v tem sloju, političnem boju
- vloga umetnosti je v tem, da premaguje slabosti v družbi, kritizira družbo

Anton Mahnič – predstavnik katoliške kritike

Zavzemal se je za stališče, da naj bo literatura vzgojna, v ospredju naj bodo krščanske vrednote

JOSIP JURČIČ (1844/1881)

Rojen je bil na dolenskem v Muljavi. Po maturi je študiral na Dunaju. Študira slavistiko in klasične jezike (grščina, latinščina), a zaradi pomanjkanja študij opusti. Preživlja se kot novinar, pa tudi s pisateljevanjem. Leta 1871 postane urednik časopisa Slovenski narod. Ta časopis najprej izhaja v Mariboru, nato pa uredništvo preselijo v Ljubljano. Konec sedemdesetih let zbolijo za jetiko in leta 1881 umre.

Delo

Velja za prvega velikega pripovednika v slovenski književnosti (Svetokriški). Prva slovenska povest – sreča v nesreči (Janez Cigler).

Jurčič prvo zgodbo objavi sedemnajst leten. Napiše jo po dedovi pripovedi (Pripovedka o beli kači). Sicer pa Jurčič piše romane, povesti, novele in črtice. Poskusi se tudi v dramatiki.

Romani:

- Deseti brat
- Doktor zober
- Med dvema stoloma
- Rokovnjači (Kersnik)
- Cvet in sad

Povesti:

- Jurij Kozjak – slovenski janičar
- Sosedov sin
- Domen
- Tihotapec
- Hči mestnega sodnika

Piše tudi kratko prozo, novele (Telečja pečenka, Božidar Tirtelj, Pipa Tobaka).

Napiše tragedije:

- Veronika Deseniška
- Tugomer

DESETI BRAT

Povzetek vsebine

Lovro Kvas pride na grad Slemenice za domačega učitelja in se zaljubi v graščakovo hčer Manico. Tudi ona ga vzljubi, a Lovre ni primeren ženin zanjo, primernejši je Marijan, sin sosedovega graščaka Piškava. Spreva sta Lovre in Marijan prijatelja, nato pa se prav zaradi Manice spreta. Osrednja oseba romana je Martinek Spak, imenovan deseti brat, ki je pri ljudeh zelo priljubljen in se z Marijanom ne razume. Med njima nastane pretep in oba sta ranjena. Ranjeni Martinek se zateče v Krjavljevo koč (vaški posebnež, ki največ časa preživi v Obrščakovi gostilni in zna pripovedovati zanimive zgodbe) in k sebi pokliče Lovreta, da mu pove svojo zgodbo: stari Piškav je Martinkov oče in Lovretov stric. Prosi ga, da staremu Piškavu izroči pismo. Za napad na Marijana obtošijo Kvasa in ga zaprejo. Na graščakovo željo Lovreta izpustijo, vendar mora zapustiti Slemenice. Stari Piškav napiše poslovilno pismo, ga izroči slemeniškemu graščaku Benjaminu in odpotuje. Martinek umre, Marijan se poroči in odseli. Lovre Kvas se vrne na Slemenice, ko uspešno opravi študij in se poroči z Manico. Podeduje grad Polesek.

Dogajanje je postavljeno v dve okolji. Prvo je grajsko, drugo pa kmečko. Glavni prizorišči sta Slemenice in Polesek, ter Orehek. Čas ni točno določen, približno prva polovica 19. stoletja.

Dogajanja in notranja zgradba

V romanu se prepletata dve zgodbi:

- ljubezenska zgodba med Lovretom in Manico. Ta zgodba je sintetična
- zgodba Desetega brata, ki ima korenine v preteklosti, je analitična

Deseti brat je zatajeni otrok Piškava in je iz njegovega prvega zakona. Piškav se je z Martinekovo materjo poročil, ker je menil, da je bogata. Zaradi bogastva je celo moril.

Zastrupil je njenega strica po katerem naj bi žena podedovala bogastvo. Ko se izkaže, da premoženja ni je zapustil otroka in ženo. Deseti brat v zgodbi izsiljuje očeta, češ da bo razkril njegovo zločinsko preteklost.

Pripovedne osebe

Deseti brat – Martinek Spak. Je skrivnosten, nepredvidljiv človek, izstopa iz okolja, rad izziva ljudi okoli sebe, je pa tudi žrtev svojih strasti, predvsem sovraštvo in maščevanje do očeta.

Lovre kvas – se izkaže v prvem delu romana kot pravi romantični junak, zamišljen, sanjav. Pravi, da mu je tuj pridobitniški svet. Ob koncu romana pa postane bolj realističen in se s poroko tudi socialno dvigne.

Kaves – se izdaja za Piškava, koristoljubnež ima zločinsko preteklost. Zaradi krivde, ki ga bremeni postaja odljuden. Na koncu stori samomor.

Zunanja zgradba:

Je iz petindvajsetih poglavij, pred vsakim poglavjem je verz ali iz ljudske poezije ali pa slovenskih avtorjev, ki napoveduje temo posameznega poglavja.

Jezik:

Jurčič ga je prilagodil družbenemu stanju pripovednih oseb.

Za roman je značilna romantično-realistična dvojnost.

Romantičen lik je Martinek Spak, ker je posebej in zaradi svoje velike ljubezni do matere in maščevanja, ki ga čuti do očeta. Kot romantičen lik se kaže tudi Lovre Kvas zaradi svojega sanjarjenja. Realistično so prikazani drugi liki, zlasti Manica, ki je stvarnejša od Lovreta.

Realistično je prikazan kmečki svet. Romantične pa so skrivnosti med Piškavom in Desetim bratom.

SIMON JENKO (1835/1869)

Jenko velja za največjega lirika v obdobju med romantiko in realizmom. Pisati je začel že kot dijak, piše pa lirske pesmi z ljubezensko, bivanjsko in domovinsko tematiko.

Domovinske pesmi:

- Naprej (bivša slovenska himna)
- Adrijansko morje
- Slovenska zgodovina
- Samo

Ljubezenske pesmi:

- Obujenke

Bivanjske pesmi:

- Obrazi

Poleg lirskih piše tudi kratke pripovedne pesmi in kratko prozo. Izda tri zgodbe:

- Jeprški učitelj
- Spomini
- Tilka

TILKA

Tilka je kmečki fant, star 25 let. Očetu in materi se zdi, da bi se moral poročiti. Oče mu je že izbral nevesto, nekega dne se pogovarjajo o tem. Najprej mora Tilka bodočo ženo zasnobiti – prositi njenega očeta, da dovoli poroko. Tilka o poroki še ni razmišljal. Bil je nekoliko čuden, za svoja leta umsko nerazvit. Ni si predstavljal, da bi moral kdaj od doma, saj se je pri petindvajsetih počutil še predvsem kot otrok in je bil zelo navezan na starše. Po pogovoru dolgo v noč razmišlja o snubitvi in ženitvi. Živo si predstavlja svojo pot k Pahovcu, katerega bo moral prositi za roko njegove hčere. Pri tem se zmede, ker ne ve, kako naj Pahovca ogovori, in se odloči, da bo o tem vprašal očeta. Ko si samega sebe predstavlja na plesu, ga je sram ne le plesa, ampak celo predstave o njem. Zjutraj mora na pot. Mati mu pred tem skuha najljubšo jed, mlečno kašo, ampak Tilka se je ne razveseli. Pričeske noče imeti takšne, kot mu jo naredi mati, očetovo preveliko obleko pa le obleče, čeprav bi imel raje svoje hlače. Oče ga

prepriča, da mu obleka lepo pristoji. S tesnim srcem se odpravi na pot, sčasoma se otrese strahu, celo imenitno se mu zdi, da se gre ženit in da pri tem kadi. Zadovoljen je, ko po mnogih poskusih s kamnom zadane hrast, prestraši pa se že pogleda na vas, v kateri živi njegova bodoča žena. Pride do hiše in ne upa stopiti na dvorišče, kjer se Pahovec pogovarja s svojo že priletno hčerjo. Ko nesojena nevesta (sama že kar priletna in nič lepa) vidi njegovo mahedravo postavo, skoči v vežo in se tam norčuje iz njega. Tilka osramočen zbeži domov, pozneje pa še večkrat zadovoljen ugotavlja, da mu je bilo prizaneseno z ženitvijo.

Dogajanje se odvija od večera do naslednjega jutra. Kraj – Tilkin dom in neimenovan kraj P..., kjer živijo Pahovčevi.

Tilka ima telesno okvaro. Značaj junaka predstavi pisatelj skozi zgodbo (posredno). Tilka je nekoliko zaostal človek, ima majhne umske sposobnosti. Značajske lastnosti – Tilka se kaže kot neodrasla, nekoliko zaostala oseba (še vedno živi pri starših, star 25 let, pa še ni pomislil na poroko, ko mu oče spregovori o ženitvi sploh ne ve zakaj se gre), je zelo nesamostojen (varen se počuti le doma, kjer zanj skrbijo starši, boji se stikov z drugimi ljudmi), je naiven (hitro ga prepričajo v ženitev, v to, da mu obleka lepo pristoji, je sramežljiv (zardi že ob misli na ples, sram ga je misli na srečanje z nevesto), je nesamozavesten.

Perspektiva avtorja in njegov odnos do književne osebe – pisatelj se mu posmehuje, ampak je hkrati tudi z njim prizanesljiv. Taki junaki so tragikomični, vendar pri Tilku prevlada komičnost. Tragičen je tisti lik, ki je žrtev nekih močnejših sil, te so lahko zunanje (okolje, družba, naključja) ali pa notranje (neobvladljive značajske lastnosti, strasti). Pri Tilku je tragično to, da ima občutek nemoči, da je plah, občutljiv človek, ki ga posmehovanje prizadene.

OBRAZI

To je cikel 21 pesmi. Objavil jih je v svoji pesniški zbirki z naslovom Pesmi (1865). Obrazi pomeni v tem primeru podobo, sliko iz narave. Gre za miselne (refleksivne) pesmi. Osrednje sporočilo tega cikla: človek je v primerjavi z naravo majhen, nepomemben in minljiv. Neskladje med posameznikom in okoljem oz zunanjim svetom je še odraz romantike, realistično pa je pojmovanje, da je stvarnost močnejša od posameznika.

Vstala je narava

Pesem je podoba iz narave. Narava je nek samostojni organizem, nekaj živega, močnega, se giblje, pesnik jo poseblja (se giblje živa, je vstala, čuti, poje). Pesnik je v harmoničnem (ubranem) odnosu z naravo. Delita si občutke, narava čuti z njim. Je ogledalo njegove notranjosti. V pesmi so romantični odnosi med naravo in pesnikom. Oblika: uvodna in vse ostale pesmi so sestavljene iz štirivrstičnic, verzi so kratki, 3 stopični trohej, rimani so sodi verzi. Tak verz imenujemo krakovjak in ga je jenko prevzel iz poljske ljudske pesmi.

Ko je sonce vstalo

Tema pete pesmi je minljivost. Središčna sta dva motiva – sonce in pesnik. Pesnik hvali sonce, sonce pa mu odgovarja, ga opomni naj se ne veseli preveč, saj je človeku namenjena minljivost, sonce pa je večno. Sonce je tudi nosilec sporočila. Svoje mesto v naravi pesnik sprejme kot dejstvo, je le majhen delec v naravi, ki je večna (realistična).

Zelen mah obrašča

Tudi sedma pesem govori o človekovi minljivosti. Pesem se začne s podobo razvaline, ki jo prerašča mah. Ta podoba nam pove, da je narava trajnejša kot človek in tudi kot je vse kar človek napravi. Pesnik pa se vseeno sprašuje, kakšen je smisel življenja (kakšen pomen ima človekova moč in kakšna so njegova dela) odgovor je ena sama beseda – sanje, sanje pa so nekaj neresničnega, nekaj kaj prihaja iz človekove podzavesti, česar človek ne more obvladati, tako kot ne more obvladati svojega življenja. Minljiv ni le človek ampak tudi njegovo delo. V tej pesmi je še viden sočuten odnos narave do človeka (veter skozi diha žalostne glasove).

Mlade hčere truplo

Osrednji motiv desete pesmi je podoba narave ob smrti človeka, človek in narava sta povsem odtujena, človek trpi ob izgubi, narava pa se veseli, je povsem brezbrizna in kruta. Jenko je v tej pesmi uvedel temo odtujenosti, ki je ena pomembnejših tem 20. stoletja. Jezik je v tej pesmi tako kot pri drugih preprost, povedi so kratke, nanizane kot dejstva. Od pesniških sredstev najdemo okrasne pridevke (drobni slavec, mlada hčerka, črna jama, bridke solze) in pa antitezo ali nasprotno stavbo (cvetje pomladno – črna jama).

Med borovjem temnim

Zadnja pesem nam podaja podobo narave in sicer podobo breze, ki raste med borovjem. Pesnik brezo poseblja. Breza je osamljena, je drugačna od drugih, veter pa njena sporočila (listje) nosi k drugim, k njej enakim. To podobo je treba razumeti v prenesenem pomenu. Breza je metafora za pesnika, ki živi sam, je drugačen, ustvarja pesmi s katerimi želi najti stik s sebi neenakimi. Brezo lahko razumemo kot prisposodbo za vsakega človeka, ki je drugačen in ga okolica zavrača. Pesem je napisana v tretji osebi. Pesnik se ne izpoveduje neposredno ampak zgolj ugotavlja dejstva, stanje kakršno je, tipično za realizem.

JANKO KERSNIK (1852/1897)

Rodil se je na gradu Brdo pri Lukovici. Njegov oče je bil pravnik (sodnik), mati pa je bila plemiškega rodu in p njej je podedoval grad Brdo. Študiral je pravo, postal pa je notar, bil je tudi politik v liberalni stranki, bil pa je tudi župan Lukovice.

Delo

- 1881 dokonča Jurčičeve Rokovnjače
- Najprej je bil pesnik, vendar to opusti in se posveti pripovedništvu
- v svojih delih slika življenje na kmetih in podeželsko meščanstvo
- med vsemi avtorji tega obdobja je bil on najizrazitejši realist – tudi on je bil za poetični realizem (prikazuje resnično življenje vendar olepšano, predvsem v tem smislu, da je dobro poplačano, zlo pa kaznovano)

Dela:

- Kmetske slike (zbirka kratkih zgodb – črtic)
- Ciklamen (roman)
- Agitator (roman)
- Jara Gospoda (roman)

JARA GOSPODA (1893)

V tem romanu je prikazano slovensko malomeščanstvo (pod prvim pomenom – prebivalec malega mesta, drugi pomen človek ozkih nazorov, ki rad moralizira – slabšalni). Jar = mlad, jara gospoda = novopečena gospoda

Zgodba je postavljena v kraj Groblje, dogaja pa se ob koncu 19. stoletja. V Groblje pride novi sodnik Andrej in se dokaj hitro vživi v težko družbeno življenje. Izobraženci se zbirajo v gostilni Pri koči. Poleg Andreja Vrbanoja je še pomočnik Pavel. Vrbanoj se zaljubi v točajko Ančko in se z njo poroči. Ančka se ne znajde v visoki družbi, zato zakon ni srečen. Zaplete se v razmerje s Pavlom. Vrbanoja obvestijo v anonimnem pismu. Andrej ženo zapusti in odide, zapusti jo tudi Pavel. Ančka začne propadati, izgubi službo in odide v svet. 10 let po tem se Ančka vrača z Dunaja domov, zaradi prosjačenja pa jo v nekem kraju na štajerskem privedejo do sodnika. Ta sodnik je Pavel. Ančko obsodi na 3 dni zapora, kjer umre, Pavel pa gre za pogrebom. Epilog nam pove o tem, ko se vsebina zaključí.

Književne osebe:

V ospredju so izobraženci. Andrej, Pavel in Vanentin so bili sošolci, študirali so, šli v svet s pričakovanji, za tem pa se polagoma zgubijo v provinci brez prave volje do življenja.

Osrednja oseba je Andrej Vrbanoj. Star je 34 let, lep, pameten, neroden do žensk, zadržan, pasiven, samoljuben, povprečen lik.

Pavel je lahkoživec, preračunljiv, veliko mu je do tega kaj menijo drugi, on najbolj umirja dogajanje.

Ančka je središče mladega dekleta, lepa, vesela, konkretna, v zakonu ne najde sreče, ne spoštuje družbenih pravil in je zato kaznovana.

Pisatelj kritizira podeželsko izobraženstvo, ki živi dolgočasno, enolično življenje. Ob koncu romana bralec razbere nauk, da tisti, ki dela razdor je kaznovan.

Zgradba je analitična, saj nas v 2. in 3. poglavju pisatelj postavi v preteklost in nam prikaže dogajanje izpred 15 let, ko sta bila Pavel in Andrej še mladeniča.

IVAN TAVČAR (1851/1923)

Rodil se je v Poljanah nad Škofjo Loko kmečki družini. Po gimnaziji je študiral pravo in postal odvetnik v Ljubljani. Sodeloval je tudi v političnem življenju in bil eden vodilnih v liberalni stranki. Bil je deželni in državni poslanec in tudi župan mesta Ljubljana. Umrli je leta 1923 in na njegovo željo so ga pokopali na Visokem.

Tavčarjevo delo

Začel je pisati že kot študent in sprva piše romantične zgodbe polne nenavadnih dogodkov. Pozneje pa v svojih delih obravnava predvsem vsakdanje življenje kmečkih ljudi. Zanima ga tudi zgodovina, piše pa tudi o politiki (v zgodovini ga zanima predvsem čas reformacije in protireformacija).

Dela:

- Med gorami (zbirka kratkih del – proze)
- Vita vitae meae (življenje mojega življenja – zgodovinska snov)
- Grajski pisar (zgodovinska snov)
- Izza kongresa (roman)
- 4000 (utopičen roman)
- Cvetje v jeseni (objavi jo leta 1917 – na idiličen način slika življenje na kmetih)
- Visoška kronika (1919)

VISOŠKA KRONIKA

To je zgodovinski roman, ob enem pa tudi družinski in psihološki, ker pa je pisan v obliki kronike je tudi kronikalni roman. Tavčar si je delo zamislil kot trilogijo, vendar mu je uspelo napisati komaj prvi del. Želel je prikazati zgodovino Visokega v 17., 18. in 19. stoletju.

Tavčar v tem delu prikazuje čas od leta 1630 – 1716, gre za čas protireformacije, čas ko so na slovenskem preganjali čarovnice, govori pa tudi o 30 letni vojni (1618-1648) – verska vojna med katoličani in protestanti.

Dogaja se na Visokem, v Škofji Loki z okolico, manjši del tudi na nemškem.

Pripovedovalec je književna oseba – Izidor. Pripoved je prvoosebna. Izidor pripoveduje o tem, kar je sam doživel in kar so mu povedali drugi, da bi bila pripoved čimbolj pristna je roman obarvan s potezami starinske kronike, to pomeni, da posnema njen slog. Jezik vsebuje precej arhaičnih, starinskih izrazov. Ima pa tudi veliko stranskih zapisov, ki so značilni za kroniko.

Zgradba

Roman je sestavljen iz dveh zgodb. V prvem delu je predstavljena zgodba Polikarpa, ta zgodba je analitična. Druga zgodba pa je prikaz Izidorjevega življenja. Roman je sestavljen iz štirinajstih poglavij, prvih 7 govori o Polikarpu, zadnjih 7 pa o Izidorju.

Romantične in realistične prvine

Realistično je slikanje vsakdanjega kmečkega okolja ter prikaz tedanjih družbenih razmer.

Romantične pa so skrivnosti, mračna preteklost Polikarpa, vraževerje, pa tudi idilično prikazovanje nekaterih, zlasti ženskih likov pripovednih oseb (Barbara).

Kratka vsebina

Kroniko piše Izidor Khalan. Njegov oče Polikarp se je v mladosti udeležil tredesetletne vojne v Nemčiji, kjer je plenil in ropal. Skupaj z Lukežem in Schwarzkoblerjem najdejo vojaško

blagajno in se odločijo, da si jo razdelijo. Lukeža hudo ranijo, Polikarp na poti domou ubije tovariša in vzame ves denar zase. S tem denarjem si kupi dve posesti, vendar mu krivda ne da miru. Je grob, surov človek, ki pretepa ženo in otroka. Da bi pomiril svojo vest, zahteva od Izidorja, da naj na Visoko pripelje Schwarzkoblerjevo vnukinjo Agato in se z njo poroči ali pa ji odstopi pol posestva. Izidor uboga očeta in pripelje Agato na Visoko, kjer se vanjo zaljubita oba brata. Dvorjenje Agati pa še bolj zaplete prihod Marksa, polbrata Margarete, Izidorjeve nekdanje neveste, ki jo je na očetov ukaz zapustil. Ker Agata zavrne Marksa, jo ta obtoži čarovništva. Izidor, ki ga bolj kot za Agato skrbi za njegovo posestvo in ime, obišče škofa Janeza Frančiška ter ga prosi, naj jo opraviči obtožb. Škof, ki ne verjame v čaravnice, se odloči za preizkus z vodo in Izidorju namigne, kako bi ji lahko pomagal, a ga ta ne razume. Na dan preizkusa je tako Jurij tisti, ki reši Agato iz deroče vode in stori prav tisto, kar je škof namignil Izidorju. Ko se razve, da je Marks krivo pričal, je Agata povsem opravičena obtožb. Izidor spozna, da je ravnal napačno ter prepusti Agato in posestvo bratu ter sam odide v vojsko, v kateri je ranjen. Vrne se domov, kjer mu streže Margareta, s katero se kasneje poroči in ima z njo sina, ki si bolj kot vse drugo želi postati duhovnik in napiše zadnje poglavje kronike.

Oznake oseb

Polikarp – je postaven in močan mož ter grob, nasilen, osoren in brezsrčen gospodar. Njegovo podobo sta najbolj izoblikovali vojna in občutek krivde zaradi zločina storjenega iz pohlepa po denarju. Je skrivnosten, vraževeren in vnet luteran. Želi pozabiti preteklost, Izidor pa naj bi popravil krivice, ki jih je storil Polikarp.

Izidor – je bil kot otrok boječ, prestrašen, pod vplivom materine nežnosti in očetove grobosti. Poleg očetove avtoritete na njegov značaj vplivajo navezanost na lastnino, zgodovinski čas in vera. Obremenjen je tudi z očetovo preteklostjo. Vse to ga spremeni v slabiča in njegova končna spreobrnitev je zato še toliko bolj presenetljiva. Jasno se zaveda svoje krivde in napačnega ravnanja, zato na koncu Juriju prepusti domačijo in Agato. Z odpovedjo vsemu in z odhodom v vojsko osvobodi samega sebe.

Jurij – je povsem drugačen kot Izidor. Je popolnoma neobremenjen in svobodnejši od brata, očetu se ne podreja. Bolj kot za učenje je zagret za kmečko delo. Do Agate se obnaša nežno in jo opogumlja. Je vsekakor najbolj pozitivna oseba romana.

Agata – je posebljena žrtev, kar postane zaradi svoje privlačnosti. Hitro se prilagaja in je zelo družabna ter hkrati zelo pobožna in izobražena. Je nežna, ljubeča, svoje bolečine ne kaže navzven.

Ideja

K sreči vodi življenje, utemeljeno na razumu, svobodnemu mišljenju, življenjski sili in na dejavnem poseganju v dogajanje.

SIMON GREGORČIČ (1844/1906)

Rodil se je kmečki družini v kraju Vrsno nad Kobaridom. Šolal se je za duhovnika v Gorici, sicer pa je želel študirati klasične jezike. Prvo službo je kot kaplan opravljal v Kobaridu, tam je bil zelo priljubljen in aktiven. Slovel je kot dober pridigar, deloval je na področju kulture (gledališče, pevski zbor, čitalnice). Tam je spoznal Dragojilo Milek. Njej posveti tudi nekaj ljubezenskih pesmi in prav zaradi nje je bil premeščen v Branik (Rihenberg), živel je še v kraju Gradišče, umre pa v Gorici. Leta 1892 izda zbirko z naslovom Poezije in z njo doživi velik uspeh. Mnoge njegove pesmi so ponarodele in imenovali so ga za goriškega slavčka. Kasneje izda še dva zvezka poezij, po smrti pa izide še zadnji, četrti. Njegove pesmi so se ljudem priljubile, ker so bile melodične, preproste, podobne ljudskim pesmim. Tedanja katoliška kritika pa mu ni bila naklonjena. Anton Mahnič mu je očital, da so njegove pesmi preveč pesimistične in da pomenijo odstop od krščanske morale. Gregorčič je pisal različne pesmi:

- z ljubezensko tematiko: Njega ni, Kako srčno sva se ljubila, Ti meni svetlo sonce

- z domovinsko tematiko: Soči, Na potujčeni zemlji
- z bivanjsko tematiko: Človeka nikar, Moj črni plašč

NJEGA NI

Gregorčičeve ljubezenske pesmi

Gregorčičevo ljubezensko poezijo je zaznamovalo dejstvo, da je bil pesnik po poklicu duhovnik, duhovnikom pa je erotična ljubezen prepovedana. Gregorčič je to moralno pravilo priznaval, zato pesmi z ljubezensko tematiko večinoma niso prvoosebne oziroma osebnoizpovedne. Nekaj takih besedil je vendarle nastalo, posvečena pa so učiteljici Dragojili Milekovi, ki jo je pesnik spoznal v Kobaridu, kjer je nekaj časa služboval. Te pesmi so zlasti: Ti meni svetlo sonce, Kako srčno sva se ljubila, Kropiti te ne smem, Pil i jaz sem sladki strup. Pogosteje pa ljubezensko izpoved prikrivajo različne prisposodbe ali pripovedni motivi.

Motiv pesmi

Pesem ni osebnoizpovedna in zdi se, da tudi ni lirski. Gregorčič z nobeno besedo ne izpove svojega čustva, pač pa pripoveduje o nezvestem ljubimcu in zapuščenem dekletu: fant je zapeljal dekle, ki se je nekoč veselilo življenja, po njegovem odhodu pa žaluje in pogreša ljubezen. Ti motivi so epska prvina pesmi. Lirska je čustvenost, ki preveva celotno besedilo: iz začetne dekletove sramežljivosti se rodi ljubezen, iz ljubezni pa razočaranje in hrepenenje. Vse to je značilno za romantično poezijo. Za Gregorčiča tudi sicer velja, da je v svojem pesništvu ohranjal predromantično in romantično tradicijo. Besedilo torej sodi med tiste ljubezenske pesmi, v katerih osebno izpoved prikrivajo pripovedni motivi. Zaradi okoliščin, v katerih je pesnik živel, upravičeno menimo, da se za to tretjeosebno pripovedjo skrivajo njegova občutja.

Jezikovno-slogovne značilnosti

Pesem Njega ni je ponarodela in se še danes prepeva kot ljudska pesem, pri tem pa najbrž malokdo ve, da gre za Gregorčičevo besedilo. Pesnika povezujeta z ljudskim pesništvom jezikovno-slogovna preprostost in melodičnost. Metafor skoraj ni, pa tudi tiste, ki jih pesem ima, so v splošni rabi. Verzi so kratke stavčne enote, pretežno priredno povezane. Značilna ljudska figura je ogovor. Melodičnost ustvarjata enakomeren ritem in rima, v kateri tako kot v celotni pesmi prevladujejo samoglasniki oziroma odprti zlogi. Pp spevnosti je pravzaprav znano vse Gregorčičevo pesništvo. Poznavalci to razlagajo kot vpliv njegovega narečja, primorščine, ki velja za izjemno zvočen slovenski dialekt. Zaradi omenjene blagoglasnosti so Gregorčiča imenovali goriški slavček.

ANTON AŠKERC (1856/1912)

Bil je iz revne kmečke družine. Rodil se je v Globokem pri Rimskih toplicah. Študiral je teologijo. Bil je duhovnik, predčasno se je upokojil in potem je delal kot mestni arhivar v Ljubljani. Večino svojih pesmi objavlja v Ljubljanskem zvonu. Svojo prvo zbirko – Balade in romance izda leta 1890. Tako kot Gregorčiča je tudi Aškerc ostro kritiziral katoliški kritik Anton Mahnič. Aškerc velja za najpomembnejšega pripovednega pesnika.

MEJNIK

Obnova

Pesem je balada. Sicer pa govori o kmetu Martinu, ki se s sejma, po tem ko je opravil dobro kupčijo, ko se vrača domov. Na poti skozi gozd iz teme zasliši glas neznanca, ki mu pove, da je v preteklosti prestavi mejni kamen, zdaj pa želi to popraviti. Zabliska se in Martin vidi svojega soseda Vida. Tako se prestraši, da sploh ne ve kako je prišel domov, zjutraj pa izve, da je umrl sosed Vid.

V baladi je predstavljen nenavaden dogodek – videnje umrlega. Ta dogodek je dvoumen, morda gre za nadnaravno silo – romantična razlaga, morda pa gre za privid pod vplivom alkohola – realistična razlaga. Dogajanje je napeto, pesem ima dramsko zgradbo. Zasnova je

pripoved o sejmu, zaplet je Martinov samogovor in pogovor z Vidom, vrh je trenutek, ko se zabliska (prikazen), razplet pa je Martinov beg, razsnova pa je novica, da je Vid umrl.

EVROPSKA NOVA ROMANTIKA/MODERNA

Traja od leta 1850 do konca stoletja. Najprej se pojavi v Franciji, takoj po letu 1850. pri nas se pojavi razmeroma pozno. Zamejujeta jo dve letnici 1899-1918. močno je prisotna tudi v Angliji, Belgiji, Nemčiji, Rusiji in Skandinaviji. Nova romantika nastane kot odpor proti realizmu in naturalizmu, ki sta želela stvarnost prikazati objektivno, poudarjata razum. Književniki nove romantike izhajajo iz prepričanja, da bistva ni mogoče dojeti z razumom zato, ker je bistvo lepota – subjektivno. Novoromantični književniki poudarjajo čustva, čute, intuicijo/slutnjo – je subjektivno.

Nova romantika temelji na romantičnemu dožemanju sveta, poudarja posameznika in njegovo notranjost, domišljijo ter razkol med ideali in stvarnostjo, ki je v tej smeri še bolj poglobljen za to obdobje se uporablja izraz fin de siècle [fan de sjekl] = konec stoletja. Hkrati nam to pove, da je konec dobe, da gre za dobo, ki je v krizi. Konec je vere v napredek in upanja, da bo znanost rešila vse probleme kar je značilno za družbo 19. stoletja.

To obdobje pozna več smeri:

Moderna:

- nova romantika (v ožjem smislu)
- dekadenca
- simbolizem
- impresionizem

NOVA ROMANTIKA

Obnova romantike iz prve polovice 19. stoletja. V ospredju je posameznik, njegova notranjost, čustva, občutja, domišljija, čutnost. Notranjost posameznika je nekaj lepega, zunanji svet prinaša nesrečo. Razkol med ideali in stvarnostjo je še bolj poglobljen. Jezik je bogat s podobami, pesniškimi sredstvi, zlasti izrabljajo zvočne učinke jezika in želijo jezik čim bolj približati glasbi.

SIMBOLIZEM

Simbolizem je smer znotraj moderne. Simbolisti se s simboli želijo približati neki višji resnici, ki je skrita za pojavi. Ta resničnost je skrita v naši zavesti, je nekaj skrivnostnega, zato so skrivnostni tudi simboli. Ti simboli so nejasni, skrivnostni, večplastni in nerazumljivi. Za simbolizem je značilen mysticism, to je poudarjanje skrivnostnega življenja.

DEKADENCA

Beseda je francoskega izvora in pomeni propad. Za dekadenco je značilen individualizem, kar pomeni, da poudarja vrednost vloge posameznika, poudarja vse, kar je drugačno, nenavadno, zavrača pa vse, kar je vsakdanje. Avtorji odklanjajo norme tedanje meščanske družbe.

Poudarjena je še čutnost – čutna lepota, omamna občutja, strasti, prikazujejo bolesta, izkrivljena stanja in doživetja. Značilna je tudi estetika grdega. Umetnost je sama po sebi najvišja vrednota – larpurlartizem (fr. Larpurlar – umetnost zaradi umetnosti).

IMPRESIONIZEM

Izhaja iz lat. besede impressio=vtis. Za impresionizem je značilno beleženje trenutnih vtisov in razpoloženj. Pravimo, da je zavest impresionista razdrobljena, edino kar šteje je trenutek.

Avtorji nove romantike

Francoski:

- Charles Baudelaire [šarl bodler]
- Arthur Rimbaud [artur rambó]
- Paul Verlaine [pol verlen]

Belgijski:

- Maurice Maeterlinck [moris materlink-meterlink]

Angleški:

- Oscar Wilde

Skandinavski:

- Henrik Ibsen
- August Strindberg

OSCAR WILDE (1854/1900)

Wilde velja za osrednjega avtorja angleške književnosti ob koncu 19. stoletja. Bil je pesnik, pripovednik, dramatik in eseist. Wilde je glasnik moderne, predvsem dekadence in pa esteticizma in larpurlartizma.

Izhaja iz izobraženske družine, živi boemsko, najdlje v Londonu, umre pa v Franciji. Zaslovel je zaradi svojega nenavadnega obnašanja (dandy). Zaradi homoseksualnosti je bil obsojen na 2 leti zapora. Ustvarja različne književne vrste in zvrsti:

- pravljice: Srečni princ, Hiša granatnih jabolk
- komedije v katerih smeši angleško aristokracijo in meščanstvo, značilni so duhoviti dialogi: Idealni soprog, Važno je biti resen
- romani: Slika Doriana Graya
- drame: Saloma, ki velja za njegovo najbolj znano delo

Piše tudi pesmi in pesnitve. Najbolj znana je Jetniška balada iz Readinga.

SALOMA (1891)

Delo napiše leta 1891 v francoščini in ga leta 1894 s svojim prijateljem prevede v angleščino. Snov

Je zgodovinska in biblijska, saj govori o zgodovinsko izpričanih osebah. Zgodba o dekletu, ki od svojega očima Heroda zahteva glavo preroka Janeza Krstnika pa je obdelana v Novi zavezi.

Čas in prostor

Zgodba se dogaja v Judeji in sicer v prvem stoletju n.št., če smo natančnejši lahko povemo, da se vse odvija pred kraljevino, čas pa je – v enem samem večeru.

Dramske osebe

- erod – kralj
- Herodiada – kraljica
- Saloma – glavna oseba – Herodiadina hči
- Johanaan – prerok
- mladi Sirijec – zaljubljen v Salomo, v Herodovi vojski, ker ga Saloma ne ljubi se ubije.

Vsebina

Vladar Herod je poročen z vdovo po svojem bratu. Herodiado. Brata je dal sam ubiti in ga nato nasledil na prestolu. Herodiada ima iz prvega zakona hčerko Salomo, ki je naslovna junakinja dela. Na dvoru živijo pregrešno in emoralno, tako življenje napada prerok Johanaan, zato ga je Herod dal zapreti. Zaprt je v starem vodnjaku na terasi pred palačo. Med dvorno zabavo se Saloma umakne na teraso pred palačo, ker ne more več prenašati pohotnih pogledov svojega očima. Zasliši Johanaanov in stražarju naroči naj kljub strogi Herodovi prepovedi privede Johanaana iz vodnjaka. Saloma se takoj zaljubi vanj. Johanaan pa jo odločno zavrne. Na terasi se Salomi pridruži Herod in jo poprosi naj zapeše, sam pa ji bo potem izpolnil vsako željo. Saloma odpleše svoj ples sedmih tančic, nato pa zahteva glavo Johanaana. Temu se Herod sprva upira, saj ve kako preroka ceni ljudstvo, nazadnje se ukloni Salomi in na njeno željo na ščitu prinesejo njegovo glavo. Saloma poljubi Johanaanovo glavo na usta, Herod pa jo da ubiti, ker se mu ta prizor zagnusi.

Dekadenca

Delo je dekadencično:

- estetika grdega – glava na srebrnem pladnju

- motiv grešnega življenja na dvoru
- poudarjanje čutnosti, erotike, ki pa je izkrivljena, odnos Heroda do pastorka, ki je erotičen
- izkrivljena ljubezen Salome do Johanaana
- osebe se podrejajo strastem, nagonu
- nagnjenje k ekstremom. Saloma predstavlja čutnost, Johanaan pa duhovnost
- številna nasprotja; ljubezen-sovrastvo, ljubezen-smrt, nežnost-okrutnost, lepo-grdo

Delo spada v dramatiko – je drama.

Slog, jezik

Značilen je pesniški jezik, veliko je pesniških sredstev. Veliko je primer, ponavljanja in antitez. Pogost je tudi paralelizem členov. Značilne so tudi biblijske podobe (hči babilonska...). Besedilo odlikuje značilen ritem, gre za ritmizirano prozo. Ritem pri ritmizirani prozi se ustvarja z besednim redom in s ponavljanjem. Poetična drama je drama, ki se od proze vrača k verzu. Ta konkretna drama je napisana v obliki ritmizirane proze, za poetične drame je značilna zgodovinska in mitološka snov, ki pa ima navadno simbolično vrednost.

NOVA ROMANTIKA NA SLOVENSKEM (1899-1918)

Začne se z dvema pesniškima zbirkami:

- Ivan Cankar, Erotika
- Oton Župančič, Čaša opojnosti

Konča se s koncem 1. sv vojne in s smrtjo Cankarja. Moderna je po romantiki drugo veliko obdobje. Skupno v dvajsetih letih dobimo vrhunska dela v liriki, pripovedništvu in dramatiki.

Književne smeri:

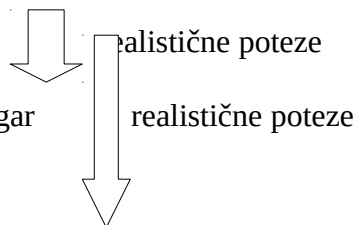
V slovenski književnosti tega časa se razvijejo vse 4 književne smeri. Najmanj je bila prisotna dekadenca. Dragotin Kette dekadenco celo načelno zavrača.

Avtorji:

- Josip Murn
- Dragotin Kette
- Ivan Cankar
- Oton Župančič

Tudi prijateljsko povezani, zbirale so se v tajnem dijaškem društvu Zadruga. Poleg te četverice ustvarja še vrsta drugih avtorjev, ki jim pravimo sopotniki moderne:

- Izidor Cankar
- Alojz Gradnik
- Alojz Kraigher
- Fran Gockar
- Zofka Kvedrova
- Fran Saleški Finžgar
- Fran Miličinski

Družbenopolitične razmere

Slovenci v tem času živimo v okviru Avstro-ogrske. Večina kapitala, zemljiških posesti je v rokah Nemcev. Značilen je propad kmetov, nastane proletariat. Značilno je tudi izseljevanje (Amerika), značilna je tudi germanizacija (ponemčevanje). Na političnem središču pa sta dejavni dve stranki: liberalna in klerikalna. Poleg teh dveh se krepi tudi Jugoslovanska socialdemokratska stranka (Cankar kandidira). Močan vpliv ima 1. sv. vojna zaradi vpliva soške fronte.

DRAGOTIN KETTE

Rodil se je na Premu pri Ilirski Bistrici. V njegovi hiši je danes urejena spominska soba. Tu je družina živela le krajši čas, potem pa se preselijo v Zagorje pri Pivki. Oče je bil učitelj, mati mu zgodaj umre, pri petnajstih pa še oče. Najprej se šola v Ljubljani na gimnaziji, a mora to šolo zapustiti, kaznujejo ga s plačevanjem šolnine, ki je on ne more plačevati. Kaznovali so ga, ker je napisal satirično pesem o škofu Jakobu Missiu. Potem se šola v Novem mestu in tam konča gimnazijo. Prav v NM spozna Angelo Smila in ji posveti pesem Na trgu. Po maturi mora k vojakom v Trst, zboli za jetiko, odpustijo ga iz vojske, leta 1899 umre v cukrarni pri Murnu. Leta 1900 Anton Aškerc izda zbirko Kettejevih pesmi in naslov da Poezije. Kette je pisal tudi otroške pesmice in zgodbice (Šivilja in škarjice, Kdo je sešil Vidku srajčico?). Kette je pisal epske in lirske (balade in romance), največ je ljubezenske poezije, Kette velja za enega najizrazitejših ljubezenskih poetov po Prešernu. Po Prešernu se zgleduje po tem, ker piše sonete, napisal je tudi 7 sonetnih ciklov (Spomini, Moj Bog, Slovo).

Njegovo pesništvo delimo na 3 obdobja:

- Ljubljansko (v tem času nastajajo lahkotne ljubezenske pesmi, veliko je pesmi, ki govorijo o osamljenosti, tujosti, trpljenju,..)
- Novomeško (v tem obdobju napiše največ ljubezenskih pesmi – romantična in neuslišana ljubezen)
- Tržaško obdobje (prevladuje bivanjska tematika (smrt, bog),

Kette sonet modernizira, sprosti v verzu in v rimi. V njegovem delu najdemo prvine simbolizma, impresionizma, nove romantike, dekadenco pa Kette celo načeloma zavrača, pravi, da ne ustreza slovenskemu duhu.

Po obliki so njegove pesmi najbolj tradicionalne (klasične) oblike.

NA TRGU

Je snovno vezana na novomeško okolje in na nesrečno ljubezen do Angele Smola, katere ime je omenjeno v tretji kitici. Nastala je leta 1897 in je serenada ali podoknica. Serenade so nastajale že v srednjem veku in so bile prvotno pete pesmi. Pesem Na trgu pa se odlikuje po spevu in se odlikuje tudi po melodičnosti. V prvi kitici je podana impresija mestne krajine. Pesnik nam izriše podobo mestnega trga in vodnjaka v nočnem času. Gre za oris. V drugi kitici se vidnim vtisom pridružijo še slušni (šumenje, mršenje, šepetanje). V zadnjem delu kitice pa se oglasi še pesnik s svojo izpovedjo, primerja se z vodnjakom, ki je brezkončen. Tudi tretja kitica vzpostavlja podobno primerjavo pesnik-okolje, tako kot kapljice ne dosežejo neba, tako je tudi dekleta za pesnika nedosegljivo. Četrta kitica – pesnik zaradi neuslišane ljubezni nima miru, dekleta povsem brezskrbno.

Pesem je glede na slog impresionistična, a ni čista impresija, saj se ji pridruži izpoved.

Stopica je amfibrah, značilna je vokalna harmonija – vokali – samoglasniška harmonija, od vseh vokalov se ponavlja le predvsem in e → vokalna harmonija. Kitice so si po zgradbi podobne, 5. in 10. verz sta daljša od ostalih. Je svobodna kitična oblika. Rima je svobodna.

IVAN CANKAR (1878/1918)

Cankar se je rodil na Vrhniki v številni družini revnega krojača. Osnovno šolo obiskuje na Vrhniki, šolanje nadaljuje na ljubljanski realki, to je tehniška gimnazija. V gimnaziji sodeluje v dijaškem društvu Zadruga in tudi že objavlja. Po maturi se vpiše na tehniško fakulteto na Dunaju, študija ne dokonča. Na Dunaju se spoznava s sodobnimi tokovi evropske književnosti. Na Dunaju s presledki živi do leta 1909. po tem letu tudi v Ljubljani. Deluje politično, predava, zavzema se za vključitev Slovenije v Jugoslavijo. Umre leta 1918 in je pokopan v Ljubljani. Leta 1907 je sodeloval na volitvah, kandidiral je na listu socialdemokratske stranke, a ni bil izvoljen.

Delo

Cankar začne kot pesnik leta 1899 izda svojo prvo in edino pesniško zbirko Erotika. Za tem se je posvetil pripovedništvu, dramatik, piše tudi eseje. Cankar ustvari pripovedna dela: črtice, novele, povesti, romane.

Kratka proza:

- Vinjete
- Za križem
- Podobe iz sanj

Povesti:

- Hlapec Jernej in njegova pravica
- Kuret

Romani:

- Na klancu
- Nina
- Martin Kačur
- Hiša Marije pomočnice

Piše tudi dramska dela

- Kralj na Betajnovi
- Hlapci
- Jakob Ruda
- Lepa Vida → poetična drama
- Za narodov blagor
- Pohujšanje v dolini šentflorjanski (farsa – kratka komedija z grobim humorjem)

Cankar velja za enega največjih književnih ustvarjalcev. Že za časa svojega življenja je doživljal ugled pomembnega umetnika in se s književnim delom tudi preživljal. V njegovem delu najdemo značilnosti vseh štirih smeri nove romantike, opazne so značilnosti realizma in naturalizma. V svojih delih prikazuje slovensko družbo na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Prikazuje različne sloje: delavce, kmete, meščane, izobražence.

Pomembno mesto je tudi Narodno vprašanje, Etika in morala, razmišlja tudi o položaju umetnika v družbi. Cankarjeva dela so pogosto prevajali v tuje jezike. Po njem se danes imenujejo številne ustanove.

NA KLANCU

Cankarjev roman *Na klancu* se začne z nočjo pri Franckini družini, družini brez očeta in z dvema hčerama. Že takoj na prvih straneh nam pisatelj poda dokaj natančen opis vseh treh glavnih oseb, še posebno Franckine sestre Nežke. Le-ta je popolno nasprotje Francke. Vedno je lepo oblečena, sita, vedno ji mati nakloni najboljše stvari in najlepše besede, kljub temu (ali morda zato) ker je najmlajša. In skoraj nikoli Nežka ne uboga matere. Vse graje, katere bi morala prejeti Nežka, letijo na Francko. Videti je, kot da je Francka "črna ovca" pri družini.

Trenutek s katerim začne pisatelj pripovedovati zgodbo, je večer pred dnem, ko namerava Francka oditi s sosedi na romarsko Goro. Sosed Kovač je namreč dejal, da bo na vozu prostora še za enega otroka. Prišlo je jutro. Ne da bi nam pisatelj razložil zakaj, Kovač Francke ne čaka. Franca začne vsa prestrašena teči za njimi. Kovačevo ravnanje se za trenutek zazdi podobno ravnanju jarih gospod. Francki namreč ustavi po parih kilometrih na prigovarjanje ostalih. Nerazumljivo je tudi ravnanje Francke. Kljub "grdemu" ravnanju matere in sestre, tudi na sejmu misli nanju, kaj jima bo prinesla ipd. Niti v teh redkih trenutkih, ko bi se lahko, se ne zabava.

Drugo poglavje pa postane na polovici nekoliko nerazumljivo. Z 14 leti odide Francka služiti v gostilno, k skopi vdovi Mariševki. Po dveh letih življenja pri njej, na nekem večernem sprehodu sreča Francka nekega umetnika. Le-ta ji začne dvoriti. Pripoveduje o svoji nekdanji ljubezni Fanny. Zaradi spominov začne tudi Francko tako klicati. To srečanje je nekoliko nerealno. Človek se ne more odločiti, ali resnično, ali pa o tem Francka le sanja, si zamišlja.

Posledica "srečanja" tega človeka, ki jo v trenutkih občuduje, drugič pa zopet zaničuje, je Fanikin strah in beg od Mariševke, beg nazaj k materi.

Začne se Franckino služenje pri drugih ljudeh. Nekega večera ji začne dvoriti vaščan, krojač Tone Mihov. Vasovanje je sicer nekoliko "kmečko", toda Faniki ugaja. Mihov osvoji njeno srce, v glavnem z lepimi besedami. Poročila sta se spomladi. A ravno na dan svatbe, na domnevni dan sreče, se začnejo težave za Mihova. V vas pride nov krojač, ki se nastani na trgu ter z nižjo ceno začne prevzemati Tonetu skoraj vse stranke. Piko na i postavi novi krojač s tem, da Tonetu vzame vsakoletni govor na vaški veselici. Tone začne iz dneva v dan propadati, prisluži komaj dovolj denarja za preživetje. Ko se jima rodi prvi otrok, pa se življenje za trenutek popravi. A ta trenutek ne traja dolgo. Mihovi so začeli bežati pred vsemi težavami. Iz trga so se preselili na najrevnejši del mesta, na klanec. Začeli so biti svoj boj za preživetje, boj z revščino. Rešitev za vse težave pa je Tone našel v nepravi stvari, v pijači, v vinu in žganju. To ga je počasi vodilo gotovemu koncu naproti. V razmaku treh ali štirih let je Francka obiskovala mater, predvsem zaradi pomanjkanja denarja. Materin odnos do nje je bil vedno prevzvišen, zadiraški in neusmiljen. Sedaj prvič zvemo zakaj tako. Francka je bila nezakonska hči. Oče je mater zapustil takoj po rojstvu Francke. Vso jezo zaradi tega očeta je tako mati spravljal nad njo. Ta odnos pa se naenkrat spremeni. Kajti pred tem je mater obiskala Nežka. Obnašala se je zelo gosposko in nespoštljivo. To je mater hudo prizadelo in začela je gledati na vedno spoštljivo Francko z drugačnim odnosom. Mati je končno sprevidela ljubezen obeh hčera. Življenje na klanecu pa je minevalo po starem. Franckina mati se je preselila k njim. Mihov je zavračal vse ponudbe novega krojača za delo ter se pijan vedno bolj znašal nad Francko. Kmalu je imel takega življenja dovolj ter je zapustil klanec in odšel v svet. Francko in ostale je zapustil v revščini. Nikoli več ga niso videli. Očetov duh pa se je oprijel tudi najstarejšega sina. Le-ta je mlad odšel delat v oddaljen trg h krojaču. Malo boljše se je godilo z drugim sinom, z Lojzetom. Bil je najboljši učenec v šoli in bogatejši meščani so ga dali šolat v Ljubljano. Obljube, da bodo meščani poskrbeli za Lojzeta, so bile velike, kar prevelike in preveč velikodušne. Kmalu je umrla tudi Franckina mati ter za seboj pustila poslednji goldinar. V revni bajti sta ostali samo še dve Francki, mati in hči. Z šolanjem Lojzeta pa so se začele težave. Niti se fant ni več rad učil ter izkoriščal možnost šolanja, niti vaški bogataši niso več hoteli skrbeti zanj. Mati je komaj še prosjачila prepotrebni denar za stanovanje in ostalo. Iz doma pa je odšla služiti tudi hči Francka. Težave so se začele. Lojze se ni več oglašal. Mati ga je odšla obiskat v Ljubljano, vendar ga ni več našla. Izgini je ter jo tako zapustil v velikih skrbih. A vendar so se izpolnile čevljarjeve besede: "Vrnili se bodo. Na klanec se bodo vrnili umirat!" Najprej se vrne Tone. Umrl je dan kasneje od vrnitve. Vrnila se je tudi Francka, ki je kmalu odšla vsa slabotna naprej proti Ljubljani. Nikoli več je niso videli. In vrnil se je še Lojze. Kmalu po njegovem prihodu mati umre. Vesela ker je še zadnjič videla Lojzeta in obenem žalostna, ker ni zraven ostalih dveh, je zaspala za večno. Usoda Lojzeta na žalost ni znana.

Kot je omenjeno v opombah, je roman resnično napisan kot spomenik Cankarjevi materi. Kljub vsem realističnim in simbolističnim elementom, pa je v romanu težko nerazumljiv in mogoče celo nerealistični del o umetniku, ki zamenjuje Francko za svojo Fanny. Ne ve se, ali je to Franckino resnično doživetje ali le njene sanje o neskončni ljubezni, ki je ni bila nikoli deležna. Na to misel namiguje mogoče tudi to, da je tega umetnika ponovno "srečala" proti koncu svojega življenja.

HLAPCI

Delo Hlapci je Cankar napisal leta 1909, izide 1910, uprizorjeno pa je bilo šele leto po Cankarjevi smrti. Vrsta-dramatika, zvrst-drama.

Snov

Snovno je drama vezana na politični dogodek, na volitve iz leta 1907, ko je po daljšem času vladavine liberalne stranke zmagala klerikalna stranka. Drama pa kaže posledice političnega preobrata.

Sloj (izobraženstvo, učiteljstvo).

Književni čas in prostor

Delo je postavljeno na začetek 20. stoletja. Zgodba se odvija na slovenskem podeželju, kraj ni imenovan, omenjena je samo Golčava, sicer pa se drama odvija na različnih prizoriščih – pred krčmo, v knjižnici, ki je hkrati zbornica, pri Jermanu doma.

Jerman – protagonist, glavni lik, nosilec idej, izobraženec, učitelj, želi spreminjati družbeno stvarnost, izobraziti ljudi, da bi sami s svojo pametjo odločali o sebi, je upornik in idealist kljub župnikovim grožnjam svojih dejavnosti ni pripravljen opustiti svojega načrta, ne podlega obrtnikom, novi oblasti, je plemenit in čustven človek, v sebi pa ni dovolj trden in se zato že ob prvem neuspehu zlomi. Čuti se obremenjen in čuti se odgovoren za materino bolezen.

Župnik – je predstavnik oblasti, je Jermanov nasprotnik, od ljudi zahteva brezpogojno poslušnost.

Kalander – kovač, Jermanov somišljenik, nadaljeval bo Jermanov boj, je močnejši in bolj razumski, čeprav je njegovih somišljenikov malo. Z zaupanjem gleda v prihodnost.

Dramski konflikt

- je zunanji, gre za nasprotovanje med župnikom in Jermanom
- notranji konflikt: je v glavnem junaku samem, voljo do zunanje akcije mu jemlje krivda zaradi materine bolezni

V prvem delu je drama satira, ker Cankar posmehljivo kritizira učitelje in njihov preobrat po volitvah, hlapčevanje. Učitelje da kot prisposodo za vso slovensko inteligenco, nazadnje pa hlapčevanje prenese na ves narod: »za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni, za hlapčevanje.« V drugem delu pa gre za osebno, intimno Jermanovo dramo. Jerman je po svoje tragičen junak, a ta tragika ni izpeljana do konca. Junak se notranje zlomi, ob koncu dela pa je zanj nakazana rešitev. Delo se konča z upanjem na novo življenje.

Idejne razsežnosti drame

kritika političnih razmer (po volitvah leta 1907. Po zmagi katoliške (klerikalne) politične stranke so bili liberalno usmerjeni učitelji izpostavljeni hudim pritiskom in odkritim grožnjam, da bodo izgubili službo, če ne spremenijo svojega prepričanja (Jerman je npr. za kazen premeščen na Golčavo). Kritična misel pa je namenjena tudi tistemu delu liberalnega učiteljstva, ki je po nastopu nove oblasti klonil pod njenim pritiskom in tako pokazal, da njegova liberalnost sploh ni bila prepričanje, ampak nekakšna moda.)

- ideja breznačajnosti in klečeplazenje učiteljske in druge inteligence (je druga temeljna ideja Cankarjeve drame. Naslove Hlapci se najprej nanaša na ta sloj; označuje pa slepo služenje gospodarju – vladajoči stranki.)
- kritika neozaveščenosti in pokorščine nekega kmečkega ljudstva (, ki se v imenu vere vdano postavi na stran vladajočih in brezobzirno obračuna s tistim, ki je deloval za njegovo dobro. Prav temu sloju je naslovna beseda hlapci največkrat namenjena, ko jo neposredno izreka Jerman na zborovanju.)
- ideja o nemoči posameznika (učitelja, da bi spremenil dane razmere)
- ideja o odrešitvi moči ljubezni (Jerman prepusti družbeni boj Kalandru, ker postane občutek krivde – njegov osebni etični problem – močnejši od revolucionarnega hotenja. Podobno kot Raskolnikov v Zločinu in kazni se poda na pot očiščenja in sprave s seboj ter svetom s pomočjo ljubezni. Ljubezen je čudežna sila, ki izravnana nasprotja in vrača izgubljeni smisel življenja. Hlapci s to idejo prerastejo iz ostre družbene satire v nekakšno hvalnico ljubezni.

Delo sodi v moderno, poteze se kažejo v glavnem junaku. Ob koncu dela najdemo tudi simbolističen motiv (klic matere), prvine realizma, saj nam Cankar kaže družbene razmere kakršne so bile na slovenskem na začetku 20. stoletja.

KOSTANJ POSEBNE SORTE

Podobe iz sanj

Je zbirka črtic. Izšla je leta 1917 in to je zadnje delo, ki je izšlo za časa njegovega življenja. Črtica je kratka pripoved, v kateri je bolj kot sama zgradba pomembno vzdušje, doživetje in ideja. Črtica ima miselne sestavine. Je epsko-lirska zvrst.

Zbirka je nastala v času 1. sv. vojne in to je tudi njeno stvarno ozadje.

Glavne teme:

- smrt
- trpljenje
- krivda
- strah
- želja po odrešitvi

Trpljenje pa ni samo osebno, gre za trpljenje celega naroda.

Glavna ideja:

Trpljenje je pot do duhovnega očiščenja.

Črtica je simbolistična. S simboli se želi Cankar približati globljemu smislu življenja oz resnici o življenju in smrti. Ta resnica je nekaj skrivnostnega. V zbirki se stvarnost meša s sanjami in prividi, od tod tudi naslov Podobe iz sanj.

Slog

Značilna je subjektivnost v prikazovanju resničnosti. Tako je subjektivno prikazan Kostanj, to pomeni, daje orisan. Na subjektiven način je prikazana tudi Marjeta in sicer v pretirani, popačeni podobi. Od pesniških sredstev je največ posebitev, veliko je tudi nasprotij (antitez), s katerimi hoče avtor poudariti kako se ta opisovani kostanj razlikuje od drugih kostanjev.

OTON ŽUPANČIČ (1878/1949)

Je bil pesnik, dramatik, esejist, kritik in prevajalec. Je pomemben člen v slovenski moderni. Župančič izhaja iz Bele krajne, rojen je bil v Vinici. Oče je bil posestnik, trgovec in gostilničar, a pozneje je družina obubožala. OŠ obiskuje v Beli krajni, gimnazijo pa v NM in v LJ. V Ljubljani se spozna z drugimi člani slovenske moderne in tudi on postane član zadruge. Študira zgodovino in zemljepis, ampak študija ne konča. Precej časa je živel v tujini, tam tudi poučuje, ko se vrne dela kot mestni arhivar ter kot dramaturk in upravnik gledališča. Med vojno je bil povezan z narodno osvobodilnim bojem (NOB), tudi pesmi objavlja v ilegalnih besedilih (bil je na strani partizanov), umre po vojni leta 1949.

Pesniške zbirke:

- Čaša opojnosti (1899) to je ena dveh zbirk s katero se začne slovenska moderna. Zbirka je napisana v duhu dekadence in z njo Župančič popestri slovensko književnost, saj vanjo vnese motive iz velemestnega življenja.
- Čez plan (1904) novoromantični motivi, vitalizem, veliko ljubezenskih, osebnoizpovednih pesmi, impresionistična tehnika
- Samogovori (1908) v nasprotju s prejšnjo je za zbirko značilen pesimizem, duhovna iskanja, verska iskanja, pesnik išče smisel življenja, najde ga v pesniškem ustvarjanju. Za to zbirko je značilna domovinska tematika
- V zarje Vidove (1920) to so predvsem pesmi z zgodovinsko in socialno tematiko
- Zimzelen pod snegom (1945) izide ob koncu vojne. Za to zbirko so značilni motivi vezani na vojni čas – vojna tematika

Piše tudi poezijo za otroke:

- Pisanice
- Ciciban in še kaj

- Sto ugank
- Mehurčki

Pisal je tudi drame:

- Veronika Deseniška –tragedija
- Noč na verne duše

Oblika Župančičevih pesmi

Župančičeve pesmi so po obliki svobodne, pogosta oblika njegove poezije je svobodni verz. Smeri

V njegovi poeziji najdemo vse 4 smeri moderne.

Z VLAKOM

Ta pesem je iz zbirke Samogovori, v tej zbirki jo je Župančič uvrstil tik pred Dumo, ki je najboljšežnejša Župančičeva pesem (pesnitev), to je domovinska in socialna pesem. Pesem z vlakom pa je nastala na podlagi Župančičevih potovanj v tujino. V pesmi je malo zunanjega dogajanja. Vse, kar se dogaja navzven je premikanje vlaka. V pesmi najdemo prikaz domovine skozi oči človeka, ki jo zapušča. Gre za pesniški oris. Ta oris prekinja refren, to je ponavljanje verzov od domovine. Pesnik izraža ljubezen do domovine, a se te ljubezni zave šele ob odhodu. V sredino pesmi je postavljeno glavno sporočilo, pesnik izraža misel, da bo napisal veliko, pomembno delo, s katerim bo izrazil svojo domovinsko ljubezen in tako ljubezen vzbudil tudi v svojih rojakih. Domovina pa je vedno bolj oddaljena, pred pesnikovimi očmi ostajajo le še planine, nazadnje zvezde, želi si, da bi se domovina razširila čez svoje meje, a trezna misel mu govori, da obstajajo meje med ljudmi in deželami. Tako da se pesem konča z občutkom razdvojenosti.

V pesmi najdemo impresijo in refleksijo.

Ritem

Motivom se prilagaja ritem, ki je razgiban. Ponazarja ritem vlaka in menjavo razpoloženja.

Oblika

Pesem je napisana v kiticah, a te niso enako dolge. Različno dolgi so tudi verzi. Nekateri verzi so rimani, a rima ni urejena. Gre za svobodni verz.

Pesniška sredstva:

- poosebitve
- zamolki
- vzkliki
- nagovori
- ironična vprašanja

KNJIŽEVNOST 20. STOLETJA

Književnost 20. stoletja se običajno deli na obdobje pred in po svetovni vojni.

ZGODOVINSKO IN DRUŽBENO OZADJE

- 1. svetovna vojna (1914-1918)
  - o Razpad Avstro-ogrske ter ustanovitev stare Jugoslavije (SHS)
  - o 1918 – oktobrska revolucija v Rusiji – z njo je povezan nastanek prve socialistične države – Sovjetske zveze
- 2. svetovna vojna
  - o Vzpon fašizma in nacizma
  - o Pred 2. svetovno vojno – Španska državljanska vojna, pravijo, da je bila vaja za 2. svetovno vojno (1936/1939)
  - o Konec 2. svetovne vojne – povezan s prvo atomsko bombo – napad na Hirošimo in Nagasaki.
  - o Po 2. svetovni vojni – hladna vojna – merjenje političnih moči

- o Šestdeseta leta – obdobje levičarskih gibanj – hipijejsko gibanje in z njim povezana seksualna revolucija
- o Vojna v Vietnamu
- o 1986 – Černobil
- o 1989 – padec Berlinskega zidu
- o Devetdeseta leta – padec komunizma
- o Po 90ih se začne združevanje Evrope in pomembno je še to, da svet postaja vse manjši – globalizacija sveta
- o Za 20. stoletje je značilen velik napredek tehnike, zlasti računalništva in informatike. Pomembno je tudi raziskovanje vesolja
- o Kljub napredku se sodobni človek sooča s številnimi perečimi problemi (droga, neozdravljive bolezni, nasilje, onesnaževanje, številne vojne, terorizem, razmah potrošništva, osrednji temi pa sta občutek odtujenosti in osamljenosti.

KNJIŽEVNOST V PRVI POLOVICI 20. STOLETJA

KNJIŽEVNE SMERI

Po letu 1900 v evropskih književnostih nastanejo nove smeri, ki jih s skupnim izrazom poimenujemo modernizem. Tudi po tem letu pa nastajajo dela, ki še sodijo v naturalizem, realizem in novo romantiko. V grobem modernizem opredeljujeta 2 značilnosti:

- modernisti hočejo čim bolj natančno prikazati človekovo zavest (misli, zaznave,...). Govorimo o toku zavesti → edina resničnost, ki jo priznavajo: tok zavesti ni urejen po neki vzorčno posledični logiki, ampak gre za miselne vzroke, asociacije.

Modernisti na poseben način obravnavajo jezik in ta jezik mora biti čim bolj svoboden. Ta jezik je tak, da bi z njim izražali vsebino človekove zavesti, zavest ne deluje po običajni logiki in zato je tudi jezik nelogičen. Najdrznejše smeri v modernizmu so bile avantgarde – pomeni predstraža. Avantgarde so skupine umetnikov, ki se pojavijo po letu 1910 in razglašajo revolucije umetnosti, glavni princip tega je, naj postane del vsakdanjosti, naj prenovi družbo.

Že po letu 1900 so nastale nove, modernejše književne smeri, ki jih s skupnim imenom imenujemo modernizem. Bistveno se razlikujejo od naturalizma pa tudi od nove romantike, dekadence in simbolizma. Človekovo doživljanje kažejo neposredno, brez olepševanja in moralnih pravil, ki jih je ustvarila družba. Pravo resničnost po njihovem mnenju kaže le posameznikova duševnost, zato zapisujejo »tok zavesti«. Pri tem je jezik svoboden, tudi slovnična pravila ga ne omejujejo. Poleg pesnikov Majakovskega in Lorce [lorke] so pomembni predstavniki modernizma pisatelji James Joyce [džems džojs], Marcel Proust [marsel prust] in Franz Kafka. Prva dva ubesedujeta tok zavesti z notranjim monologom (samogovorom), Kafkova pripovedna tehnika pa je bolj tradicionalna. Od novih smeri so se poleg ekspresionizma uveljavile zlasti naslednje – avantgardne smeri: futurizem, konstruktivizem, dadizem, nadrealizem, nova stvarnost in socialistični realizem.

Futurizem se je uveljavil v Italiji že pred prvo svetovno vojno. Poudarjal je potrebo po človekovi usmeritvi v prihodnost, zahteval je popolno prekinitev s preteklostjo, celo uničenje starih kulturnih spomenikov, navduševal pa se je za vojno, ki bi očistila bolni svet. Novemu tehničnemu veku naj bi ustrezale tudi nove jezikovne oblike: namesto ustaljene stavčne zgradbe le posamezne besede itd. bolj kot v Italiji se je futurizem uveljavil v Rusiji, kjer je bil Vladimir Majakovski najvidnejši predstavnik njegove revolucionarne smeri.

Konstruktivizem je umetnostna smer, imenovana po besedi konstrukcija, ki izvira iz latinščine in je drug izraz za zgradbo. Najprej se je pojavil v likovni umetnosti, konstruktivisti so ustvarjali podobe na podlagi geometrijskih, tehničnih in stvarnih likov. V besedni umetnosti se je uveljavila t.i. pesem konstrukcija, sestavljena iz besed, simbolov in likovnih prvin. Pri nas konstruktivizem uveljavi Srečko Kosovel.

Dadizem (poimenovan po »besedi« dada iz otroške govorice, eni prvih »besed«, ki jih otrok spregovori) je umetniška smer, ki so jo uveljavili leta 1916 v Zürichu izobraženci, ki so med prvo svetovno vojno pribežali v Švico. V ogorčenju nad švicarskim malomeščanstvom so organizirali različne provokativne nastope in izražali odpor do samozadovoljnega načina življenja. Dadisti so se zavzemali za neposredno izražanje, zavračali pa so pravila, logiko in razum, uporabljali primitivne glasove in nesmiselne asociacije.

Nadrealizem se je v Evropi pojavil po letu 1920, in sicer v Franciji. Vrhunec je dosegel okrog leta 1930. usmerjen je bil proti pravilom običajnega razuma in proti meščanskim pravilom življenja, poudarjal pa je višjo resničnost, ki je skrita v človekovi podzavesti. Za nadrealistično književnost so značilni prividi, prisluhi, sanje ... Teh podob ne nadzira razum, njihove kombinacije so nesmiselne. Edina resničnost je podzavest, ta se izraža preko sanj. Značilen je zapis sanj, sprotnih doživetij, prividov. Nadrealizem se je iz Francije razširil tudi v Španijo, kjer je bil njegov najvidnejši predstavnik Federico Garcia Lorca [federiko garsia lorka].

Futurizem, konstruktivizem, dadizem in nadrealizem so t.i. avantgardne smeri. Avantgarda je gibanje, ki zavestno teži k prelomu s tradicijo in uvaja popolne novosti. Avantgarde so bile skupine umetnikov (književnikov, slikarjev, glasbenikov), ki so po letu 1910 zavračale vso staro umetnost in zahtevale nove načine dela. Umetnost naj bi po njihovem mnenju prispevala k prenovi družbe in k duhovni revoluciji. Avantgardisti so svoje pojave objavljali v obliki manifestov.

Socialistični realizem se je pojavil v ruski književnosti na začetku stoletja, leta 1934 pa je bil v Sovjetski zvezi razglašen za edino veljavno književno smer. Moralno je presojal družbena nasprotja in povečeval kmete ter delavce; predvsem je propagiral socialistični družbeni red. njegov začetnik in najvidnejši predstavnik je bil Maksim Gorki.

Med nadrealizmom in socialističnim realizmom je še ekspresionizem – to ni avantgarda. Smer pa je pomembna književna smer 20. stoletja in se razvija v času pred 2. svetovno vojno.

V tem času so se razvile vse tri književne smeri:

➤ moderna lirika

je nasprotna tradicionalni. Ni več jasne izpovedi, pesmi so pogosto nerazumljive. Značilni so nenavadni miselni preskoki, jezik je svoboden, besede se osamosvajajo, za ta besedila je značilen svobodni verz. Glavne značilnosti svobodnega verza: ni urejenega ritma, ni kitične zgradbe, verzi so različno dolgi, ni rime. Avtorji: Andre Breton, Federico Garcia Lorca, Vladimir Majakovski, Ezra Pound

➤ moderna drama

ta opušča logično dramsko dogajanje. Do 2. svetovne vojne sta najpomembnejša avtorja Luigi Pirandello in Bertold Brecht

➤ moderni roman

Avtorji: Franz Kafka, Marcel Proust, James Joyce, Virginia Woolf

SOCIALNI REALIZEM

- v ospredju je človekov položaj v družbi, človek kot družbeno bitje
- človek kot predstavnik določenega razreda
- od družbenih razmer je odvisno osebno življenje posameznika
- tipični junaki v tej literaturi so mali ljudje, gre za kmete, delavce, so pripadniki nižjega sloja, književna dela pripovedujejo o usodi malih ljudi, revščina s katero se bojujejo
- stvarnost je prikazana objektivno, realistično
- predstavniki so zelo kritični do družbe, želijo si nekega pravičnega sveta, ki bi ga omogočila revolucija
- v ospredju je bolj kolektiv kot posameznik

FRANZ KAFKA

Velja za enega najpomembnejših književnikov 20. stoletja. Rodil se je v premožni židovski trgovski družini v Pragi. Študiral je pravo, služboval v zavarovalnici, ko je zbolel za tuberkulozo se je upokojil in živel po zdraviliščih. Avtoritaren oče je zapustil neizbrisen pečat v duševnosti občutljivega pisatelja, zaznamoval pa ga je tudi položaj Žida vzgojenega v nemškem jeziku, ki je živel na Češkem. Vse to je v njem razvilo občutje tujosti in izkoreninjenosti. Za časa življenja objavi le nekaj krajših zgodb, večino svojih del je namenil sežigu, a je izvrševalec njegove oporoke in prijatelj Max Brod njegovo literarno zapuščino uredil in izdal.

Kafka je s svojim delom zaslovel po drugi svetovni vojni. Pisateljeve najbolj znane novele so Preobrazba (1915), Sodba (16) in Gladovalec (25), romani pa Proces (25), Grad (26) in Amerika (27).

Kafka sodi med vodilne pripovednike modernizma (modernega romana)

Moderni roman je nastal v 20. stoletju kot nasprotje tradicionalnemu romanu 18. in 19. stoletja. Za moderni roman je značilno:

- zgodba je razbita, nejasna ali sploh nepomembna
- v središču romana je junakova zavest – tok zavesti (zaznave, predstave, misli pripovedne osebe)
- sredstva za predstavitev toka zavesti so predvsem notranji monolog (samogovor), polpremi govor ter popis predmetnosti
- pripovedovalec ni več vseveden, ampak le še personalen

Kafka je razvil svojo različico modernizma, ki je prepleten z značilnostmi eksistencializma. Za snov svojih del uporablja vsakdanje življenje mestnega človeka, a ne tako, kot je v resnici ampak se kaže v sanjah in podzavesti. Zato so njegove zgodbe nenavadne, fantastične in groteskne. Slog in pripovedna tehnika pa sta zelo stvarna, normalna, skoraj tradicionalna. Glavne teme Kafkove proze so: osamljenost, tesnoba, krivda, odtujenost, življenjski nesmisel in smrt.

PREOBRAZBA

Je Kafkova najbolj znana novela. Trgovski potnik Gregor Samsa se nekega jutra prebudi kot hrošč. Njegov svet se zoži na prostor njegove sobe, s svojo preobrazbo poruši ustaljene navade svoje družine. Prej je očeta, mater in sestro preživljal sam, zdaj si poiščejo zaposlitev, zaradi denarne stiske sprejmejo v stanovanje podnajemnike. Za Gregorja skrbi sestra, prinaša mu hrano. Svoji družini je v sramoto, tega se zaveda. Smrt postane zanj rešitev. Zjutraj ga mrtvega najde služkinja in sporoči veselo novico družini. Mati, oče in hči se olajšani odpravijo na sprehod in načrtujejo prihodnost.

Osrednji motiv je motiv preobrazbe. Ta motiv je pogost v pravljicah, vendar pa v pravljicah izvemo, kdo in kaj je povzročil preobrazbo, pri Kafki pa ostane ta preobrazba nepojasnjena. Domači Gregorjeve preobrazbe ne doživljajo kot nekaj nenavadnega in fantastičnega, ne sprašujejo se o njenem smislu in pomenu, sprejmejo jo kot nekaj vsakdanjega, občutijo predvsem sram, skrbi jih, kaj bodo rekli drugi. Tudi Gregor se ne sprašuje o smislu preobrazbe, njegovo osrednje občutje je krivda.

Preobrazbo je mogoče razložiti kot podobo medčloveških odnosov in posameznikovega doživljanja samega sebe. Okolje, tudi najbližje, izloči drugačnega posameznika. Glavna skrb večine je pehanje za materialnimi dobrinami, skrb za družbeni ugled in negovanje videza. V takem svetu se posameznik počuti odtujenega, nemočnega in izgubljenega. Vendar pa za njegov položaj niso krivi le drugi. Gregor bi v običajnem svetu lahko deloval, če bi bil buden ob pravem času (odlomek). Za bivanje je potrebna predvsem budnost in zbranost, ker je smrt morda bližje, kot si mislimo, ni časa za napačne odločitve, ki rojevajo občutja krivde.

Mnogi poznavalci Kafkovega dela menijo, da je pisatelj s preobrazbo izrazil lasten problem odtujenosti, ki jo je čutil kot nemško govoreči Žid v Pragi in kot umetnik v praktično usmerjeni družini, saj je zlasti oče podcenjeval umetniško ustvarjanje.

Vsekakor lahko novelo razumemo kot prisposodbo za odtujene odnose v družini, kot negativen odnos družbe do umetnika in hkrati negativen odnos družbe do drugačnih posameznikov. Zgodba je postavljena v zaprto okolje meščanskega stanovanja, odvije se v nekaj mesecih. O dogodkih in osebah nam govori tretjeosebni personalni pripovedovalec; prikazani so tako, kot jih vidi glavna književna oseba. Kafkov pripovedni slog je na videz realističen, pripovedovalec natančno poroča o dogodkih in opisuje predmetnost, dialogi so podobni vsakdanjim, medtem ko je dogajanje nenavadno, fantastično in groteskno. Delo imenujemo moderna pripovedna groteska.

SLOVENSKA KNJIŽEVNOST MED VOJNAMA

Obdobje med obema vojnama na slovenskem razdelimo na 2 obdobji:

- ekspresionizem (do leta 1930)
- socialni realizem (po letu 1930 – seže tudi do 2. svetovne vojne in še po vojni do približno leta 1950).

Glavni ekspresionisti:

- Srečko Kosovel
- Ivan Pregelj
- Slavko Grum

Glavni socialni realisti:

- pripovedniki:
  - o Prežihov Voranc
  - o Miško Kranjec
  - o France Bevk
  - o Ciril Kosmač
- liriki:
  - o Tone Seliškar
  - o Mile Klopčič
- dramatik:
  - o Bratko Kreft
  - o Ferdo Kozak

DRUŽBENO DOGAJANJE NA SLOVENSKEM MED SVETOVNIMA VOJNAMA

Po prvi svetovni vojni so si Italija, Avstrija in Madžarska prilastile nekatere slovenske dežele in začele v njih izvajati raznarodovalno politiko. Večina Slovencev se je s Hrvati in Srbi združila v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), ki se je pozneje preimenovala v Jugoslavijo. A tudi ta politična tvorba ni izpolnila slovenskih pričakovanj, saj je bila z vidovdansko ustavo uzakonjena srbska nadvlada. Slovenci so se še vedno delili v tri politične tabore: klerikalnega, liberalnega in delavsko-proletarskega (socialna demokracija). Leta 1929 je kralj Aleksander razglasil diktaturo, srbska nadvlada se je stopnjevala. Komunistična partija je pozvala kmete in delavce k enotnosti, tudi k revoluciji. Zatirani delavci so se kapitalistom upirali v mnogih stvarkah. Glavni problemi slovenskega naroda v tistem času so bili: nerešeno agrarno vprašanje, zadolžena kmečka posestva, narodnostni in verski spori, zatiranje delavskega razreda, velika brezposelnost in nenačelna politika. Med obema vojnama Slovenija ni bila politično samostojna, a je napredovala na gospodarskem, zlasti pa na kulturnem področju. Razvito je bilo časnikarstvo (dnevni časopisi Slovenec, Slovenski narod in Jutro), izhajale so številne literarne revije. Leta 1919 so Slovenci dobili okrnjeno obliko univerze, leta 1928 sta bila ustanovljena Narodna galerija in Radio Ljubljana, deset let pozneje pa Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

EKSPRESIONIZEM

Je književna smer, ki se v Evropi razvije po letu 1910 in traja do leta 1930. pri nas pa se pojavi leta 1920 in traja do leta 1930.

Ekspresionizem izhaja iz latinske besede *expressio* (ekspresija), kar pomeni iztis, torej je ekspresionizem nasproten impresionizmu. Književniki ekspresionizma želijo izraziti svojo notranjost:

- da bi prikazali svojo notranjost pa uporabljajo podobe iz zunanjega sveta, ki so nenavadne, so izkrivljene, groteskne
- ekspresionisti niso bili zadovoljni s svojim svetom in družbo, upirajo se meščanski kapitalistični družbi in želijo ustvariti nov svet v katerem bodo vladale vrednote kot so ljubezen, bratstvo, človečnost in pravičnost

Glavne teme:

- smrt
- osamljenost
- strah
- svoboda
- očiščenje
- pravičnost
- človečnost

Slog:

- raztegnjenost stavkov
- neurejen ritem v poeziji
- osamosvajanje besed
- groteskne podobe
- značilen je nominalen slog

Ekspresionizem se deli na dve smeri:

- socialni ekspresionizem (rešitev vidijo v družbenih spremembah, v revoluciji)
- religiozni ekspresionizem (rešitev iz danih razmer vidijo v bogu in veri)

SREČKO KOSOVEL (1904/1926)

Rodil se je v Sežani, umrl pa je v Tomaju. Bil je najmlajši izmed petih otrok. Oče je bil učitelj. Šolal se je na realki v Ljubljani, na filozofski fakulteti je študiral slavistiko, filozofijo, romanistiko (romanski jeziki). Umre kot študent za meningitisom. Kosovel je bil zelo dejavna, ustvarjalna oseba, ni samo veliko pisal, veliko je tudi predaval. Urejal je literarno revijo *Lepa Vida*, bil je ena od osrednjih osebnosti v reviji *Mladina*. Veliko je pisal pesmi, črtice, dnevnike, eseje. Iz vseh teh zapisov je razviden njegov socialistični nazor, hkrati pa so opazna tudi religiozna iskanja. Kosovel je želel izdati zbirko *Zlati čoln*, a ga je prehitela smrt, tako, da so njegove pesmi izšle posthumno (po smrti) leta 1927 z naslovom *Pesmi*. Uredil in izdal je to zbirko njegov prijatelj Alfonz Gspan. Njegove najmodernejše pesmi pa izidejo šele leta 1967 v zbirki *Integrali*, v njej so najmodernejši konsi.

V Kosovelovem pesniškem razvoju ločimo 3 faze (trije različni slogi):

- impresionizem (je dediščina moderne, gre za beleženje vtisov, občutkov, razpoloženj, zavest impresionista je razdrobljena – v tej fazi je veliko motivov *Krasa – Vas med bori*, *Balada*, *Slutnja*..)
- ekspresionizem (najbolj znana pesem iz te smeri je *Ekstaza smrti*)
- konstruktivizem (to je moderna oz avantgardna smer, s to smerjo je Kosovela seznanil njegov prijatelj August Černigoj. Te pesmi se imenujejo konstrukcije, Kosovel jih imenuje konsi. Take pesmi pa niso zgrajene samo iz besed ampak tudi iz matematičnih znakov, simbolov, kemičnih formul, risb, političnih gesel... Sporočilo pesmi je podobno ekspresionističnim pesmim)

SLUTNJA

Nastala je leta 1924. to pesem uvrščamo v zgodnjo fazo – impresionistično fazo pesnikovega ustvarjanja.

Glavne teme: smrt, oz slutnja smrti, osamljenost

Motivi so zaokrožene, vsebinske enote, v primerjavi s temo so bolj konkretni (dogodki, osebe, predmeti). Predmetni motivi: polja, podrtija, tema, tišina, okna, senca. Duhovni motivi: slutnja, boleost = bolečina, nepokoj = nemir.

V tej pesmi je tudi nekaj ekspresionizma, tu najdemo tudi pantilizem.

Nastala je na podlagi pesnikovega doživetja – odhoda od doma – oz vožnje z vlakom v LJ, kamor je potoval kot študent. Pred očmi mu izginjajo podobe iz zunanjega sveta, to so polja, podrtija, svetlo okno, pokrajina, ki se utaplja v temi, pesnik pa ne beleži samo vtisov iz zunanjega okolja ampak izpove bolečino, nemir in pa slutnjo smrti.

Tema in hkrati tudi sporočilo pesmi je nemirna, boleča osamljenost človeka, ki se prevesi v nehotno slutnjo smrti.

Pesem je napisana v impresionistični tehniki, opazni pa so tudi odmiki. Pesnik iz posameznih vtisov ne zgradi neke sklenjene celote ampak svet razbije na posamezne enote (dele) – to spominja na pointilizem, hkrati pa je tudi značilnost ekspresionizma. Ekspresionistične prvine so še: mučno stanje posameznika, stiska, obup.

V pesmi najdemo tudi element modernizma, to je tok zavesti.

Slog

Pesem je sestavljena iz 25ih besed, od tega je samo ena beseda glagol, prevladujejo samostalniške besede (17), to je značilno za nominalni slog. Verzi so zelo kratki, besede se osamosvajajo. Verzi so različno dolgi, pesem je členjena na kitice. Nekateri verzi so še rimani.

EKSTAZA SMRTI

Sodi med ekspresionistične pesmi. Druge take ekspresionistične pesmi so: Tragedija na oceanu, Rdeči atom, O, saj ni smrti,...

Ta pesem je verjetno nastala leta 1925. beseda ekstaza pomeni stanje zamaknjenosti, duhovne prevzetosti, zanos.

Pesem govori o propadu Evrope in s tem tudi evropskega človeka. Govori o človeku iz začetka 20. stoletja, meščanska, kapitalistična družba, edino kar jo žene naprej je kapital, denar. Pesem slika različne podobe: zlati stolpovi, kupole bele, rdeče morje, sončni zahod, razkošna kraljica v krsti temnih stoletij, oblak iz katerega lije kri, ljudje pijejo kri, človek goro, vse je krvavo, vode ni, krvavo morje preplavlja zelene planjave, sonce sije na mrličih. Te podobe niso resnične, so subjektivne, ekspresionistične, groteskne. Vzdušje v pesmi je mračno, temačno.

Kitice so različno dolge. Verzi niso rimani. Ni urejene metrične sheme – svobodni verz.

Imamo zelo bogat pesniški jezik. Refren – verz, ki se večkrat ponovi v pesmi. Metafora – ekstaza smrti – zanos smrti. Okrasni pridevki – zlate, bele. Inverzija – kupole bele, vse je ekstaza – ponovitev dela refrena. Metafora – žgoče, trudno sonce, pijemo kri iz večernih sladkih oblakov. Okrasni pridevki – rdeče morje, večernih, sladkih. ....

Pesem je tudi zelo barvita – zlata, bela, rdeča, zelena.

Obnova pesmi

1. kitica govori o Evropi, o bogastvu Evrope, ki tone v žgočem, rdečem morju. Govori o evropskem človeku, ki bo prav tako propadel.
2. kitica govori o tem, kako lepa bo smrt Evrope, kako bo razkošna kraljica – Evropa legla v krsto temnih stoletij. Razvoj Evrope je šel v to smer, da bo uničila sama sebe.
3. kitica govori kako iz oblakov lije kri, ter da vode v Evropi več ni, mi pa pijemo kri namesto vode. Kot je družba polna grehov je tudi evropski človek poln grehov.
4. kitica govori o tem, ko se je Evropa že rodila je bila že polna grehov. Živela je le zaradi kapitala in denarja.
5. kitica govori o tem, da Evrope ne bo več, ko bomo umrli vsi ljudje.
6. kitica – sprašuje se koliko časa bo še sijalo sonce na to lepo pokrajino

7. kitica govori o tem, kako Evropa počasi izginja, to ponazori s tem, ko pove, da morje preplavlja zelene poljane. Pravi, da rešitve ni, dokler ne umrejo vsi. Da bi lahko zrasel nov svet in nov etični človek pa je potrebno starega izničiti.

8. kitica – na koncu pove, da bo sonce sijalo na evropske mrliče.

Pesem prikazuje smrt zahodne Evrope. Razpoloženje v njej je grozljivo, prikazana je skrajna stiska bivanja. Tisočkrat mrtvi evropski človek je človek s krivdo, z umazanim srcem, torej nemoralni človek. Pripada evropski družbi oz civilizaciji v začetku tega stoletja, je predstavnik zahodnoevropskega krivičnega kapitalističnega družbenega reda.

Ekspressionistični slog

Jezik in slog odražata skrajno čustvenost, ekstatičnost. Značilni so:

- vzkliki: o, joj, ah
- izpostavljeni pomeni besed in besednih zvez: žgoče morje, lepa smrt, krsta temnih stoletij, pekoči žarki, večerna žgoča kri
- pretiravanje, skrajnost: vse je ekstaza, vse tone, tisočkrat mrtvi evropski človek, va morja in jezera so polna krvi
- stopnjevanje: stolpi-kupole-vse; »dokler ne padeva jaz in ti, dokler ne pademo jaz in vsi«
- ponavljanje: »lepa, o lepa«, kri-kri, zlasti pa refren: »vse je ekstaza, ekstaza smrti«
- premori in zamolki

Mnoge besede so rabljene v prenesenem pomenu. Gre za ekspressionistične metafore in metaforične zveze, ki so izrazi intenzivnega doživljanja sveta. S pozorno analizo jih lahko razvežemo v konkretne pomene (zlati stolpi in bele kupole – bogastvo in blišč kapitalistične kulture....)

Ekspressionistične so podobe groze (vse tone v krvavem morju, ljudje pijejo kri), skrajnosti in pretiravanja, raba kontrastnih barv, ki imajo simboličen pomen (bogastvo, smrt, upor, revolucija). Besedni pomeni so uglašeni s prevladujočo temo smrti. Pesem je en sam trik po rešitvi.

Ekspressionistična ideja

Svet je krivičen in kaotičen, to povzroča stisko, rešitev je v smrti, krivični in nemoralni evropski človek mora umreti. V glagoli pasti se skriva misel na upor, spopad, revolucijo. Temelji nove civilizacije bo novi, očiščeni in dobri človek. Ta ideja pa je značilna za družbenokritično ali socialno smer ekspressionizma.

KONS 5

Je konstruktivistična pesem. Nastala je leta 1925. v tem času nastanejo še naslednje konstruktivistične pesmi: Pesem številka x, Sferično ogledalo, Kons: Novi dobi. Prvič je bila objavljena leta 67 v zbirki Integrali. To pesniško zbirko je uredil Anton Ocvirk. Pesem se začne z verzom gnoj je zlato, ki ga pesnik v drugi vrstici obrne. Ta zapis je verjetno nastal na avtobiografski podlagi. Leta 1925 je Kosovel bral poučno brošuro o poljedelstvu, kjer je bil predstavljen pomen gnojenja. To on ironično uporabi v svoji pesmi. Zlato je znamenje bogastva, kapitala, denarja, za nekatere je to življenjski smisel. Za pesnika pa, vsaj tako se zdi, da je zlato nekaj slabega, ničvrednega, ker ne ceni materialnih dobrin. Tudi gnoj je lahko nekaj dobrega, v nadaljevanju pa pesnik oboje izenači in nadaljuje, da je nič pravzaprav neskončno in obratno. Vse je torej relativno. Sledi zapis, da je AB manjše od 1,2,3, to se da razložiti tako, da so črke, torej besede, nekaj manjvrednega od števil. Književnost je torej v potrošniški družbi manj vredna. V zadnjem delu konsa pesnik še izpelje misel – kdor nima duše ne potrebuje zlata – kar bi pomenilo, da brezdušnemu človeku tudi zlato ne more pomagati. Nato pa nadaljuje, kdor ima dušo ne potrebuje gnoja ter kdor ima notranje bogastvo ne potrebuje zunanjega. Na vse povedano pa zapis IA – to nekateri razlagajo kot oslovski glas, posmeh, nekateri pa pravijo, da to pomeni A (potrditev), drugi pa spet kot Jan Amper.

Slog

Pesem je sestavljena iz posameznih besed, črk, števil, matematičnih znamenj in hkrati stavkov. Med njimi ni kakšne logične povezave.

Značilen je svobodni verz, pesniški subjekt ni jasno razviden. Pesem je večpomenska, večplastna, odprta za različne razlage.

SLAVKO GRUM

- velja za najpomembnejšega dramatika v književnosti med obema vojnama
- po poklicu je bil zdravnik in potem opravljal dela v različnih bolnišnicah, nazadnje je opravljal delo kot zdravnik splošne prakse v Zagorju
- v času, ko je napisal delo Dogodek v mestu Gogi, je delal v psihiatrični bolnišnici, kar odmeva v tem delu
- od 22 leta je bil zasvojen z morfijem, leta 1944 poskuša narediti samomor, umre leta 1949
- zanima se za psihoanalizo, katere utemeljitelj je bil Freud. Grum je o tej psihoanalizi tudi predaval. Poudarja pomen podzavesti, vsa neprijetna doživetja potiskamo v podzavest in od tu izvirajo težave. Do bolezenskih stanj prihaja zaradi potlačenih erotičnih želja.

Delo:

- piše dramska dela
- najpomembnejše delo je Dogodek v mestu Gogi, pa tudi Upornik in Trudni zastori
- piše tudi kratko prozo, vendar ga zanimajo nenavadni liki, z bolno, izkrivljeno duševnostjo, pogosti so groteskni motivi

DOGODEK V MESTU GOGI

Izide leta 1930, uprizorijo ga leta 31. Dogajanje je postavljeno v mesto Goga. Je zelo nenavadno mesto, starih, obrabljenih, zaprašenih hiš. Hiše so presekane, manjkajo sprednje stene, da gledalec lahko vidi notranjost. V delu je predstavljenih več zgodb, vendar je le ena zgodba osrednja – zgodba Hane. Je hčerka trgovca Vajde. O njej izvemo, da se je po šestih letih vrnila v mesto in prinesla nemir. Izvemo, da je Hana zaročena, svojega zaročenca, spolnost pa se ji gnusi. Breme jo tragično dogodek, ko jo še ne 13-letno posili Prelih, domači služabnik. Zaradi tega ne more srečno živeti z zaročencem. Hana zbere moč in Preliha udari s svečnikom in misli, da ga je ubila. Skupaj s Klikotom ga odneseta na cesto in ga tam pustita. Izkaže se, da Prelih ni mrtev, Hana torej odrešitve ne more pričakovati.

Nenavadne so tudi druge osebe:

- Prelih (posiljevalec)
- Klikot (pisar, pesnik, zaljubljen v Hano, piše ji pisma in si sam odgovarja nanje. Ko mu Hana obljubi, da bo spala z njim se mu zagnusi, poskusi celo storiti samomor)
- Gapit (fetišist, časti lutko Gizelo, ki jo obravnava kot ženo, ima prisluge)
- Tarbula in Afra (starki, ki budno spremljata dogajanje. Afra je bila zaročena z Erikom, ki je ni ljubil. Z njo je bil zaradi denarja. V resnici je ljubil Elzo, ki je kasneje rodila njegovega otroka – Teobalda. Erik je napravil samomor, ker mu Afra ne da svobode)
- Teobald (je grbavec, kljub temu pa želi postati igralec in recitira odlomke iz Ibsenovega dela Strahovi. On igra Osvalda, njegova skrbnica Prestopil pa njegovo mati. Njegova mati je Elza.
- Klef (je poročen in ima tudi otroke, ima pa razmerje s 13-letnim dekletom)

Vsi ti liki so groteskni, izmaličeni, vsaka oseba ima svoje travme, nihče od njih nima moči, da bi storil neko dejanje, ki bi ga odrešilo.

Zgradba

Delo nima klasične dramske zgradbe, pravijo da je to mozaik ali montaža različnih zgodb, ki jih povezuje prostor (Goga). Ozračje je grozljivo, želja po dogodku, ki bi te osebe (zgodbe) spremenil, a tega dogodka ni.

Značilno je tudi to, da se več dogodkov (prizorov) dogaja hkrati – simultani oder.

Oblika

Vsako dramsko besedilo je sestavljeno iz dramskega govora. Običajno imajo didaskalje zelo majhno vlogo. V tem delu pa je didaskalj (odrske opazke) zelo veliko. Ker so didaskalje tako obsežne se ruši dramska struktura – močan vnos epskega v delo, zato pravimo temu delu tudi bralna drama.

To Grumovo delo je glede na vrsto/zvrst zelo blizu antidrami ali t.i. drami absurda (absurdna drama), ki se je razmahnila v književnosti po 2. svetovni vojni.

Značilnosti

Izhaja iz stališča, da je svet nesmiseln in da je človek obsojen na življenje, ki je nesmiselno, na ponavljanje enega in istega in je tako obsojen na nesmisel. To se kaže tako v obliki in vsebini drame tako, da antidrama izpusti logično, urejeno dogajanje in da ni več dramskega konflikta in dogajanja. Ostajajo le stanja, ki se ponavljajo in v tem smislu so osebe prikazane kot lutke.

Idejne prvine

Sporočilo je pravzaprav vezano na mesto – na Gogo v katero je postavljeno to delo. Ko iščemo sporočilo se moramo vprašati kaj sploh Goga je. Ugotovimo, da je le simbol. Za to poznamo več razlag:

- socialna ideja (Gogo razumemo kot simbol nekih resnih, zadušljivih, nesvobodnih, malomeščanskih ljudi. Gre za malomeščansko okolje, ki ne dopušča človeku, da bi svobodno živel. Pri Strahovih najdemo podobno idejo.
- Psihoanaliza (dejstvo naj bi bilo, da so vse težave ljudi povezane z erotiko, s potlačeni nagoni)
- Trditev, da so življenje le sanje in da so te sanje grozljive in da so v njih ljudje obsojeni na to, da mučijo drug drugega

IVAN PREGELJ(1883/1960)

Sodi v obdobje med obema vojnama. Sodi med ekspresioniste, je predstavnik religioznega ekspresionizma. Rojen je bil v Mostu na Soči, takrat se je imenoval Sveta Lucija. Zgodaj je osirotel, potem ga vzgaja njegova babica, pravljničarka – Ana Carli. Krajši čas je študiral teologijo v Gorici, potem pa študira in tudi diplomira iz germanistike in slavistike. Delal je kot gimnazijski profesor v različnih krajih – Gorica, Idrija, Ljubljana, Pazin. Po 2. svetovni vojni pa je živel bolj odmaknjeno. Na njegovo književno delo je močno vplivala baročna književnost, ki jo je tudi sam raziskoval in je iz tega tudi doktoriral.

Delo

Začne kot pesnik in leta 1910 izda pesniško zbirko Romantika. Potem pa se preusmeri predvsem v pripovedništvo, zanima ga predvsem zgodovina. Tako npr napiše roman Tolminci (o tolminskem kmečkem upor). Njegov pomemben roman je še Bogovec Jernej, pa tudi na Plebamus Joannes ne smemo pozabiti.

Kot nadaljevanje romana Tolminci napiše novelo Matkova Tina. Napiše tudi biografski roman o Simonu Jenku – Simon iz Praš. Pisal je tudi dramska dela – Berači.

Zanimala ga je zgodovinska snov, ki pa je bila zgolj izhodišče za obravnavo nekih splošnih človeških vprašanj (nasprotje med telesnim/duhovnim, cerkvenim/posvetnim, podrejanjem/uporom, ljubeznijo/smrtno).

Pogosto je prikazoval tudi like duhovnikov.

MATKOVA TINA

- izide leta 21 z naslovom Matkove Tine prečudežno romanje, leta 27 pa izide z naslovom Makova Tina

- prikazuje upor iz leta 1713 v Gorici
- predstavljena je usoda posameznika po uporu, čas je točno določen (večer pred 3. petkom aprila 1714), traja 2 dneva, pot natančno določena (30 km do Gorice).

Značilnosti novele:

- kratka zgodba
- v ospredju en dogodek
- manjše število oseb
- dramska zgradba
- presenetljiv razplet
- dogajanje je ponavadi vzeto iz vsakdanjega življenja
- pogosto vpliva neka stvar (predmet) na dogajanje

Novela ima 2 vrhova:

- srečanje z zaročenčevo glavo
- porod Tine

Tina je kmečko dekle, Matkova hči. Visoko noseča, njen zaročenec je Janez Gradnik, eden od voditeljev upora. Tina se kljub očetovi prepovedi odpravi na pot v Gorico. Na pot jo žene ljubezen do Gradnika. Zgradi si predstavo, da bo njen otrok imel v življenju mir, če bo vzela v naročje Janezovo glavo (motiv Salome). Tina je zelo odločna, njena ljubezen je globoka in vdana. Hkrati pa jo bremeni krivda, saj nosi nezakonskega otroka. V nekem trenutku celo podvomi v Janezovo ljubezen in mu očita, da jo je spravil v sramoto. Potem, ko se sooči z ostanki Janeza otopi, vendar potem zbere vso svojo moč in se odpravi domov, kamor jo žene ljubezen do nerojenega otroka, vendar jo prehitijo popadki, na poti omaga. Najprej je povsem prestrašena in obupana, dokler ne doživi privida Marije, kar ji je prineslo notranjo pomiritev. Matko je Tinin oče. Na pot gre že omotičen od vina, zelo je jezen na Tino in Gradnika zaradi sramote. Na upornike in Gradnika se jezi zato, ker so z uporom spravili toliko ljudi v nesrečo, čeprav je jezen na Tino, zmaga ljubezen do hčerke in otroka. Poskuša jo najti, vendar mu ne uspe.

V noveli imamo 2 zgodbi: Tinina in pa druga zgodba kolektiva. Na Tinino zgodbo je vezana ideja religioznega ekspresionizma – človeka iz stiske reši bog, Marija je bila tudi sama mati, zato jo razume. Na zgodbo kolektiva je vezana socialne krivičnosti. Lahko jo razčlenimo tako: upor proti krivicam je bil zaman, vsi uporniki so bili grozljivo usmrčeni. Na koncu zmaga ideja, da življenje premaga smrt.

Pripovedovalec je tretjeosebni, prestopa v personalnega. Vzdušje je moreče, turobno, temačno.

Slog

Značilne so dolge in zapletene povedi, veliko pesniških sredstev, nasprotja, vzkliki, dovršni glagoli.

Prvine književne smeri

Novela je ekspresionistična. V ospredju so ekspresionistične teme – stiska, obup, trpljenje, očiščenje. Prisotne so tudi baročne prvine, številna nasprotja (telesno/duševno, moč/nemoč, smrt/življenje). Najdemo tudi elemente realizma – čas in prostor, prvine modernizma – notranji samogovori, simbolizma – Tina rodi pod cvetočo češnjo, Marija – znamenje odrešenja.

PREŽIHOV VORANC – LOVRO KUCHAR

Izhaja iz koroške, umre leta 1950 v MB. Je iz revne kmečke družine, bil je brez formalne izobrazbe. Leta 1914 ga pokličejo v vojsko, bil je na Soški fronti, potem pa iz avstrijske strani odide v italijansko. Po vojni se zaposli v Ravnah, postane delavski aktivist, vključen je v komunistično gibanje. Med vojno je bil poslan v taborišče, po vojni pa živi kot svobodni umetnik.

Delo

- je pripovednik
- najpomembnejša dela:
  - o zbirka Povesti
  - o socialna romana Požganica in Jamnica
  - o roman Doberdob (govori o vojni)
  - o zbirka novel Samorastniki
  - o zbirka črtic Solzice

SAMORASTNIKI – BOJ NA POŽIRALNIKU

Je novela. Zgodba je postavljena na Koroško, pred 1. svetovno vojno. Je zgodba o družini Dihurjevih, ki se iz leta v leto borijo za preživetje na mokrotni zemlji. Njihovo zemljo uničujejo požiralniki, to so vodni izviri, ki uničujejo letino. Na začetku novele spregovori avtor o otroštvu bodočega gospodarja Dihurja, starši ga pošljejo k bogatemu kmetu, ker pa ti z njim grdo ravnajo pobegne domov in se nekaj dni skriva pred očetom. Ko oče to odkrije ga pretepe in odpelje nazaj. Od takrat naprej Dihurja meče božjast. V nadaljevanju nam pisatelj predstavi, kako si Dihur ustvari družino. Z ženo težko preživljata otroke, trdo delata doma, pa tudi pri drugih kmetih. Žena se zgara do smrti, Dihur pa podleže v boju s požiralnikom. Ko koplje po požiralniku, ga bi rešil pridelek se nanj zvali skala, ga rani in v hudih mukah umre. Otroci želijo pokopati očeta doma, potem pa pokličejo strica Sušnika, ki jih skupaj z oblastmi to prepreči. Otroci se raztepejo po svetu, njihovo zemljo pa prevzame sosed.

Dogajanje se dramatsko stopnjuje do osrednjega dogodka, njegova napetost raste. Osrednji dogodek je ta, da Dihurji sicer premagajo požiralnike, a oče pri tem umre.

Socialno realistične prvine

- opisovanje in prikazovanje stvarnega življenja
- prikaz njegove zavezanosti zemlji
- v ospredju je kolektiv in ne posameznik
- mali človek je žrtev družbenih razmer

Snov: iz kmečkega okolja/življenja.

Tema

Boj s požiralniki (naravo) in tudi z družbo. Boj za obstanek.

Motivi

V tem delu so izrazito naturalistični motivi (motivi grdega življenja), fizično kaznovanje, kruto, težko življenje, motivi sovražne narave in okolice, motiv smrti – Dihurja in Dihurke, motiv bolečin, motiv boja za zemljo, motiv prekletstva zemlje.

Književne osebe

Ni posamezne osebe, ki bi bila predvsem v ospredju. V ospredju je celotna družina Dihurjevih. Oče Dihur je postal božjasten, ker ga je pretepal oče. Njegova žena, ki je ob pomanjkanju nosila najtežje breme v družini zgodaj umre. V boju z zemljo so bili vztrajni, do skupnosti v kateri so živeli so bili nezaupljivi.

Sporočilo

Krivičnost do kapitalističnih družb. Družbi se Dihurji upirajo, tako postanejo simbol boja zaostanek in trmastega kljubovanja naroda. Drugi simbol so požiralniki, ki simbolizirajo sovražno naravo in predstavljajo ogroženost, krutost vsakdana. V noveli srečamo združitev socialno-kritičnega realizma in simbolike.

Slogovni postopki

V delu se prepletajo epske in dramske prvine. Imamo poročilo, pripoved in dialog. Pisatelj v tretji osebi pripoveduje, poroča o boju Dihurjev s požiralniki.

Slog besedila

Slog je realističen, je nazoren, stvaren, tipičen za realizem. Narečne besede, natančen opis zunanjega dogajanja, na določenih mestih grob jezik. Vorančev stil je bil blizu verizmu – smer, ki teži k upodabljanju realnega življenja.

KAREL DESTOVNIK-KAJUH: BOSA POJDIVA, DEKLE, OBSOREJ

Rodil se je leta 1922 v Šoštanju. Gimnazijo je obiskoval v Celju, vendar je bil zaradi komunistične dejavnosti izključen, nato se je šolal v Mariboru. Pod okupacijo je bil najprej zaprt, nato je odšel v partizane na štajerskem, od tod v Ljubljano. Po ponovnem odhodu v partizane je bil kulturni referent v 14. diviziji. Padel je nad Belimi vodami pri Zavodnjah blizu Šoštanja leta 1944. Svoje pesmi je izdal v zbirki *Pesmi* (1944), druge so izšle po vojni, zlasti v zbranem delu 1949. Pesniti je začel tik pred vojno, izhajal je iz politike takratnega socialnega realizma, tej se je pridružil močan vpliv Majakovskega. Dozorel je šele med vojno, vendar padel sredi pravega pesniškega razmaha. Med partizanskimi pesniki je najpopolneje utelesil ideal partizanske lirike, tj. združitev osebne in časovne tematike, tako da se človeška individualnost kaže skozi socialno, vojno in revolucijsko perspektivo časa. To se mu je najbolj posrečilo v ciklu *Ljubezenske*, napisanim leta 1942 in 1943; najbolj znani pesmi cikla sta *Bosa pojdiva, dekle, obsorej* in *pa Samo en cvet, en češnjev cvet*, kjer je ljubezenski motiv vključen v domovinsko snov. Podobno je v pesmi *Materi Padlega* partizana povezal motiviko partizanskega boja z motivom matere in s tem tej tradicionalni slovenski temi dal po Cankarju in Kosovelu novo vsebino. Oblika Kajuhovih pesmi je preprosta, brez artizma, vplive Majakovskega mu je omehčala bližina ljudske pesmi, tako da so nekatera besedila, podložena z glasbo ponarodela. Poseben primer lirike v NOB so prave ljudske pesmi, ki so v tem času spet začele nastajati kot odziv preprostih, neizobraženih pesnikov na dogodke časa. Z njimi je spet oživila tradicija ljudskega pesništva, ki je od romantike veljalo za mrtvo.

Poezija upora in revolucije zajema pesmi, nastale med 2. svetovno vojno (1941 - 1945) in po vojni na vojne teme in motive.

Teme in motivi, ki so skupni tej poeziji, so : boj za svobodo, partizanski spopadi, sovraštvo do okupatorja, trpljenje in mučenje ujetnikov, talcev, taboriščnikov, usoda pregnancev itd. Ta poezija je precej obsežna in raznovrstna. Pesniki so tudi preprosti, anonimni, med ustvarjalci so bili pripadniki vseh generacij, tudi že uveljavljeni pesniki, npr. Oton Župančič, Alojz Gradnik, Tone Seliškar, Mile Klopčič, Anton Vodnik, Božo Vodušek, Edvard Kocbek, Igo Gruden, Matej Bor idr.

Karel Destovnik Kajuh iz vrst mladega rodu je znal združiti narodnoosvobodilni duh z občutji mladega človeka, ki hrepeni po mladosti, življenju, ljubezni, sreči. Ker je pesnil s preprostimi pesniškimi srdstvi, so nekatere njegove pesmi skoraj ponarodele.

Idejna analiza: *Pesem Bosa pojdiva, dekle, obsorej* izpoveduje globoko ljubezensko čustvo. Fant nagovarja dekle, naj natrgata češnjevih vej in jih odneseta na grobove talcev. V pesmi je prisoten izrazit kontrast med svetlim in temnim. Svetlo ponazarjajo razsanjane češnjeve veje, temno grobovi talcev. S ponavljanjem je podoba še učinkovitejša, belo in temno se v pesmi izmenjavata tako kot ljubezensko hrepenenje, ki je osrečujoče, in bolečina ob misli na trpeči narod.

Slogovna analiza: Po obliki je pesem tradicionalna, sestavljajo jo tri štirivrstične kitice z rimo. Jezikovno in slogovno je blizu ljudski pesmi in je zelo melodična. Figure ponavljanja v pesmi so anafore, geminacije, paralelizem, pesnik pa se poigrava tudi s stopnjevanjem (temni, pretemni).

SMERI V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI PO 2. SVETOVNI VOJNI

To je obdobje po 2. svetovni vojni. Zanj je značilno mešanje različnih smeri in glede na to ločimo več faz.

Prvo obdobje je od l. 1945 do 1950 in zanj velja »uvoženi« socialistični realizem iz Sovjetske zveze (pomen delovnih brigad, izgradnja porušene domovine in graditev socialistične družbe, pomembnost kolektiva in ne človeka, ki se bojuje za lepšo prihodnost in pravičnejši svet).

Drugo obdobje se začne po l. 1950 in pomeni premik v intimizem. Prva taka zbirka se pojavi v liriki, in sicer zbirka *Pesmi štirih* (Ciril Zlobec, Tone Pavček, Janez Menart in Kajetan Kovič). Leto pozneje, l. 1954 izide zbirka novel *Novele*, ki pomenijo novo prozo (Franček Bohanec, Andrej Hieng, Lojze Kovačič). Prvi dramatik – intimist je Dominik Smole. Avtorji so se usmerili k malemu mestnemu človeku, človeka so začeli razlagati bolj psihološko. Spremembe so uvedli tudi v obliko: prosti verz, moderni roman, ekspresionistična dramaturgija. Konec petdesetih let nastopijo trije pomembni pesniki, že modernisti: Dane Zajc, Venko Taufer, Gregor Strniša.

Tretje obdobje, okoli l. 1960, pomeni razmah modernizma. Pojavi se tudi v književnosti absurda. V svetu ne vidi več smisla, absurden pa je tudi človek, saj svojih idej v stvarnosti ne more uresničiti. Iz absurdnega sveta izstopa edino literatura, ki je edina prava vrednost in lepota (pesniki: Niko Grafenauer, Jože Udovič, Dane Zajc, Venko Taufer, Gregor Strniša; pisatelji: Pavle Zidar, Vladimir Kavčič, Lojze Kovačič; dramatika: Dominik Smole, Peter Božič).

Proti koncu šestdesetih let je začela nastajati literarna avantgarda. Ta je načelo absurdnosti sveta izpeljala do konca; tudi literatura je del absurda, mogoča je le kot igra, parodija same sebe. Avantgarda je v poeziji razbila vse tradicionalne oblike, v pripovedništvo uvedla reizem (predmetni slog), v dramatiki pa se je zgledovala po evropski absurdni drami. Tej smeri pripadajo: Tomaž Šalamun, Rudi Šeligo, Dušan Jovanovič, Milan Jesih, Svetlana Makarovič, Florjan Lipuš, Drago Jančar.

Po letu 1980 usahne avantgardizem, pesniki se začnejo vračati k tradicionalnim oblikam, popularen postane zlasti sonet (Boris A. Novak, Milan Jesih, Aleš Debeljak, Branko Gradišnik). Zabavni roman se pojavi pri Frančku Rudolfu. Kaže se premik v postmodernizem. Najvidnejši predstavniki so Andrej Blatnik, Jani Virk, Drago Jančar.

V prvih povojnih letih (1945-48), se je v glavnem nadaljevalo narodonoosvobodilno pesništvo. V pesmih prevladuje pretirani optimizem, vera v nov družbeni sistem; pesništvo je predvsem idejno v pomenu izgradnje socializma. Slog je preprost, jasen, realističen, ponekod pa pretirano buditeljski. Uveljaviti se je začelo graditeljsko pesništvo – nekakšna propaganda za obnovo porušene domovine. Slog tega pesništva je strogo racionalen, prepleten z govorniškimi navdihom. Pomen tega ustvarjanja ni velik, saj je bilo preveč družbeno angažirano in se je njegova ideja hitro izčrpala.

Po letu 1950 so se začeli premiki tudi v pesništvu. Pesnili so pesniki, ki so še pripadali predvojni generaciji; od teh so najpomembnejši: Matej Bor, Cene Vipotnik, Edvard Kocbek, Jože Udovič. Bor je nadaljeval s poezijo socialnega realizma, Kocbek in Udovič sta bila najmodernejša in sta v petdesetih in šestdesetih letih dosegla enega od vrhov sodobne poezije. Uveljavljati pa so se začeli že pesniki t.i. prve povojne generacije (rojeni od srede dvajsetih do srede tridesetih let 20. stoletja in so nastopili v prvem desetletju po vojni). Pri so se uveljavili že sredi petdesetih let in predstavljajo prvo skupino. To so Ivan Minatti, Ciril Zlobec, Janez Menart, Kajetan Kovič.

Kovič, Menart, Pavček in Zlobec so leta 53 izdali pesniško zbirko *Pesmi štirih* z izrazito intimistično liriko. Ponovno je odkrivala človekov notranji subjektivni svet, ki je disharmoničen, deziluzonističen, poln dvomov in neodgovorjenih vprašanj, vendar z veliko volje do življenja in vero vanj. Poezija je postala osebnoizpovedna, izražala je doživetja mladih ljudi v novem času: ljubezen, razočaranje zaradi neuresničenih želja, življenjska nasprotja, ... V slogu so bili večinoma tradicionalni, čeprav so se pozneje nekateri obrnili k modernejšim oblikam in k svobodnemu verzu.

Drugo skupino prve povojne generacije tvorijo Dane Zajc, Gregor Strniša in Venko Taufer. Zanje je značilno napeto, skeptično in deziluzorno razmerje do sveta. Skoraj popolnoma so opustili osebnoizpovedno poezijo; svoje videnje in razumevanje sveta so predstavljali

brezosebno, s podobami, miti ali liki iz vsakdanjosti. Izražali so svoje življenjske bolečine (večina jih je doživela grozote 2. svetovne vojne) izrazito skrajno – skozi obup, psihično in fizično trpljenje, absurd, umiranje in smrt. Tako poezijo imenujemo alienativna poezija (alienacija ali odtujenost) in vzroki za njen nastanek so predvsem v posledicah vojnih travm, v nezadovoljstvu povojnega družbenega dogajanja, v potrošniški civilizaciji, v prodoru novih filozofskih tokov. Nov je bil tudi pesniški jezik: opuščali so pravilno skladnjo, ločila, verz je bil večinoma svoboden. Za njihovo poezijo se je uveljavilo ime novi ekspresionizem ali nadrealizem. Pesniki druge povojne generacije so zelo številčni in med seboj so si zelo različni. To so: Svetlana Makarovič, Niko Grafenauer, Ervin Fritz, Andrej Brvar, Marko Kravos, Gustav Januš. Nekateri od njih pesnijo osebnoizpovedne pesmi in satire in sledijo socialnemu realizmu, vendar tradicijo prilagajajo novim časovnim razmeram. Drugi sledijo Zajcu in Strniši – pišejo poezijo absurda. Tretji so modernisti – pišejo poezijo, ki je lahkotna igra besed, duhovitih misli in metafor, uporabljajo asociativno tehniko, s pomočjo katere ustvarjajo estetska doživetja sveta.

S Tomažem Šalamunom in njegovo zbirko *Poker* pa se začne nov premik v slovenski poeziji – razvije se nova smer, to je ludizem. Šalamun prelomi z romantičnim subjektivizmom, odreče se družbeni angažiranosti, čustvenim odzivom na svet; izrazi smisel za parodijo, ironijo in humor. Opušča ločila, veliko začetnico, pesmi ne členi na kitice, ... skratka igra se z besedami in jezikom.

Pesniki tretje povojne generacije so rojeni okrog leta 1950: Milan Jesih, Ivo Svetina, Milan Dekleva, Ifigenija Zagočnik, Jaša Zlobec, Denis Poniž, Milan Kleč, Boris A. Novak, Aleš Debeljak, Alojz Ihan, ... Tudi zanje so značilne velike razlike v slogu in vsebini. Nekateri sledijo tradiciji tako, da jo povezujejo z modernizmom, a to na povsem nov način. To povezovanje se imenuje postmodernizem. Postmodernistični umetnik ne posnema, ampak se giblje skozi čas in iz kulturnega izročila jemlje tisto, kar mu ustreza. Uporablja različne postmodernistične postopke: simuliranje (hlinjenje časa), imitiranje (posnemanje), palimpsestne postopke (palimpsest – pergamentni rokopis, s katerega je bilo prvotno besedilo zbrisano in napisano novo), citiranje, medbesedilnost. Po M. Bogataju je osnovni postopek postmodernizma kompilacija – sestavljanje pesmi iz del drugih piscev. Pogosto se izraz postmodernizem enači z izrazom metafikcija.

INTIMIZEM V POVOJNI POEZIJI

V slovenski književnosti se je pojavil v 50. letih prejšnjega stoletja.

Takoj po svetovni vojni je v naši književnosti prevladal socialistični realizem, podoben sovjetskemu tipu. Ta je zvesto in bralcu dostopno ubesedoval stvarnost, kritiziral razredno družbo in prikazoval novo idealizirano brezrazredno družbo, ki je še ni bilo. S tem naj bi ljudi vzgajal in mobiliziral za nov čas. Zato se je ta literatura v praksi izrojevala v izrazito črno-belem označevanju literarnih oseb in zahajanju v nek neprepričljiv jezik in slog. Ta književnost ni rodila pomembnih dosežkov in te usmeritve je bilo kmalu konec.

Na začetku 50. let se je slovenski svet začel spet močneje povezovati z Evropo. Širši svet pa se je znašel v hladni vojni med dvema blokoma, ki je zapretila z nevarnostjo atomskega uničenja. Zamajalo se je prepričanje, da je človek svet in da njegove tokove lahko obvladuje. Človeka je zajelo življenje brez prave osi. Taka občutja so postala vir navdiha sodobnega slovstva.

Hkrati so v našo književnost začeli prodirati vplivi sočasne francoske, nemške in ameriške književnosti. Tako so se slovenski književniki seznanili tudi z literarnimi novostmi; npr. z modernim romanom in s francoskim eksistencializmom.

Tako je na začetku 50. let slovensko književnost zajel močan nemir. Ta je najprej izhajal iz spoznanja, da ni prave skladnosti med zamisljivo nove brezrazredne družbe, kakršno je prikazovala »nova oblast«, in dejanskostjo. Marsikaj v našem življenju se je začelo maličiti.

Vrednote starega humanizma so se začele zamenjevati s človeško sebičnostjo, z birokratsko dvoličnostjo in njenim prisvajanjem oblasti na d ljudmi in stvarmi.

Literarni umetnik se je začel umikati vase. Objektivno tematiko povojnih let je začel izpodrivati subjektivizem, ki se je začel izživljati ob naravi in človekovi notranjosti, intimi. Zato za označevanje teh pojavov srečujemo tudi besedo intimizem. Ta je najmočnejše zaznamoval liriko, zraven pa je tudi v epiki in dramatiki. Leta 1953 je intimizem najbolj »zakričal«, in to v pesniški zbirki, ki pomeni uveljavitev pesniškega intimizma, Pesmi štirih, avtorjev Toneta Pavčka, Janeza Menarta, Kajetana Koviča in Cirila Zlobca.

Intimizem se je kazal v novih temah: v ljubezni, osebnem, notranjem trpljenju, v navezanosti na rodno grudo, v izpovedih, v vprašanjih o smislu življenja, skratka: človek z dušo, čustvi, kot individuum postane spet pomemben. Oblikovno je, vsaj sprva, gojil predvsem pesništvo v svobodnih verzih, a se je pozneje približal tudi sklenjenim oblikam, zlasti sonetu. Intimisti so bili še: Minatti, Škerl, Krakar...

JANEZ MENART

Rodil se je leta 1929 v Mariboru. Študiral je slavistiko in komparativistiko in nato služboval v različnih službah. Zdaj je upokojen.

Menart je pesnik in prevajalec. Kot pesnik je nastopil v začetku 50. let, skupaj s Kovičem, Pavčkom in Zlobcem v pesniški zbirki Pesmi štirih (53), popularen pa je postal zlasti z zbirkami Časopisni stih (60), Semafori mladosti (63), Statve življenja (79). Menartovo pesništvo je v zmanenju klasičnega izročila, a bolj realistično kot novoromantično. Razen lirike, v kateri so opazni ironični in satirični toni, goji še verzno epiko (npr. Bela pravljica, Srednjeveške balade). Oblikovno se opira na tradicionalno metriko, ob kateri je ustvaril izviren slog, ki je mešanica romantičnih podob in vsakdanje govornice iz sodobnega življenja. Menart je tudi eden najboljših slovenskih prevajalcev; prevaja zlasti iz angleščine in francoščine (Burns, Byron, Coleridge, Shakespeare, Villon Hugo, Musset, Preveret, idr.).

CROQUIS

Osrednji motiv pesmi je risanje skice, zato ji naslov pesmi povsem ustreza, saj croquis v francoščini pomeni skica, osnutek; je pa res, da se izraz ponavadi uporablja v slikarstvu. Lirski subjekt je pesnik, ki sedi v kavarni in pije konjak. Po razliti lužici s prstom riše različne podobe, verjetno zato, ker se dolgočasi (leno rišem). Pesem torej lahko beremo povsem realistično kot odraz stvarnega dogajanja, kot eno izmed slik vsakdanjega življenja. Ampak za naivno sliko se skriva nek globlji pomen. Pesnik je s sliko podzavestno risal svet, ki si ga želi, risal je dom oz domačijo. Namesto preprostega dobiva slika idilični značaj: hišica v naravi, klopca (za utrujene in zaljubljenice), stezica in lepa žena med rožami. Iz različnih intervjujev z Menartom vemo, da ni nikoli imel pravega doma, da je živel pri starih starših, po internatih ... in da si je želel pravi dom – mogoče prav ta izkušnja iz otroštva in mladosti potrjuje idealiziranost skice. Lahko pa skica sporoča samo navadno packanje in zdolgočasnost, postavljeno v prav tako navaden okvir vsakdanjosti; sliko z mize si lahko razlagamo kot ironijo do malomeščanskega zapiranja v »idilično trdnjavo«, ki tistim, ki posedajo po kavarnah in popivajo, iz »moralnih razlogov« nikdar nebi odprla vrat.

Celotna pesem je lahko le realistična slika ali prispodoba življenja in sporoča, da je življenje mrzlo in sivo, neprijetno in pusto kot marmor. Vsekakor je poanta pesmi na koncu, v zadnjem verzu: »gospod natak, še en konjak, prosim!« Poanta je vztrajanje med pustim življenjem in sanjami: biti del stvarnosti in si privoščiti svoje sanje in svoje ustvarjanje.

V pesmi prevladuje poročanje, nizanje dejstev. Dejstva so nanizana nestavčno, celo enobesedno (Kavarna. Miza...). Pomanjševalnice pomenijo znamenje idiličnosti (lužica, klopica, stezica...) ali ironije (...pobere vse in mizico pobriše). Ključna glagola akcije sta dva: risati (narisati) in brisati (zbrisati); povsem preprosta, če jima ne pripišemo metaforičnega pomena. V vsakem pogledu je pesem jezikovno-slogovno preprosta,

realistična, hkrati pa zvočno urejena z ritmom in rimo (a bb a). razdeljena je na štiri enakovredne kitice. To pa je kombinacija, ki pritegne širši krog bralcev. Pesem je v oblikovnem pogledu torej tradicionalna, moderna je z motivom odtujenega človeka, tradicionalna pa je spet s sporočilom volje po vztrajanju, ki je sestavina slovenske književnosti od Prešerna naprej. Pesem je izšla v zbirki Časopisni stih (1960).